

İÇİNDEKİLER

KISA ÜLKE PROFİLİ	5
I. ÜLKE HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	7
1.1. Ülkenin Kısa Tarihçesi	7
1.2. Siyasi ve İdari Durum.....	10
1.2.1. Cogorku Keneş (Kırgız Cumhuriyeti Büyük Meclisi)	10
1.2.2. Yürütme	11
1.2.3. Yargı.....	14
1.3. Coğrafi ve Demografik Bilgiler	14
1.3.1. Coğrafi Konumu, Yer Şekilleri, Akarsular-Göller, İklim-Bitki Örtüsü	14
1.3.2. Nüfus	15
1.3.3. Çalışma ve İşgücü	17
1.3.4. Eğitim ve Kültür	18
1.3.5. Sosyal Göstergeler	19
2. KIRGIZİSTAN EKONOMİSİNİN GENEL DURUMU VE PROJEKSİYONLAR.....	19
2.1. Genel durum	19
2.2. Kalkınma Planları	24
2.3. 2013-2014 yılları Ülke Ekonomisine Bakış ve Projeksiyonlar	25
3. KIRGIZİSTAN'IN EKONOMİK SEKTÖRLERİ	27
3.1. Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık	27
3.2. Sanayi	29
3.3. İnşaat	31
3.4. Ulaştırma ve Telekomünikasyon	32
3.5. Ticaret	33
3.6. Hizmetler	34
3.7. Enerji	37
3.8. Doğal Kaynaklar ve Madencilik.....	39
4. KIRGIZİSTAN'IN GENEL EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ.....	40
4.1. Genel Durum	40
4.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Kırgızistan'ın Yatırım Ortamı	42
4.2.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	42
4.2.2. Kırgızistan'da Uluslararası Yatırımcıların Karşılaştığı Sorunlar.....	49
4.3. Dış Ticaret	51
4.3.1. Dış Ticaret İstatistikleri	56
4.3.2. Kırgızistan Dış Ticaretinde Engelleyici Nitelikte Uygulamalar.....	59
4.3.2.1. Kırgızistan'da Tarife Dışı Engeller	59
4.3.2.2. Diğer Ticari Engeller	65
4.3.2.3. Anti-Damping Uygulamaları	66
4.3.2.4. Ticaret Anlaşmaları ve Preferanslar	67
5. KIRGIZİSTAN'IN TÜRKİYE İLE EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ.....	74
5.1. Ekonomik İlişkilerin Genel Durumu	74
5.2. Kırgızistan'daki Türk Yatırımları	76

5.3. Ticari İlişkilerin Genel Durumu	77
5.3.1. İkili Anlaşma ve Protokoller, KEK Toplantıları	79
5.3.2. Türkiye İle Dış Ticaret	81
5.3.2.1. Türkiye'nin Kırgızistan'dan İthalatında Öne Çıkan Ürünler	82
5.3.2.2. Türkiye'nin Kırgızistan'a İhracatında Öne Çıkan Ürünler	83
5.4. Kırgızistan'da Türk Firmaların Karşılaştığı Sorunlar	84
6. KIRGIZİSTAN İLE TİCARİ İLİŞKİLERDE BİLİNMESİ	86
GEREKLİ KONULAR	86
6.1. Dış Ticaret Mevzuatı	86
6.2. Pazara Giriş ve Geliştirme	87
6.3. Perakende Sektörü	90
6.4. Dağıtım Kanalları	91
6.5. Etiketleme Uygulamaları	91
6.6. Kırgızistan Vergi Sistemi	92
6.7. Serbest Bölgeler Mevzuatı	93
6.8. Pazarlama ve Hizmetler	99
6.9. Şirket Kuruluşu	100
6.10. Pasaport ve Vize İşlemleri	102
6.11. Kırgız Cumhuriyeti'nde Yabancı İşçi İstihdamı	103
6.12. Ulaşım	107
6.13. Konaklama	108
6.14. Yıl İçinde Açılan Fuarlar	109
6.15. Resmi Tatiller ve Çalışma Saatleri	110
7. GENEL DEĞERLENDİRME	110
7.1. Neden Kırgızistan?	110
7.2. SWOT Analizi	116
7.3. Türk İş Adamları İçin Tavsiyeler	117
8. KIRGIZİSTAN'DA SOSYAL FAALİYETLER	119
8.1. Gezilecek Yerler	119
8.2. Yeme İçme	121
8.3. Alışveriş	123
8.4. Para Bozdurma	123
8.5. Kırgızistan İçerisinde Ulaşım	124
8.6. Sağlık	124
8.7. İklim	125
8.8. Kırgızca-Türkçe Mini Konuşma Sözlüğü	126
9. BÖLÜM: FAYDALI ADRESLER	128
9.1. T.C. Büyükelçiliği İletişim Bilgileri	128
9.2. Kırgızistan Hükümeti Bakanlar Kurulu'nun İletişim Bilgileri	129
9.3. Kırgızistan'da Kurulu Devlet Ajanslarının İletişim Bilgileri	131
9.4. Kırgızistan'da Kamu Hizmeti Veren Kurumların İletişim Bilgileri	132
9.5. Kırgız-Türk İşadamları Sanayicileri Derneği (KITİAD) Üyeleri	134

ÖNSÖZ

Orta Asya'dan Anadolu'ya atalarımızın katettiği 5 bin kilometrelik mesafe, bugün Türkiye ile Kırgızistan arasında fiziksel bir engel oluşturmamakta, etnik, kültürel, dilsel ve dini bağlarımız Türk ve Kırgız halklarını birbirine sıkıca kenetlemektedir. Türkiye, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Kırgızistan'ı tanıyan ilk ülkedir. Ülke'de ilk işyerlerini açan, Kırgız halkını modern iş teknikleri, kaliteli mallar ve hizmetlerle tanıştıran işadamları da Türklerdir. Bu, hem iki ülke yetkililerinin desteği, hem de aramızdaki tarihi ve kültürel bağlar sayesinde olmuştur.

Bugün, Türkiye'den Kırgız Cumhuriyeti'ne gerçekleştirilen toplam yatırımlarımızın tutarının 1 milyar doları aştığını tahmin etmekteyiz. İki kardeş ülke arasındaki dış ticaret hacmi ise son üç yılda ortalama % 23 oranında artarak, 2012 yılında 300 milyon doları geçmiştir. Hedefimiz, bu rakamı kısa sürede 1 milyar dolar seviyesine çıkarmaktır.

Türkiye ile Kırgızistan arasında, turizmden müteahhitlik sektörüne, tarım ve gıda ürünleri ticaretinden, enerji yatırımlarına kadar birçok alanda ticareti artıracak, işbirliğini geliştirecek fırsatlar mevcuttur. Bu bakımdan, önümüzde yapılması gereken bir sürü iş, başarılması gereken bir sürü proje vardır.

Bu çerçevede, Kırgızistan ile iş yapmak isteyen iş adamlarımıza yönelik pratik bilgiler vermeyi amaçlayan bu rehberin bütün iş çevrelerine faydalı olmasını diler, hazırlanmasındaki çabalarından ötürü Ticaret Müşavirimiz Çağatay Özden ile Kırgız ve Türk İşadamları ve Sanayicileri Derneği (KITİAD) başta olmak üzere, tüm emeği geçenlere teşekkür ederim.

Metin KILIÇ
Bişkek Büyükelçisi

SUNUŞ

Türkiye ve Kırgızistan arasındaki ikili ticaret hacmi, ilk defa 2005 yılında 100 milyon dolar seviyesini aşmış ve 2012 yılında 302,6 milyon dolara ulaşmıştır. Türkiye'nin, Kırgızistan'a ihracatını 2000-2012 yılları arasında yaklaşık 15 kat arttırması, iki Ülke arasındaki ticari ilişkilerin Ülkemiz lehine önemli bir ivmelenme içerisinde olduğunu işaret etmektedir. Öte yandan, resmi istatistiklere göre, Türkiye'nin Kırgızistan'da toplam 285 milyon doları aşan yatırımı mevcuttur. Türk işadamları, sadece, 2012 yılında 20,2 milyon dolar yatırım yapmışlardır. Ancak, Kırgızistan'da küçük sermayelerle yatırım yapan işadamlarımız kazancını burada, işini büyütmek veya başka alanlarda yatırım yapmak için kullandıklarını ve üçüncü ülkeler üzerinden Kırgızistan'da yatırım yapan Türk işadamlarının da ülkede yatırımları olduğu hususları göz önüne alındığında, Müşavirliğimizin tahminlerine göre, Türk işadamlarının Kırgızistan'daki yatırımlarının toplam büyüklüğünün, günümüzde 1 milyar dolara ulaştığı hesaplanmaktadır.

Bu çerçevede, bu kitapçık, Türkiye'nin Orta Asya'daki en hızlı gelişen pazarlarından biri olan Kırgızistan pazarını tanımak, ticari faaliyet göstermek ve yatırım yapmak isteyen Türk iş çevrelerine rehberlik etmek amacıyla, T.C. Ekonomi Bakanlığı Bışkek Ticaret Müşavirliği tarafından, Kırgız-Türk İş Adamları ve Sanayicileri Derneği (KITIAD)'nin katkıları ile hazırlanmıştır.

Kitapçık esas itibariyle, Kırgızistan'ın genel ekonomik, siyasi, demografik ve sosyal yapısı ile Ülkenin dünya ve Türkiye ile gerçekleştirdiği ekonomik ve ticari ilişkilerin durumuna ilişkin en son bilgileri kapsamaktadır. Ayrıca, işadamlarımızın Kırgızistan'da gerçekleştirecekleri iş bağlantıları için ihtiyaç duyabilecekleri pratik bilgilere de, Kitapçıkta ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

Söz konusu bu yayının, bütün iş çevrelerine faydalı olmasını dileriz.

Çağatay ÖZDEN
Ticaret Müşaviri

KISA ÜLKE PROFİLİ

Resmi Adı	Kırgız Cumhuriyeti	
Başkenti	Bişkek	
Yönetim Biçimi	Cumhuriyet, Parlamenter	
Bağımsızlık Tarihi	31 Ağustos 1991	
Resmi Dili	Kırgızca ve Rusca	
Dini	Müslüman %75, Rus Ortodoks %20, Diğer %5	
Para Birimi	Kırgız Somu	
Kişi Başına Düşen Milli Gelir	1.109 Dolar (PPP)	
Üyesi Olduğu Uluslararası Kuruluşlar	BM, AGİT, Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK), ECO, İKÖ, Dünya Bankası, IMF, ILO, Avrupa Kalkınma ve İmar Bankası (EBRD), Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (ICAO), UNIDO, WHO, UNESCO, Uluslararası Finans Kuruluşu (IFC), İslam Kalkınma Bankası, Uluslararası Enerji Ajansı, Asya Kalkınma Bankası, BM Asya Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (ESCAP), Dünya Ticaret Örgütü, Bağlantısızlar Örgütü (gözlemci)	
Yıllık Ortalama Döviz Kuru	1 ABD \$=47 Som (2012 yıl sonu 1 ABD \$=47,4 Som)	
Yüzölçümü	198.500 km ²	
Sınır Komşuları	Kazakistan, Çin, Tacikistan, Özbekistan	

Toplam Nüfus	5.477.600 (2010 yılı sonu KC resmi tahmini)
- Erkek	2.705.934 (%49,4)
- Kadın	2.771.666 (%50,6)
- Yıllık Nüfus Artışı (%)	3,39
Nüfus Yoğunluğu (Km²/kişi)	27,6 kişi/ km2
- Yaş Ortalaması	25 yaş
Mesai Saatleri ve Günleri	9.00-18.00 Pzt-Cuma
Büyük Kentler	Bişkek (Nüfus: 804 bin), Oş (Nüfus: 228 bin), Celalabat (Nüfus: 78 bin), Kara Kul (Nüfus: 63 bin)
Haftalık Çalışma Saati (Ortalama)	40 saat
Türkiye ile Saat Farkı	Yerel saat Türkiye'den kış saati uygulanan dönemde 4, yaz saati uygulanan dönemde 3 saat ileridir.
Resmi Tatil Günleri	1 Ocak Yeni Yıl, 7 Ocak Ortodoks Noeli, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, 21 Mart Nevruz Bayramı, 1 Mayıs İşçi Bayramı, 5 Mayıs Anayasa Bayramı, 9 Mayıs Zafer Günü, 31 Ağustos Bağımsızlık Günü, Ramazan ve Kurban Bayramları
Telefon Kodu	+996 (Kırgızistan), 312 (Bişkek)

I. ÜLKE HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Ülkenin Kısa Tarihçesi

Kırğızlar, Kuzey Sibiry ve Orta Asya’da yerleşmiş çeşitli gruplardan oluşmaktadır. Eski Kırğızlar, Kuzeybatı Moğolistan’a ait topraklara yerleşmişlerdir. M.Ö. 4. yüzyıldan 3. yüzyıla kadar, Çin sınırlarına devamlı saldıran ve onları Çin Seddi’ni yapmaya zorlayan güçlü, göçebe kabileler arasında sayılmaktadırlar.

M.Ö. 2. yüzyıldan 1. yüzyıla kadar olan süreçte Hun egemenliğinden ayrılan Kırğız kabileleri Yenisey ve Baykal Bölgeleri’ne göçmüşlerdir. Bu bölgede, M.S. 6. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar hüküm süren ilk Kırğız Devleti “ Kırğız Kaganat”ı kurmuşlardır.

Orta Asya’nın çeşitli bölgelerine dağılan diğer Kırğız Kabileleri ise Orta Asya’nın tarihinde aktif rol oynamaya devam etmişlerdir. Kırğızların Orta Asya’daki birçok insan gruplarıyla olan ilişkisi “40 kabile” anlamına gelen “ Kırğız” ile ifade edilir.

Kırğızlar, Asya’da sona eren Moğol üstünlüğü sonrasında, 1.700 yılında kurulan Hokand Devleti’nin hakimiyetine girmişler, Hokand’ın tamamen Rusya’nın hakimiyetine girmesiyle de, Çarlık Rusya’sının etkisi altında kalmışlardır.

1862’den itibaren Rus askeri güçlerinin işgaliyle karşılaşan Kırğızistan’da, ayaklanmalar ve kanlı müdahaleler ile geçen yılların arkasından, 1919–1920 yılları arasında, kesin olarak Sovyet gücü egemen olmuştur.

SSCB döneminde, Kırğızistan önce 1924 anayasasıyla Rus Sovyet Federe Sosyalist Cumhuriyeti içinde Kara Kırğız

Özerk Bölgesi olarak yer almış, müteakiben 1925'te adı Kırgız Özerk Bölgesi olarak değiştirilmiş ve 1926'da da Özerk Cumhuriyet olarak yeniden örgütlenmiştir. Birliğin, Cumhuriyet statüsüne yükseltilmesi ise 1936'da gerçekleşmiştir.

1940 yılında Kiril alfabesinin uygulamaya konulmasıyla Sovyetler Ülke'de iyice egemen olmuştur.

Kırgızistan, Sovyetler Birliği'nin dağılma süreci içine girmesi üzerine 15 Aralık 1990'da egemenliğini, 31 Ağustos 1991'de de bağımsızlığını ilan etmiştir.

Bağımsızlıktan 2005 yılına kadar Cumhurbaşkanlığı görevini Askar Akaev sürdürmüştür. 2005 yılı içinde gerçekleştirilen parlamento seçimlerini muhalefet milletvekillerinin üstün geleceğinin düşünülmesine rağmen Devlet Başkanı Akaev yanlısı milletvekillerinin kazanması, Ülke'de gerilimi tırmandırmış, muhalifler seçimlerde hile yapıldığını iddia ederek, Cumhurbaşkanı'nın istifasını talep eden bir ayaklanma hareketi başlatmışlardır. Kırgızistan'ın güneyinde Oş Şehri'nde başlayan ayaklanma hareketi, 24 Mart 2005 tarihinde Başkent Bişkek'e sıçramış ve yaklaşık 10 bin civarındaki gösterici Başkanlık Sarayı'nı ele geçirmiştir. Bu gelişmeler üzerine, Cumhurbaşkanı Akaev Ülke'yi terk etmiş, Devlet Başkanlığı ve Başbakanlığa muhalefet lideri Kurmanbek Bakiev getirilerek, geçici Hükümet kurulmuştur. 10 Temmuz 2005 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimi sonucunda Kurmanbek Bakiev Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuş, Cumhurbaşkanlığı adaylığından kendisi lehine çekilen Feliks Kulov ise Başbakan olarak atanmıştır.

2010 yılına kadar Cumhurbaşkanlığını sürdüren Kurmanbek Bakiev'e karşı, Kırgıztelekom ve Severoelektro gibi stratejik

işletmelerin çok ucuza satılması, halkın kullandığı elektrik fiyatlarının iki kat arttırılması gibi son dönemlerde alınan kararlardan ve yolsuzluk suçlamalarından dolayı, halk arasında hoşnutsuzluklar artmaya başlamıştır. 6 Nisan 2010 tarihinde, Talas'ta muhalif grupların başlattığı ve aynı gün akşam saatlerinde Bişkek'deki Hükümet Evi'nin protestocular tarafından ele geçirilmesi ile sonuçlanan halk ayaklanması sonucunda Cumhurbaşkanı Bakiev Ülke dışına kaçmak zorunda kalmıştır. Geçici Hükümet Başkanlığına gelen Roza Otunbaeva, 7 Nisan akşamı iktidarı tamamen ele geçirdiklerini duyurmuştur.

27 Haziran 2010 tarihinde Kırgızistan'da yeni Anayasa'ya ilişkin referandum yapılmıştır. Yeni Anayasa, oy verenlerin %90,57'si tarafından onaylamıştır. Böylelikle, Kırgızistan'da Parlamenter Cumhuriyet kurulmuştur. Geçici Hükümet Başkanı Roza Otunbaeva, tekrar seçilmemek kaydıyla, 31 Aralık 2011 tarihine kadar 'Geçiş Dönemi' Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.

30 Ekim 2011 tarihinde Kırgızistan'da Cumhurbaşkanlık seçimleri gerçekleştirilmiştir. Seçimlerde, 3,0 milyon seçmen arasından 1,8 milyonu oy kullanmış olup, oy kullananların oranı %61,28 olarak kaydedilmiştir. Seçimlere katılan aday sayısı 16 kişi olmuş ve %5 sınırını 3 aday geçebilmiştir. Bu kişiler; Almazbek Atambaev, Adahan Madumarov ve Kamçıbek Taşiev'dir. Resmi seçim sonuçlarına göre ilk turda %62,52 oy kazanan Almazbek Atambaev ("SDPK" Sosyal Demokrat Partisi), Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olmuştur.

1.2. Siyasi ve İdari Durum

1.2.1. Cogorku Kenes (Kırgız Cumhuriyeti Büyük Meclisi)

27 Haziran 2010 tarihinde referandum ile kabul edilen Anayasa'ya göre; Parlamento, oransal temsil sistemini baz alarak 5 yıl süre ile seçilen 120 Milletvekili'nden oluşmaktadır. Seçim sonuçlarına göre bir partiye en fazla 65 koltuk verilebilmektedir. Seçim gününden önce 21 yaşında giren ve oy hakkına sahip olan her Kırgız vatandaşı, Milletvekili olabilir.

Ekim 2010 tarihinde, Ülke'de politik istikrarın sağlanması açısından büyük önemi olan Parlamento seçimleri yapılmıştır. Seçimler sonucunda %5 Ülke barajını geçen Ata-Jurt Partisi, Ülke genelinde %8,89'luk oy ile Parlamento'da 29 koltuk, Sosyal Demokrat Partisi %8,04 oy ile 26 koltuk, Ar-Namıs Partisi %7,74 oy ile 23 koltuk, Respublika Partisi %7,24 oy ile 23 koltuk ve Ata-Meken Partisi %5,6 oy ile 19 koltuk kazanmıştır. Söz konusu seçime, kayıtlı seçmenlerin %55,9'u katılmıştır.

Yürürlükteki Anayasa'ya göre toplam milletvekili sayısı 120 olup, Hükümetin oluşturulması için en az 60 koltuk gerekmektedir. Seçimlerden sonra, Parlamento'da oluşan duruma göre, Hükümetin kurulması için en az 3 partinin bir araya gelmesi gerekmiştir. Bu çerçevede, Aralık 2010 tarihinde, Ülke'ye politik istikrar getirecek bir Koalisyon kurulmuştur. Söz konusu Koalisyon, Kırgız Sosyal Demokrat Partisi, Respublika (Cumhuriyet) ve Ata Jurt Partileri tarafından oluşturulmuştur. Kırgız Cumhuriyeti Başbakanı Almazbek Atambaev olmuştur.

2011 Cumhurbaşkanlık seçimleri için Koalisyon Başkanı, K.C. Başbakanı Almazbek Atambaev geçici olarak istifa ederek seçimlere katılmış ve kazanmıştır. Koalisyon Başkanı'nın Cumhurbaşkanı olması gerekçesi ile yeni Koalisyon kurulmasına gidilmiş ve Kırgız Sosyal Demokrat Partisi, Respublika (Cumhuriyet) Ata Meken ve Ar-Namıs Partilerinden oluşan yeni bir Koalisyon oluşturulmuştur. Sözkonusu Koalisyonun Başkanı ve Kırgız Cumhuriyeti'nin Başbakanı Respublika Partisi Başkanı Omurbek Babanov olmuştur. Muhalefet tek parti, Ata-Jurt partisinden oluşmuştur. 2012 yılında Başbakan Omurbek Babanov'un yolsuzluklara karıştığı suçlamaları ile Koalisyon dağılmış ve akabinde Kırgız Sosyal Demokrat Partisi, Ar-Namıs ve Ata-Meken partisinden oluşan yeni Koalisyon kurulmuş ve Başbakan Cantoro Satıbalдиеv olmuştur.

1.2.2. Yürütme

Kırgız Cumhuriyeti'nde yürütme; Hükümet ve ona bağlı Bakanlıklar, Devlet Komiteleri, İdari Birimler ve Yerel Devlet Yönetimleri tarafından yerine getirilmektedir. Hükümet, Kırgız Cumhuriyeti'nin üst yürütme organıdır. Hükümetin başında Başbakan bulunmaktadır. Hükümet; Başbakan, Başbakan Yardımcıları, Bakanlar ve Devlet Komite Başkanları'ndan oluşur. Parlamento'daki koltuklardan yarısından fazlasına sahip olan parti veya koalisyon, Parlamento'ya Başbakan adayını, Başbakan adayı ise Parlamento'ya programını ve öngördüğü Hükümetin yapısını sunar. Hâlihazırda, Bakanlar Kurulu; Başbakan, Başbakan Yardımcıları ve 15 Bakan'dan (Bakan-Hükümet İdaresi Başkanı ile toplam 16 kişi) oluşmaktadır.

Daha önceki Anayasa ile çok geniş yetkilere sahip olan Cumhurbaşkanı'nın, Parlamenter sisteme geçiş ile birlikte, Başbakanı, Bakanları atama gibi önemli yetkileri elinden alınmış (Savunma Bakanı hariç), denetim ve görevden alma prosedürleri basitleştirilmiştir. Cumhurbaşkanı Devletin Başlı olup, halk birliğini ve Devlet iktidarını temsil etmektedir.

KIRGIZ CUMHURİYETİ HÜKÜMET YAPISI

Başbakan	Cantoro Satıbaldiv (<i>Sosyal Demokrat Partisi</i>);
Başbakan Birinci Yardımcısı	Joomart Otorbaev (<i>Ata Meken Partisi</i>);
Başbakan Yardımcısı	Toktokuçuk Mamıtov (<i>Ar – Namıs Partisi</i>);
Başbakan Yardımcısı	Tayırbek Sarpaşev (<i>Sosyal Demokrat Partisi</i>);
Başbakan Yardımcısı	Kamila Talieva (<i>Ar – Namıs</i>);

BAKANLAR

Hükümet İdaresi Başkanı - Bakan	Nurhanbek Momunaliev (Başbakan kotası)
Dışişleri Bakanı	Erlan Abdılđaev (Başbakan kotası)
İçişleri Bakanı	Abdulda Surançiev
Adalet Bakanı	Almambet Şikmamatov (Ata Meken Partisi)

Maliye Bakanı	Olga Lavrova (Ar-Namıs Partisi)
Ekonomi Bakanı	Temir Sariev (Sosyal Demokrat Partisi)
Tarım ve İslah Bakanı	Çingısбек Uzakbaev (Ar Namıs Partisi)
Ulaştırma ve İletişim Bakanı	Kalıkbek Sultanov (Ata Meken Partisi)
Olağanüstü Durumlar Bakanı	Kubatbek Boronov (Cumhuriyet Partisi)
Enerji ve Sanayi Bakanı	Osmonbek Artıkbaev (Sosyal Demokrat Partisi)
Eğitim ve İlim Bakanı	Kanatbek Sadıkov (Sosyal Demokrat Partisi)
Sağlık Bakanı	Dinara Sagınbaeva (Sosyal Demokrat Partisi)
Kültür, Bilgi ve Türiзм Bakanı	Sultan Raev
Sosyal Kalkınma Bakanı	Kudaybergen Bazarbaev
Gençler, İş ve İstihdam Bakanı	Alyasbek Alımkulov (Sosyal Demokrat Partisi)
Savunma Bakanı	Taalaibek Ömüraliev (K.C. Cumhurbaşkanı tarafından tayin edilmiştir)

1.2.3. Yargı

Bağımsız bir yargı sistemine sahip olan Kırgızistan’da, yargı organlarını Yüksek Mahkeme ve Yerel Mahkemeler oluşturmaktadır. Yüksek Mahkeme kapsamında Anayasa Konseyi bulunmaktadır. Yargı organlarının görev ve sorumlulukları Anayasa ile düzenlenmiş olup, suçüstü yakalanma durumu hariç, hakimlerin dokunulmazlıkları vardır.

1.3.Coğrafi ve Demografik Bilgiler

1.3.1. Coğrafi Konumu, Yer Şekilleri, Akarsular-Göller, İklim-Bitki Örtüsü

Kırgızistan, 198.500 km² yüzölçümü ile Türkiye’nin yaklaşık dörtte biri büyüklüğünde olup, tarihi İpek Yolu üzerinde yer almaktadır. Ülke’nin doğusu ile batısı arasında 925 kilometre, kuzeyi ile güneyi arasında ise 453 kilometre mesafe bulunmaktadır.

Ülke’de yüksek ve karlı dağlar, derin vadiler, yüksek akış hızına sahip binlerce ırmak ve dağ gölleri bulunmaktadır. %6’sı ormanlardan ve %4,2’si buzullardan oluşan Ülke’nin %93’ü deniz seviyesinden 1.500 metre yüksekliktedir. Tanrı ve Altay Sıradağları, Ülke’yi birbirinden ayrı keskin vadilere bölmekte olup, başlıca vadiler; güneyde Fergana, kuzeyde Çüu, batıda Talas ve doğuda Narın’dır.

Ülke’de mevcut 1.582 nehirden, üçü 200 kilometreden daha uzun olup, 27’si 100 kilometreden uzun, 10 nehir ise yaklaşık 100 km uzunluğundadır. Yüksek dağlardan çıkan düzen-siz ve yüksek akış hızına sahip olan nehirler, ulaşım elve-

rişli değildir. Narın, Tar, Kurşab, Talas, Alay, uy ve Kızılsu elektrik enerjisi etimi için kullanılan başlıca nehirlerdir.

Nehir ve ırmaklar birlikte değerlendirildiğinde yaklaşık 47 km³'lk bir su kaynağı hacmi ortaya çıkmakta, ancak, komşularıyla imzaladığı anlaşmalar uyarınca Kırgız Cumhuriyeti bunun en fazla 12 km³'n kullanabilmektedir. Söz konusu 12 km³'lk kaynağın %90'ı tarıma, %7'si sanayiye, geri kalan %3' ise içme suyu dahil diğer alanlara ayrılmaktadır.

Ülkedeki 3.000'e yakın gln en büyük ve derini 6.202 km² genişliği ile dünyanın 2'nci en büyük dağ gl olarak bilinen Issık Gl'dr. Bunun dışında Son Gölü ve atır Gölü lke'nin önemli glleri arasındadır.

lke'de dağlık yapıdan ve deniz seviyesinden ortalama 2.750 metre yükseklikten kaynaklanan, karasal bir iklim hüküm sürmektedir. Yağış az, yaz – kış ve gece – gündüz ısı farkı fazla, bitki örtüsü değişkendir. Ortalama yıllık güneşli gün sayısı 247, yıllık ortalama yağış 300 – 600 milimetredir.

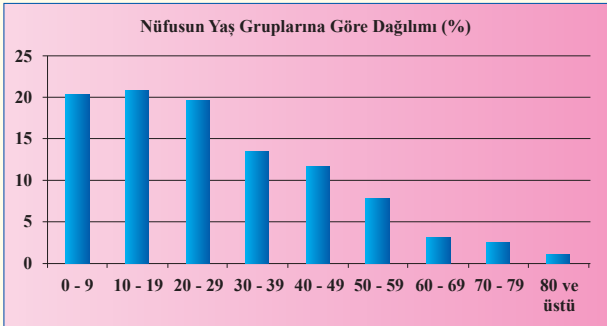
Kışlar soğuk ve karlıdır. Kar genellikle Kasım ayı sonunda yağar ve Mart ayı sonuna kadar karlı hava görülebilir. Kış aylarında geceleri hava sıcaklığının -35 dereceye kadar düştüğü görülmektedir. Yaz aylarında hava sıcaklığı Türkiye'deki karasal iklim özellikleri ile benzerlik gösterir. Başkent Bişkek'teki iklim, Ankara iklimi ile benzerlik taşır.

1.3.2. Nüfus

lke başkent ve 7 İdari Bölge'ye (Oblast) ayrılmıştır. Başkent Bişkek'e özel bir statü verilmiştir. Bölgeler ve kapsadıkları şehirler şöyledir;

1. Başkent: Bişkek (849.200 kişi)
2. Çuy Bölgesi (793.000 kişi) : Kant, Karabalta, Tokmak
3. Issık – Göl Bölgesi (480.800 kişi) : Karakol, Balıkçı, Çolponata
4. Narın Bölgesi (269.500 kişi) : Narın
5. Talas Bölgesi (244.000 kişi) : Talas
6. Celalabat Bölgesi (981.000 kişi) : Celalabat, Maylısuu, Taşkömürü, Kökyangak
7. Oş Bölgesi (1.328.700 kişi) : Oş, Kızılkıya, Sülükta, Özgön, Karasuu
8. Batken Bölgesi (415.800 kişi) : Çonkara, Haydarkan, Çek, Cahgijer

2010 yılında yapılan sayıma göre Kırgızistan'ın toplam nüfusu 5.477.600 kişidir.

Kaynak: K.C. Milli İstatistik Komitesi

BDT'deki Kırgızlar'ın %88,5'i Kırgızistan'da yaşamaktadır. Geri kalan Kırgızlar, başta Özbekistan ve Tacikistan olmak

üzere, BDT'deki diğer ülkelere dağılmış durumdadırlar. 80'i aşkın etnik grubun bir arada yaşadığı Kırgızistan'da nüfusun %69,6'sını Kırgızlar, %14,5'ini Özbekler, %8,4'ü Ruslar, %1,2'sini Dunganlar, %1'ini Uygurlar ve %5,3'ünü diğer etnik gruplar oluşturmaktadırlar.

Ülke'de yerleşik Türk Nüfusu (Ahıska ve Kırım) yaklaşık 35.700 olup, Kırgızistan'da yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı sayısı yaklaşık 6.000'dir.

Kırgızistan'daki nüfus hareketliliği ile ilgili olarak dikkate alınması gereken bir husus, bağımsızlığı takip eden dönemde hızlı bir şekilde Rus ve Alman etnik kökenli Kırgız vatandaşlarının Ülke'yi terk etmeye başlamasıdır.

2005 yılında yaşanan olaylarla da güçlenen bu eğilime engel olmak ve kalifiye işgücünün Kazakistan ve Rusya pazarlarına kaptırılmasını engellemek amacıyla, 2001 yılında Rusça diline Kırgızca ile eşit statü tanınmıştır.

1.3.3. Çalışma ve İşgücü

Tablo 1. Kırgız Cumhuriyeti'nde Resmi Kayıtlara Göre İstihdam (Bin kişi)

Toplam Çalışan Sayısı	2006	2007	2008	2009	2010
	2.096	2.153	2.184,3	2.216,4	2.243,7

Kaynak: K.C. Milli İstatistik Komitesi

Kırgızistan'da çalışmakta olan 2,24 milyon civarındaki işgücünün %31,2'si tarım, %15'i ticaret, %10,4'ü ise sanayi sektöründe çalışmaktadır.

K.C. Çalışma Bakanlığı'nın verilerine göre, Ülke'de işsizlik oranı %8,6'dır. İlgili Devlet birimlerinde kayıt olanlar dikka-

te alındığında ise işsizlik oranı 2,4 olarak hesaplanmaktadır. Kayıtlı işsizlerin %52,7'si kadınlardan oluşmaktadır. Kırsal kesimde uzun dönemli işsizlik oranı %70 dolaylarındadır. Hasat dönemlerinde bu oran sezonluk iş bulumlarından dolayı düşmektedir.

Kırgızistan'da resmi Asgari Ücret 760 som'dur (16,1 Dolar). Ancak, Kırgızistan genelinde pratikte bu derece düşük tutar ödenmemekte olup, söz konusu tutar sadece vergi hesaplamalarında referans bir değer olarak kullanılmaktadır. Uygulamada Bişkek için asgari ücret 7.000 – 9.000 (150-250\$) som arasında uygulanmaktadır.

Haftalık çalışma süresi 40 saattir.

1.3.4. Eğitim ve Kültür

Kırgız Cumhuriyeti'nde zorunlu öğrenim 9 yıldır. Esas olarak ilk-ortaokul seviyesinde Kırgızca'nın kullanıldığı Kırgızistan'da üniversitelerde Rusça eğitim ağırlıklıdır. 2009 yılında yapılan ölçümlerde okuma yazma oranı %98,3 olarak tespit edilmiştir.

Halkın %23'ü yüksek öğrenim kurumlarından, %75,3'ü orta öğrenim okullarından mezundur. Ülke'de, toplam 56 yüksek öğrenim kurumu vardır.

Eğitim sistemi düşük ücretler ve düşük yatırım seviyesi nedeniyle beklenen etkinlikten uzak olup, özellikle bağımsızlık sonrası yaşanan ekonomik güçlükler bunda etken olmuştur.

Kırgızistan'da Manas, Atatürk Ala-Too, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi ve Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü olmak üzere dört Türk üniversitesi, Türkiye'den işadamlarının desteklediği Araşan İlahiyat Fakültesi, Anado-

lu Kız Meslek Lisesi, Anadolu Lisesi ve Sebat Eğitim Kurumlarına ait 17 lise eğitim vermektedirler.

1.3.5. Sosyal Göstergeler

Tablo 2. Sosyal Göstergeler

Ortalama Ömür	69,6 yıl
Kadın	73,7 yıl
Erkek	65,7 yıl
Okuma Yazma Oranı (%)	98,3%
Yüksek öğrenim(%)	23
Orta öğrenim(%)	75,3
Yüksek Öğretim Okul Sayısı	56
Yüksek Öğretimdeki Öğrenci Sayısı	236.600
Hastane Sayısı	182
Doktor Başına Düşen Kişi Sayısı	405
Asgari Ücret	16,1 ABD Doları (760 Som, uygulamada ise 150 – 250 dolar)
Asgari Tüketim Bütçesi	92,1 ABD Doları (Uygulamada 300 dolar)

Kaynak: K.C. Milli İstatistik Komitesi

2. KIRGIZİSTAN EKONOMİSİNİN GENEL DURUMU VE PROJEKSİYONLAR

2.1. Genel durum

Genel Durum:

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Ülke, Sovyet kaynaklarından mahrum kalmış, varlıklar tükenmeye yüz tutmuş, özel tüketimde düşüş görülmüş ve kamu harcamaları

artmıştır. Bunun sonucunda 1991-1995 döneminde GSYİH 1990'daki seviyesinin yarısına inmiştir. Tüm ekonomik göstergeler kötüye gitmiş, hiperenflasyon, artan işsizlik ve reel gelirden düşüş yoksulluğun artmasına yol açmıştır.

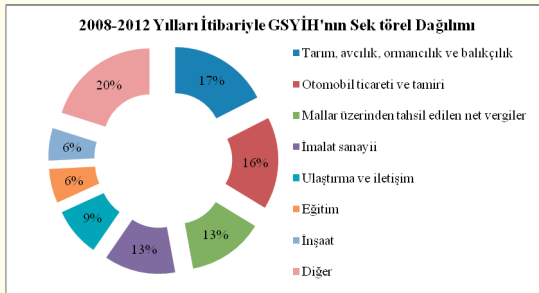
1993 yılında ulusal para tedavüle girmiş, fiyatlar serbest bırakılmış, ticaret mevzuatı ile tarım sektöründe reform yapılmış, varlıklar özelleştirilmiş ve serbest bir ticaret rejimi kabul edilmiştir. Bu sayede, ekonomi 1996 yılından itibaren düzelmeye başlamıştır.

1998 yılında yaşanan Rusya Krizi sonrasında Kırgız ekonomisi istikrara kavuşarak yılda yaklaşık %5 oranında büyümüştür. Ülke'de, tarım ve madencilik sektörleri geleneksel olarak güçlü olarak tanımlanan sektörlerdir. Ayrıca, Ülke genelinde, inşaat ve enerji ile ulaştırma, ticaret ve catering gibi hizmet sektörü alanlarında da sağlıklı bir büyüme gözlemlenmektedir.

Genel Ekonomik Yapı:

Kırgız Cumhuriyeti Milli İstatistik Komitesi verilerine göre, 1 Ocak 2012 tarihi itibarıyla Kırgızistan'da 26.400 şirket faaliyet göstermektedir. Bunların, %29,4'ü Devlet şirketleri olup, özel şirketlerin payı %70,6'dır. Özel şirketlerin büyük bölümü, Bişkek'te faaliyette bulunan küçük işletmelerdir. Orta ve büyük işletmelerin payı ise sırasıyla %14 ve %6,5'tir.

Kırgız Cumhuriyeti GSYİH'sı 2012 yılında 6,48 milyar dolar olarak açıklanmıştır. GSYİH, bir önceki yıla göre, Kumtor altın madeni üretimi hariç tutulduğunda %5 oranında artış göstermiş, bahse konu maden üretimi ile beraber değerlendirildiğinde ise %0,9 oranında azalmıştır. Aşağıda Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'nın sektörel dağılım tablosu verilmektedir.

Kaynak: K.C. Milli İstatistik Komitesi

Tablodan görüleceği üzere, GSYİH'ye en önemli katkıyı tarım, ticaret, vergiler ve imalat sanayisi sağlamıştır. Ülke GSYİH'na, 2012 yılında, mal üretimi %40, hizmet üretimi ise %46,6 oranında katkı sağlamışlardır. Vergi gelirleri ise %13,4 oranında olmuştur.

Kırgızistan'da, 2012 yılında ortalama asgari tüketim bütçesi 92,3 dolar olarak hesaplanmıştır. Bu oran, 2011 yılına kıyasla %1,1'lik bir azalışı işaret etmektedir.

2012 yılında gıda ürünleri ve alkolsüz içecekler kaleminde fiyat artışı %4,5 oranında gerçekleşmiştir. Bu kaleminde en büyük artışlar; taze meyveler (%27), balık (%20), ekmek (%18,4), un (%16,3) süt ve süt ürünlerinde (%11,6) olmuştur. Gıda olmayan ürünler ve hizmetler kalemlerinde fiyat artışı ise %9,8 olarak gerçekleşmiştir. Hizmetler kaleminde ise yıllık fiyat artışı %9,8 oranında gerçekleşmiştir.

Tablo 3. K.C. Fiyat Endeksleri

Tüketici fiyatları endeksi	2012
	120,1
Mallar	121,3
Gıda ürünleri	131,6
Gıda dışı ürünler	109,8
Hizmetler	100,6

Kaynak: K.C. İstatistik Komitesi

Aşağıda, mal ve hizmet türlerine göre tüketici fiyatlarındaki değişim sunulmaktadır.

Tablo 4. Tüketici Fiyatları Endeksi

Mal ve Hizmet Türlerine Göre Tüketici Fiyatları Endeksi (%)	2009	2010	2011	2012
Tüm mallar ve paralı hizmetler	106,8	108,0	116,6	102,8
Gıda ürünleri ve alkolsüz içecekler	101,1	106,5	125,0	95,09
Alkollü içkiler ve tütün ürünleri	107,6	107,8	111,4	109,5
Gıda olmayan ürünler	113,4	111,4	110,7	110,1
Hizmetler	118,1	107,2	111,6	110,2

Kaynak: K.C. Merkez Bankası

2012 yılı başında 46,48 som/ABD Doları olan döviz kuru, yıl sonunda %2 artarak 47,40 som/ABD Dolarına yükselmiştir. Yıllık ortalama döviz kuru, 2012 yılında, 2011 yılı orta-

lamasına göre %1,8 oranında artarak, 47 som/ABD Doları olmuştur.

Devlet Bütçesi:

2012 yılında Kırgız Devlet Bütçesi, GSYİH'nin %6,6'sı oranında açık vermiş olup, söz konusu açık 430,5 milyon ABD doları şeklinde gerçekleşmiştir.

2012 yılında Bütçe gelirleri 87 milyar som (1,85 milyar Dolar) olup, 2011 yılına kıyasla %11,7 oranında artmıştır. Bütçe gelirlerinin, GSYİH'ya oranı %28,6 olup, bu rakamın %73,5'i vergilerden oluşmuştur.

Vergilerden sağlanan gelirlerin önemli kısmını; Katma Değer Vergisi (%40,3) ile uluslararası ticaret ve işlemlerden alınan (Gümrük Vergisi) vergiler (%14,8) oluşturmıştır.

Bütçenin gider kısmı ise GSYİH'nin %35,2 oranında, 107 milyar som (2,28 milyar Dolar) seviyesinde gerçekleşmiştir. Bütçe giderlerinin %20,7'si ekonomik faaliyetlere ilişkin Devlet hizmetlerine, %20,2'si eğitime, 16,3'ü sosyal güvenliğe, %10,6'sı sağlık sektörüne ve % 10,2'si ise genel amaçlı Devlet hizmetlerine harcanmıştır.

Kırgız Cumhuriyeti'nin dış borcu, büyük ölçüde dış finansmanla gerçekleştirilen kamu yatırımı programları nedeniyle, 1999 yılından bu yana yüksek bir seviyede seyretmektedir. 2011 yılında 2,8 milyar dolara olan dış borç, 2012 yılında 3 milyar dolara ulaşmıştır.

Kırgız Cumhuriyeti'nin iç borcu 274 milyon dolardır. Kırgız Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı verilerine göre toplam Devlet borcu 31 Aralık 2012 tarihi itibarıyla toplam 3,3 milyar Dolardır.

2.2. Kalkınma Planları

Kalkınma Planları:

Kırgızistan 2013 -2017 Ulusal Kalkınma Planı içinde istikrarlı büyümeye önemli yer verilmiştir.

Orta vadede ekonomi politikasının ana hedefleri olarak:

- Bütçe açığı, dış borç ve enflasyonun azaltılması yoluyla makroekonomik istikrara ulaşılması,
- Ekonomik aktörlerin vergi yükünün eşit seviyede dağıtımı, altyapı için dış ve iç yatırımların çekimi, iş ve yatırım şartlarının iyileştirilmesi, bölgesel ekonomi sistemine ekonominin entegre edilmesi, ekonominin ana sektörlerinin kalkınması için yapısal reformların gerçekleştirilmesi (enerji, dağ madenciliği, tarım ürünlerini işleme, ulaştırma ve finans sektörleri) yolu ile ekonomik büyümenin desteklenmesi,
- Ülkenin sosyo- ekonomik kalkınması için konulan hedeflere ulaşılabilmesi için, yıllık ortalama en az %7'lik büyümenin sağlanması.
- Tarım ve hayvancılıkta, Ülke içi üretim hacminin yükseltilmesi, verimliliğin artırılması ve yeterli düzeyde stratejik stokların oluşturulması yolu ile gıda güvenliğinin sağlanması,

Hususları belirlenmiştir.

Tablo 5. Kırgızistan'da Makroekonomik İstikrara Ulaşılması İçin Belirlenen Hedefler

Parametre:	Gösterge:
Yıllık Ortalama Reel GSYİH Artışı	%7 ve üstü
Enflasyon	2015'ten itibaren %5-%7

Bütçe Açığı	GSYİH'nin %5'ini geçmeyecek
Devlet Dış Borcu	GSYH'nin %60'ını geçmeyecek

Kaynak: Kırgızistan 2013 -2017 Ulusal Kalkınma Planı

2013 -2017 Kalkınma Planı'na göre; kalkınmadaki 'Başrol' özel sektöre düşecektir. Hükümetin amacı, özel sektörün gelişmesini destekleyecek tüm uygun şartları oluşturmak olacaktır.

2.3. 2013-2014 yılları Ülke Ekonomisine Bakış ve Projeksiyonlar

- Uluslararası piyasalarda altın fiyatlarının düşüşü ve Rusya ekonomisinde gözlemlenen durgunluk, 2013 yılında Kırgız ekonomisini büyümesi önündeki en önemli riskler olarak görülmektedir. Ancak, Kırgızistan'a ekonomik yardım sağlayan ülkelerin (Donör grubu ülkeler) 2014'te öngörülen yardımlarının büyüklüğü ekonomi büyüme hızını artırıcı etkisi olacağı tahmin edilmektedir.
- 2013 yılının başında fiyat artış hızlarının düşük olmasına rağmen, nominal kurun hızlı düşüşü sebebiyle, Ülke genelinde 2013 ve 2014 yıllarında %7 gibi yüksek seviyede fiyat artışı olabileceği belirtilmektedir.
- 2013 yılının ilk çeyreğinde reel GSYİH'da %7,6 oranında hızlı bir artış meydana gelmiştir. Mal üretimindeki artış %28'in üstünde kaydedilmiştir. Bu durumun temel sebebi olarak, altın üretim hacminin 2012 yılındaki azalıştan sonra olağan seviyesine geri dönüşü gösterilmektedir.
- Kumtor altın madeni üretiminde öngörülen artış (en az 550.000 oz), dış talepteki artış beklentisi, Hükümetin yolsuzlukla etkin mücadelesi ve yatırım ortamını

iyileştirmeye yönelik çabaları, Ülke ekonomisinin 2014 yılı için pozitif gelişimini destekleyen faktörler olarak görülmektedir. EIU (Economic Intelligence Unit) tahminlerine göre, Ülkede 2013 yılında reel GSYİH artışının %4,5, ve 2014 yılında ise %5,5 olması beklenmektedir.

- Ülke ekonomisinin 2014 yılı içerisinde, Uluslararası altın fiyatlarındaki dalgalanmalar, ülkenin en önemli ekonomik ortakları Rusya ve Çin'in ekonomilerinin durumu, Ülkeye sağlanan dış yardımların miktarı, Ülke parasının değerindeki dalgalanmalar ve politik istikrarın sürdürülmesi faktörlerindeki değişimlere bağlı olarak gelişimini sürdürmesi beklenmektedir.

Tablo 6. Seçilmiş Ekonomik Göstergelere Yönelik Özet Tahmini (% aksi durum belirtilmediği sürece)

GÖSTERGE	2011 ^a	2012 ^b	2013 ^c	2014 ^d
Reel GSYİH büyüme	5,7	-0,9a	4,5	5,5
Altın ihracatı (000 kg)	19,3	10,4	18,2	20,0
Enflasyon (ortalama)	16,5	2,7a	6,5	7,5
Kredi faiz oranı	34,1b	28,4	25,0	23,0
Bütçe açığı (%GSYİH)	-3,0	-4,0	-5,1	-4,6
Mal ihracatı FOB (mln. Dolar)	2.271	2.000	2.244	2.343
Mal ithalatı FOB (mln. Dolar)	-3.936	-4.981	-5.176	-5.248

Cari hesap bakiyesi (mln. Dolar)	-377	-1,318	-961	-718
Cari hesap bakiyesi (%GSYİH)	-6,4b	-14,1	-9,7	-6,9
Döviz kuru Som: ABD Dolar (ortalama)	46,14	47,00	49,19	52,03

^a Reel; ^b Ekonomik İstihbarat Biriminin değerlendirmesi; ^c Ekonomik istihbarat biriminin tahminleri;

^d Merkez ve yerel bütçeleri, Sosyal Fonları hariç olmak üzere.

3. KIRGIZİSTAN'IN EKONOMİK SEKTÖRLERİ

3.1. Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık

Ülkenin büyük bölümü yüksek steplerden oluştuğu ve ekilebilir alanların toplam yüzölçüme oranı %7 gibi düşük bir oranda olduğu için, tarım sektöründe hayvancılık ön plana çıkmaktadır. Üretim daha çok alçak vadilerde yoğunlaşmış bulunmaktadır.

Tarım sektörü, sanayi üretiminin fazla olmaması nedeniyle açığa çıkan işgücünün istihdam edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Kırgızistan'da özel işletmeler tarımsal üretimin %40'ını gerçekleştirmekte, kamu işletmelerinin üretime katkısı %5 düzeyinde olmakta, üretimin %55'i ise evlerde kişisel girişimlerle gerçekleştirilmektedir.

Tarım, hayvancılık ve ormancılık sektörünün GSYİH'daki payı 2012 yılında %17,5'tir. Söz konusu sektörün 2012 yılındaki üretiminde, bir önceki yıla kıyasla, %1,2'lik bir artış olmuştur. Sektörün toplam üretim hacminde hayvancılık sektörünün payı %47,8, tarımın payı %50,5, hizmetlerin payı %1,6, avcılık ve ormancılığın payı ise %0,1 oranında olmuştur.

Tablo 7. Kırgızistan’da Başlıca Tarımsal Üretim Kalemleri

Sektör	2012 / Bin ton	2012/2011 Değişim (%)
Buğdaygiller	1.333,8	-10,2
Ham pamuk	84,7	-16,4
Tütün	7,4	-25
Şeker pancarı	102,0	-35,8
Yağlı tohum bitkileri	58,6	3,4
Patates	1.312,7	4,8
Sebzeler	865,9	5,5
Kavun, karpuz	193,3	27,5
Meyve ve yemişler	222,7	103,6

Kaynak: K.C. Milli İstatistik Komitesi

Bağımsızlık sonrası dönemin koşullarından derinden etkilenen tarım sektöründe, tarım makinesi yedek parça ve ekipman eksikliği ile gübre açığı ön plana çıkmaktadır. Bağımsızlığa kadar diğer Sovyet Cumhuriyetleri’nden temin edilmekte olan söz konusu girdiler, doğal olarak bağımsızlık ertesi dönemde piyasa koşullarından temin edilmeye başlanmış ve bu durumun fiyatlar üzerinde yükseltici etkisi olmuştur. Tarım sektörünün diğer sektörlerle ortak sıkıntısı, bankacılık sistemindeki yetersizlik nedeniyle yaşanan finansman sorunlarıdır.

Tablo 8. Kırgızistan Hayvancılık Sektörü Üretimi

Sektör	2012 / ton	2012/2011 Değişim (%)
Kesimlik hayvan ve kanatlı (canlı ağırlığı)	352.526	1,7
Süt	1.382.426	1,8
Yumurta (bin adet)	416.868	6,1
Yün	11.333	2,1

Kaynak: K.C. Milli İstatistik Komitesi

Kırgızistan'ın sadece %4'lük kesimi ormanlık alan olarak kabul edilmekte, tamamı Devlete ait olan bu alan Ülke'nin kereste ihtiyacını karşılamaya uygun olarak değerlendirilmemektedir. Bu anlamda, Ülke'de en çok bilinen yer Celalabat ceviz ormanlarıdır.

Tarım, hayvancılık ve ormancılık sektörlerinin ürünleri olan sebze meyve, canlı hayvan ve ceviz Kırgızistan'ın önemli ihracat kalemleridir. Uzmanların görüşleri, sözkonusu ürünlerin ihracat rakamlarının gerçek durumu tam olarak yansıtmadığı, sınır ötesi satışların resmi rakamların çok üstünde olduğu yönündedir. Öte yandan, Ülke genelinde, tarım ve gıda ürünleri işleme sektörü, hem ülke iç pazarına yönelik olarak, hem de Kazakistan ve Rusya gibi dış pazarlara ihracat açısından cazip yatırım alanı olarak görülmektedir.

3.2. Sanayi

SSCB'nin dağılmasının ardından Kırgız ekonomisi üretim kayıpları nedeniyle ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Bugün itibariyle de Kırgız sanayi sektörünün üretiminin, Sovyet zamanındaki üretim hacimleri seviyesinden çok uzak olduğu

söylenbilir. Sanayi üretiminin en önemli alt sektörü gıda işleme sanayisidir. Madencilik, gıda işleme sektörü ve hazır giyim sektörleri aynı zamanda en cazip yabancı yatırım alanları olarak gösterilmektedir.

Kırgızistan'da sanayi üretim hacmi 2012 yılında %20,2 oranında azalmış ve 2,85 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Söz konusu azalma, Kırgızistan sanayi sektörü ve ekonomisi için çok büyük önem taşıyan, Kumtor altın madenini işleten şirketlerin üretimindeki azalmadan kaynaklanmıştır. Kumtor altın madeninde gerçekleştirilen üretim göz ardı edildiğinde ise, sanayi üretiminde 2012 yılında %6,1'lik artış kaydedildiği görülmektedir.

Tablo 9. Yıllar İtibariyle Sanayi Sektöründe Üretim Hacmi (Milyon \$)

Sektör	2009	2010	2011	2012	Pay
Madencilik	54,9	56,9	83,7	147,3	5,2
İmalat Sanayi	1 .845,2	2. 179,1	2. 886,8	2.175,9	76,4
Elektrik, gaz ve su üretim ve dağıtımı	367,4	471,0	536,4	524,1	18,4
Toplam	2.267,5	2.706,9	3.506,9	2.847,3	100,0

Kaynak: K.C. Milli İstatistik Komitesi

2012 yılında sanayi üretiminin yaklaşık 2,9 milyar dolara tekabül eden %76,4'ü imalat sektörü kaynaklı olmuştur. İmalat sektöründeki artış, temel olarak; tekstil ve konfeksiyon, diğer metal olmayan mineral ürünler, metalurji ve hazır metal

ürünler ve elektrik üretimi ve dağıtımı sektörlerinde meydana gelen artışlardan kaynaklanmıştır.

3.3. İnşaat

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından itibaren 2005 yılına kadar, inşaat sektöründe durgunluk yaşanmış, uluslararası kuruluşlar tarafından finanse edilen büyük projeler dışında önemli inşaat projelerine imza atılmamıştır. Ülke'de, 2005 yılından itibaren canlanmaya başlayan konut inşaatı sektörü, 2008 global finans krizi ve 2010 yılında Kırgızistan'da meydana gelen halk ayaklanması sebebiyle olumsuz etkilenmiştir.

2012 yılında inşaat sektörünün toplam üretim değeri 1,2 milyar dolar olup, bu rakam sektörde 2011 yılına kıyasla %17,3 oranında bir artışı işaret etmektedir.

İnşaat sektöründe yapılan yatırımlar, 2012 yılında, bir önceki yıla göre %21,5 oranında artmış ve toplamda 1,3 milyar dolara ulaşmıştır.

Tablo 10. Finansman Kaynaklarına Göre Yatırımların Yapısı (1.000 \$)

Yatırımın Türü	2009	2010	2011	2012	Pay (%)
İç yatırımlar	669.344,8	735.529,4	732.456	897.717	67,4
Dış yatırımlar	232.742	224.813	294.842	434.730	32,6
Toplam Yatırımlar	902.087	960.342	1.027.297	1.332.446	100,0

Kaynak: K.C. İstatistik Komitesi

Büyük ve orta çaplı Devlet inşaat projeleri için bütçede yeterli kaynak bulunmadığından dış finansman kaynaklarından istifade edilmekte olup, bu durum, proje tarihlerinin belirlen-

mesi, istenilen müteahhidin seçilmesi gibi konularda bağımsız hareket edilmesini engelleyici faktör olmaktadır.

Konut inşaatı sektöründe artan talep ile birlikte müteahhitler ilgili mevzuatlardaki engeller ve bürokrasi ile karşılaşmaktadırlar. Bu kapsamda yatırımcıların belirli bir işe başlamadan önce kalifiyeli hukuk uzmanları ile birlikte mevzuat açısından ön araştırma yapmalarının faydalı olacağı düşünülmektedir.

3.4. Ulaştırma ve Telekomünikasyon

Kırgız Cumhuriyeti'nde bulunan 34.000 kilometre kara yolunun, 23.000 kilometresi asfalt, 140 kilometresi otobandır. Başkent Bişkek çevresindeki yollar genel olarak iyi durumda olup, diğer bölgelerdeki karayollarının önemli ölçüde bakıma ihtiyacı bulunmaktadır.

2012 yılında bütün taşıma araçları ile taşınan yüklerin toplam hacmi 39,5 milyon ton olup, bu rakam 2011 yılına göre %4,5 artmıştır. Taşımada karayolunun payı %96 olmuştur. Demiryolu taşımasında 8,3'lük artış kaydedilmiştir. Toplam yolcu taşıma sayısı ise 603 milyon kişi olmuştur.

Ülke genelinde toplam 370 kilometrelik demiryolu bulunmaktadır. Kırgızistan, Özbekistan ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni birbirine bağlayacak büyük bir demiryolunun inşa edilmesine yönelik Çin ile mutabakata varılmıştır.

Halihazırda ülkede faaliyet gösteren Bişkek Manas ve Oş Havaalanları uluslararası niteliklidir.

Telekomünikasyon altyapısı Dünya Bankası ve Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası finansmanı ile modernize edilmiştir. Devlet tarafından işletilen Kırgıztelecom piyasada tekeli

pozisyonundadır. Piyasada 6 adet mobil telefon operatörü faaliyet göstermektedir. Bunlar abone sayılarına göre sırasıyla ‘Sky Mobile’, ‘Megacom’, ‘Fonex’, ‘Katel’, ‘Nexi’ ve Nur Telekom’dur. Devlet İletişim Ajansı’nın verilerine göre, halihazırda Kırgızistan’da 6,3 milyon cep telefonu abonesi iletişim servisini kullanmaktadır.

Ülke’de, internet kullanımı yaygınlaşmaktadır. İnternet kullanıcıların sayısı 2012 yılında 3,2 milyona yükselmiş olup, Ülke genelinde en fazla abonenin Çüy Bölgesi’nde olduğu görülmektedir.

3.5. Ticaret

2012 yılında tüketici piyasasında toplam işlem hacmi %11,1 oranında bir artış ile 6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 11. Tüketici Piyasasında Toplam İşlem Hacmi

Tüketici Piyasasında Toplam İşlem Hacmi	(Milyon \$)		Pay (%)
	2011	2012	
Otomobil, motorsiklet ve onların parça ve aksesuarları ticareti	156,9	194,6	3,2
Otomobil servis ve tamiri	26,3	28,3	0,5
Toptan ticaret ve araçlarla ticaret	1.746,1	1.976,8	32,4
Motor yakıtı perakende ticareti	527,9	682,5	11,2
Otomobil ve motor yakıtı hariç perakende ticaret	2.890,8	3.203,9	52,6

Ev ve şahsi kullanım eşyalarının tamirâtı	8,9	9,5	0,2
Toplam	5. 356,9	6.095,6	100

Kaynak: K.C. İstatistik Komitesi

Toptan ticaretin değeri, 2012 yılında 2 milyar dolar olarak gerçekleşmiş olup, toplam ticaretin içinde % 32,4 oranında bir pay almıştır. Perakende ticaret hacmi 3,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiş olup, payı % 52,6 olmuştur.

Perakende ticaretin bileşenleri incelendiğinde %52,2'sinin gıda ürünlerin ve %47,8'nin ise diğer ürünlerin ticaretinden oluştuğu görülmektedir. Öte yandan, perakende ticaretin %48'i şirketler, %52'si pazarlar vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Söz konusu veriler, halk pazarlarının (özellikle Bişkek'de bulunan Dordoy ve Oş açık pazarlarının) halkın ihtiyaçlarının giderilmesinde halen önemli rolünü göstermektedir. Ancak önceki yıllara kıyasla perakende ticarete mağazaların payının giderek arttığı gözlemlenmektedir.

3.6. Hizmetler

Kırgızistan'da, 2012 yılında, hizmet ticaretinin hacmi %9,8 artarak 8,2 milyar dolara ulaşmıştır. Özel sektörün hizmet ticaretindeki payı %70 düzeyindedir. Hizmet sektörlerinin GSYİH'ye katkısı %46,6 oranındadır. Hizmetler sektörünün, milli gelire katkısı, esas olarak çok sayıdaki küçük çaplı ticaret ve lokanta işletmelerinden sağlanmaktadır

Tablo 12. Sektörler İtibariyle Piyasa Hizmetleri

(Milyon USD)	2012	Pay	2012/2011 Değişim (%)
Ticaret; otomobil ve özel kullanım eşyalarının tamiri	6.095,6	74,1	11,1
Otel ve restoranlar	258,7	3,1	11,9
Ulaştırma	679,0	8,3	9,2
İletişim	500,6	6,1	9,2
Finansal faaliyet	191,0	2,3	1,6
Gayrimenkul mallar ile yapılan işlemler, kira ve tüketicilere sunulan hizmetler	228,4	2,8	-1,5
Eğitim	131,7	1,6	4,9
Sağlık ve sosyal hizmetler	37,4	0,5	1,5
Kamu, Sosyal ve Özel servisler	98,8	1,2	-3,3
Toplam	8.221,3	100,0	9,8

Kaynak: K.C. İstatistik Komitesi

Hizmet ticaretindeki artış büyük ölçüde ticaret; otomobil ve özel kullanım eşyalarının tamiri sektöründe meydana gelen %11,1’lik artıştan kaynaklanmıştır.

Bağımsızlık sonrasında Kırgız Cumhuriyeti bankacılık sistemi yeniden yapılandırılmıştır. Halen bu sektörde K.C. Merkez Bankası’nın yanı sıra 22 ticari banka faaliyet göstermektedir. Bunların içinde, 15’i yabancı sermayeli bankalardır. Söz konusu 15 banka içinde yabancı sermayesi %50’yi aşan

10 banka bulunmaktadır. Merkez Bankası belirli bir seviyede bağımsızlığa sahip bulunmaktadır. Bankalar ağırlıklı olarak dış işlemlerden ve hazine kağıtlarından kazanç sağlamaktadırlar.

Ticaret ve yatırımda döviz kontrolü uygulanmamaktadır. Yüzlerce döviz büfesi piyasa fiyatlarından döviz çevirme işleminde bulunmaktadır.

Kırgız bankacılık sektöründe sermayelerin artırılması, tasarrufların teşvik edilmesi, banka denetim sisteminin iyileştirilmesi ve ilgili mevzuatın güçlendirilmesi gerekmektedir. 2008 yılında bu doğrultuda atılan en önemli adım Mevduatların Korunması Hakkında Kanun'un kabul edilmesidir. Söz konusu Kanun'a uygun olarak, yarısını ticari bankalar (yıllık olarak toplam mevduatın %0,2'si), diğer yarısını da Kırgız Devletin'in karşılayacağı "Mevduatları Koruma Fonu" oluşturulmuştur.

Kırgız Cumhuriyeti, tedricen azalmakta da olsa, hala nakde dayalı bir piyasadır. Piyasaya sunulan krediler genellikle kısa vadeli olmakta, fiziki varlıklar ile teminat altına alınmakta, ancak teminat değerlendirme ve kredi talep edenlerin geri ödeme potansiyellerinin tespit edilmesinde yaşanan güçlükler nedeniyle bankalar kredilendirme yerine Devlet bonolarına yatırım yapmayı tercih etmekte ve dolayısıyla ticari banka finansmanından yararlanma imkanı daralmaktadır.

Kırgız Cumhuriyeti Finansal Piyasalar Düzenleme ve Denetim Hizmeti Başkanlığı'nın verilerine göre; Kırgızistan'da 19 sigorta firması faaliyettedir. Sigorta piyasasının milli gelire katkısı %0,5 gibi oldukça düşük bir seviyededir.

1995 yılında kurulan menkul kıymetler borsasında uluslararası muhasebe standartlarına uygun olarak faaliyet gösteren 23 şirket yer almaktadır. Ayrıca, özel emeklilik sisteminin kurulması yönündeki çalışmalar devam etmektedir.

3.7. Enerji

Kırgız Cumhuriyeti'nde sınırlı miktarda petrol ve doğal gaz rezervi bulunmaktadır. Yıllık mevcut rezervlere yapılan yatırımlarla yılda 80.000 ton petrol elde edilebilmekte olup, bu miktar iç talebin ancak %12'sini karşılamaktadır. Dolayısıyla, Kırgız Cumhuriyeti enerjide ağırlıklı olarak komşu ülkelerden yapmakta olduğu ithalata bağımlıdır. Kömür üretimi de halen iç talebi karşılamaktan uzaktır. Kırgız topraklarında bulunan büyük Kara-Keçe kömür yatağından çıkarılan kömürün piyasada rekabet edebilir hale gelebilmesi için yaklaşık 60 km'lik demiryolu inşaatına ihtiyaç duyulmaktadır.

Elektrik enerjisi üretimi Kırgızistan'daki temel endüstrilerden birisidir. Ülke'nin elektrik enerjisi ağırlıklı olarak hidroelektrik santrallerinde üretilmekte ve düşük fiyattan arz edilmektedir. Ülke, hidroelektrik kaynakların genişliği bakımından Rusya ve Tacikistan'ın ardından BDT ülkeleri arasında üçüncü sırada yer almaktadır. Tien Şan dağlarındaki buzulların erimesiyle yıllık 55.000 Gigawatt saatlik bir potansiyel olduğu tahmin edilmektedir. Bu potansiyelin yılda yalnızca 3 Gigawatt saatlik kısmı kullanılabilir. Ülke içi elektrik fiyatların düşük olması nedeniyle, gelecek yatırımların ihraç amaçlı olması ve bunun için de ilgili elektrik hatlarının kurulmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca, Kırgızistan'da Bişkek ve Oş Şehirleri'nde bulunan termik santrallerinde de ısı ve elektrik enerjisi üretilmektedir. Fakat bu üretim, kış döneminde olup küçük hacimlerdedir. Enerji tüketiminde hidroelektrik santrallerinin payı %90'lar da ve termik santrallerin payı ise %10'un altındadır.

Kırgızistan'ın 490 milyon kW ısıtma amaçlı güneş enerjisi, 22,5 milyon kW elektrik üretimi amaçlı güneş enerjisi, 44,6 milyon kW rüzgar enerjisi, 8 milyon kW küçük nehirler üzerinde kurulabilecek santraller vasıtasıyla elde edilebilecek hidroelektrik enerjisi ve 1,3 milyon kW biyo kütle kaynaklarından elde edilebilecek alternatif enerji kaynaklarına sahip olduğu hesaplanmaktadır.

Kırgız Hükümeti enerji sektörünün gelişimini, 2013-2017 yılları arasını kapsayan Ulusal Kalkınma Stratejisi'nin ana eksenlerinden birisi olarak belirlemiştir. Ülke'de yeni enerji yatırımlarının ağırlıkla özel sektör tarafından yapılması ve bu arada Devlete ait tesislerin ise donör ülke ve uluslararası kurumların finansal destekleri ile geliştirilmesi planlanmaktadır. Uzmanlar tarafından yapılan değerlendirmelerde, Kırgızistan'ın hidroelektrik kaynaklarının potansiyelinin % 7,7'sini ve alternatif enerji alanında sahip olduğu kaynakların ise sadece % 1'ini kullanılabildiği belirtilmektedir. Bu çerçevede, Müşavirliğimizce, Türk firmalarının, önümüzdeki yıllarda, Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti tarafından 13 Temmuz 2012 tarihinde onaylanan Orta Vadeli Enerji Sektörü Gelişim Stratejisi (2012-2017) kapsamında öngörülen büyük modernizasyon ve sıfırdan yapılacak enerji projelerinde daha aktif rol almaları tavsiye edilmektedir.

3.8. Doğal Kaynaklar ve Madencilik

Bağımsızlık öncesi dönemde altın, kömür, uranyum ve antimon Kırgız Cumhuriyeti'nin madencilik sektörüne damgasını vurmuştur. Kırgızistan'da çok sayıda altın maden yatağı bulunmaktadır. Halihazırda işletilen madenler; Kumtor (Issık-Göl Bölgesi), Makmal (Celalabat Bölgesi), Solton-Sarı (Narın Bölgesi) ve Kuran-Jayloo'dur (Çüy Bölgesi).

1997 yılında Tien Şan dağlarında Kumtor altın madeninin faaliyete geçmesiyle altın üretimi toplam sanayi üretiminin %40'ına ulaşmıştır. Mevcut rezervlerle Kumtor altın madeninin en az 2020 yılına kadar faaliyetine devam etmesi beklenmektedir.

Ne var ki, madenin giderek azalan üretim hacmi yeni madenlerin açılmasını ve işletmeye konulmasını zorunlu kılmaktadır. Kanada firması Cameko Kumtor altın madenini işletmektedir. Kumtor Başkent Bişkek'in 350 kilometre güney doğusunda ve Çin sınırına 60 kilometre mesafede bulunmaktadır. Kumtor, Orta Asya'da yabancı yatırımcılar tarafından işletilen en büyük altın madenidir. Maden bugüne kadar yaklaşık 253 ton altın üretmiştir. 2012 yılında Kumtor'un üretimi yaklaşık yarı yarıya azalarak 9,8 ton olmuştur (2011 yılında 18,1 ton altın çıkarılmıştır). 2013 yılı için altın üretim miktarı ise 17,1-18,7 ton olarak planlanmaktadır.

Kırgızistan'da, altın madenciliği dışında madencilik sektörü gelişmemiştir. Özellikle kömür madenciliğinde yatırım yetersizliği gözlemlenmekte ve bu alandaki faaliyetler esas olarak Devlet eliyle yürütülmektedir.

Uranyum madenciliği Minkuş, Aktuz, Kajısay ve Maylısu bölgelerinde verim düşüklüğü nedeniyle durmuş bulunmak-

tadır. Kökömeren uranyum yatağı Bişkek'in güneyinde, Çüy bölgesinde, Barskoon uranyum yatağı ise güney-batı tarafında yer almaktadır.

Diğer bölge ülkeleriyle karşılaştırıldığında, Kırgız Cumhuriyeti'nde petrol ve doğalgazın ekonomiye katkısı göz ardı edilebilir bir seviyede bulunmaktadır. Ancak, 2007 yılının sonunda Rus Gazprom şirketine 2 doğalgaz yatağının keşfi için lisans verilmiştir. Söz konusu yataklar Ülke'nin güneyinde bulunan Kuugart ve Maylısuu-4 (Celalabat) kaynaklarıdır.

4. KIRGIZISTAN'IN GENEL EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ

4.1. Genel Durum

- Kırgız Cumhuriyeti 1990'lı yılların başından itibaren ticaret politikalarını liberalleştirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede, Kırgızistan 1998 yılında BDT ülkeleri arasında Dünya Ticaret Örgütü üyesi olan ilk ülke olmuştur. Ancak, Ülke'nin zor coğrafi konumu ve ithalata bağımlılığı eski Sovyetler Birliği Ülkeleri dışında ticaret ilişkilerini geliştirmesinde önemli bir engel teşkil etmiştir. 1997 yılından itibaren artan altın ihracatı sayesinde yeni dünya pazarlarına ulaşılmış, ne var ki, altın ihracatında yoğunlaşılması da ihracatta ürün çeşitliliğinin gelişmesine engel olmuştur.
- Ülkenin ekonomisine, ağırlıklı olarak IMF gibi uluslararası kuruluşlarla beraber oluşturulan ekonomik programlar, yön vermektedir.
- 1999 yılında Dünya Bankası'na katılan Kırgız Cumhuriyeti'nin yüksek dış borç yükü "Paris Kulübü"

prensippleri çerçevesinde düzenli bir şekilde yeniden yapılandırılmıştır.

- Yüksek dış borcu dikkate alarak, yeni borçların mali yapısının reformuna yönelik olarak, 2001 yılında uluslararası kreditor kuruluşlar tarafından oluşturulan BDT-7 girişimine dahil olan Kırgızistan için Dünya Bankası, IMF ve Asya Kalkınma Bankası tarafından 2003-2010 dönemini kapsayan 2 milyar ABD Dolarlık bir Yoksulluğu Azaltma Programı geliştirilmiştir.
- IMF'nin Yoksulluğun Azaltılması ve Ekonomik Büyüme Planı (PRGF) kapsamında Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti'nin temel politika öncelikleri; makro ekonomik istikrarın sağlanması, makul bir dış borç stratejisinin oluşturulması ve yapısal reformların gerçekleştirilmesi olarak belirlenmiştir. Kırgızistan 1994 yılında IMF'den yardım alan ilk Orta Asya Ülkesi olmuştur.
- Kırgız Cumhuriyeti ABD, Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Çin Halk Cumhuriyeti, Fransa, Gürcistan, Almanya, Hindistan, İran, Kazakistan, Malezya, Moğolistan, Pakistan, İsviçre, Tacikistan, Türkiye, İngiltere, Ukrayna, Finlandiya, Moldova, İsveç ve Özbekistan ile ikili yatırım anlaşmaları imzalamış bulunmaktadır.
- Ayrıca, Beyaz Rusya, Kanada, Hindistan, Kazakistan, Moğolistan, Polonya, Rusya, Tacikistan, Türkiye, Ukrayna, Finlandiya, Avusturya, Çin Halk Cumhuriyeti, İran, İsviçre, Malezya, Pakistan ve Özbekistan ile de çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşmaları yürürlüktedir. Ayrıca, ABD ile SSCB arasında 1973 yılında imzalanmış çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşması, ABD ile Kırgızistan arasında halen yürürlüktedir.

4.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Kırgızistan'ın Yatırım Ortamı

4.2.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Genel Durum:

- 2011 yılında Sayın Almazbek Atambaev'in Cumhurbaşkanlık görevine geçmesi ve Eylül 2012'de hızlı bir şekilde Hükümetin oluşturulması, yabancı yatırımcılara ülkenin siyasi kalkınması açısından olumlu sinyaller vermiştir.
- 2012 yılındaki bütçe açığı, esas olarak diğer ülkelerin ekonomik yardımları ile giderilmeye çalışılmış olup, ekonominin dış yardıma dayalı yapısından dolayı kırılan yapısı devam etmektedir.
- Kırgız Cumhuriyeti'ne 1995 yılından bu yana giren doğrudan yabancı sermayenin toplam tutarı 4,855 milyar dolardır. Söz konusu tutarın %24,7'si BDT Ülkeleri menşeli sermayeye aittir.
- 2012 yılında Kırgız Cumhuriyeti'ne 521,4 milyon dolar değerinde doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişi olmuştur. BDT Ülkeleri'nden gelen doğrudan yatırımların 2012'deki tutarı 56,9 milyon, BDT dışı ülkelere ise 464,5 milyon dolar olarak kaydedilmiştir.
- 1995 yılından bu yana gerçekleşen sermaye girişleri kümülatif olarak değerlendirildiğinde, Türkiye toplam 285,5 milyon dolarlık sermaye ile Kazakistan, Kanada, İngiltere, Almanya, Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti arkasından yedinci kaynak ülke konumundadır. Türkiye'yi bu alanda Almanya, ABD ve Güney Kore takip etmektedir.

Son Dönemde Alınan Ekonomik Önlemler ve Uygulamaları:

- Son dönemde Hükümet tarafından yürütülen vergi-bütçe politikası; yerel üreticilere olumlu şartların oluşturulmasına, Devlet desteğinin verilmesine ve vergi yükünün azaltılmasını sağlamıştır.
- 2007 ve 2008 yıllarında yeni vergi mevzuatı tasarısı üzerinde çalışmalar yapılmış olup, nihayetinde 2008 yılında Parlamento'dan geçerek Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmıştır. Yeni vergi mevzuatında en önemli değişiklik, KDV oranının %20'den %12'ye indirilmesi olmuştur. Çeşitli vergi türlerinin sayısı 16'dan 8'e indirilmiş, iptal edilen vergilerin yerine vergi mükellefi sınıflarına göre %1,5 ile %3 arasındaki satışlardan alınan vergi getirilmiştir. Söz konusu yeni vergi mevzuatı yürürlüğe 1 Ocak 2009'da girmiştir.
- Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti tarafından tarım ürünlerini işleyen şirketlere gelir vergisinden muafiyet getirilmiştir. Şirketler bu muafiyetlerden yararlanmak için Ekonomi Bakanlığına başvurmakta ve belirlenen prosedürlerden sonra ilgili listeye alınmaktadırlar.

Yasal Altyapı:

- Kırgız hükümeti Orta Asya'nın görece küçük olan ekonomisini geliştirmek ve uluslararası ekonomi ile bütünleşik hale getirmek için kararlı adımlar atmaktadır. Bu adımların başında serbest pazar ekonomisine geçişin hukuki altyapısını oluşturulması gelmektedir. Hükümet, 1991 yılından bu yana bu konuda önemli adımlar atmıştır.
- Hükümet serbest pazar ekonomisine geçiş adına hem özelleştirme programını uygulamaya koymuş, hem de

yabancı sermayeyi Ülkeye çekmek için oldukça liberal olan bir yasal çerçeve oluşturmuştur. Bu yasal çerçeveye dayalı olarak Ülke'nin hem dış ticareti, hem de aldığı yabancı sermaye miktarı gelişme göstermektedir.

- Kırgızistan Hükümeti genel olarak her sektörde yabancı sermayeye açık bir politika izlemektedir. Yabancı sermaye yatırımları ile ilgili yasal çerçeveyi 27 Mart 2003 tarihinde yürürlüğe konan “Kırgız Cumhuriyeti’nde Yatırımlar Hakkında Kanun” oluşturmaktadır.
- Kırgız Cumhuriyeti mevzuatı, yabancı yatırımcılara, Kırgızistan’daki tüzel ve özel kişilere uygulanan şartlarla aynı koşullarda faaliyette bulunma imkanı vermektedir. Söz konusu mevzuat ile yabancı yatırımcılara; Kırgız Cumhuriyeti toprakları dışına; yatırımların, tasarrufların ve bilginin çıkarılması veya geri iadesi, yatırımların millileştirme/kamulaştırması (expropriation: millileştirilmesi, Devlet tarafından el koyulması veya yatırımcı varlıklarının Devlet yetkili organları tarafından müsadere edilmesi veya bir yolla yatırım gelirlerinden yararlanma imkanından men edilmesine Devletin hareketsiz kalması), yatırımcıların zararların iade edilmesi, gelirlerin kullanılma garantisi, parasal işlemlerin serbestliği vb. konularda geniş hak ve garantiler verilmiştir.
- Kırgız Cumhuriyeti 26 ülke ile İkili Yatırımları Destek, Teşvik ve Koruma Anlaşmaları imzalamıştır. Söz konusu alanlarda anlaşmalar Türkiye ile (1996), Çin Halk Cumhuriyeti (1995), ABD (1994), Malezya (1995), Pakistan (1995), Fransa (1997), Ermenistan (1995), İngiltere (1998), İran (2005), Kazakistan (2005), Azerbaycan (1997), Almanya (1998), Hindistan (2000), Beyaz Rusya (2001), Tacikistan (2001), İsveç (2003), Moldova (2004), Finlanda (2004),

Özbekistan (1997), Gürcistan (1997), İndonezya (1997), İsviçre (2003), G. Kore (2008) yıllarında yapılmıştır. Aynı zamanda Hükümet tarafından Çek Cumhuriyeti, Kore, Hollanda ile olan anlaşma taslakları onaylanmış, Türkiye ile 2013 yılında Anlaşma'nın yenilenmesi görüşmeleri bitirilmiş, Japonya Avusturya, Singapur ve Kanada ile olan Anlaşmalar ise çalışma aşamasındadır.

- Devletin yatırım politikasını belirlemekle yetkili kurum Ticaret ve Ekonomik Kalkınma Bakanlığı'dır. Söz konusu kurum ekonomik kalkınma, dış ekonomi ve dış ticaret faaliyetlerinde ve de yatırımları çekme, teknik kontrol, girişimciliğin kalkınması ve desteği, serbest ekonomi bölgelerinin gelişmesi alanlarında Devletin yekpare politikasını belirlemekte ve uygulamaktadır.

Yabancı Yatırımcılar için Devlet Garantileri:

Mevzuata uygun olarak K.C. yabancı yatırımcılara aşağıdaki garantileri vermektedir:

- Ekonomik faaliyetler konusunda yerel ve yabancı yatırımcılara eşit yatırım hakları, yatırımcıların faaliyetlerine karışmama, Kırgız Cumhuriyeti yasaları ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak yatırımcıların hakların korunması ve iadesi,
- Faaliyet sonucunda yatırımcılardan elde edilen gelirlerin, mülkün, bilginin Kırgız Cumhuriyeti'nin dışına serbestçe çıkarılması,
- Millileştirme/kamulaştırmadan korunma; kamu faydasına yönelik olarak çok istisnai durumlarda yatırımcıya zararın tazmini garantisi ile yatırımlar kamulaştırmaya tabi tutulabilmektedir,
- Kırgız Cumhuriyeti topraklarında yatırımcının faaliyetinden

- doğan gelirleri serbest şekilde kullanma hakkı,
- Parasal işlemlerde serbestlik (döviz alımı-satımı, serbest ve engelsiz para transferleri, Kırgız Cumhuriyeti mevzuatına döviz cinsinden transferleri sınırlayacak uygulamalar getirildiği halde, sözkonusu uygulamalar yabancı yatırımcıları kapsamayacaktır (para aklamaları hariç),
 - Açık bilgilere serbest ulaşım,
 - Kırgız Cumhuriyeti mevzuatıyla öngörölmüş her türlü organizasyon biçimlerinde tüzel kişilik oluşturma (örneğin banka limited şirket olarak açılmaz), Kırgız Cumhuriyeti topraklarında temsilcilikleri ve şubeleri açma, şahsi mülkiyet altına malvarlığı satın alma (araziler hariç), hisse senetleri ve diğer kıymetli evrakları (Devlet dahil) Devlet mülkiyetinin özelleştirmelerine katılma, dernek ve diğer birlikleri açma, K.C. mevzuatına uygun olarak yerli ve yabancı işçileri istihdam etme ve Kırgız Cumhuriyeti yasamasıyla yasaklanmamış alanlarda yatırım faaliyetinde bulunma,
 - Kırgız Cumhuriyeti Devlet organları ve görevlileri tarafından yabancı yatırımcılarının fikri mülkiyete ilişkin tüm haklarının tanınması,
 - Kırgız Cumhuriyeti yatırım, vergi ve gümrük mevzuatına ek ve değişiklikler getirildiği takdirde (Kırgız Cumhuriyeti Anayasası, milli güvenlik, sağlık ve çevrenin korunması alanındaki yasalar hariç), yatırım faaliyetinin başlama tarihinden itibaren yatırımcılar 10 yıllık süre içerisinde kendilerine en uygun şartları seçme hakkına sahiptirler,
 - Kırgız Cumhuriyeti tarafından imzalanan yatırımların teşviki ve korunması hakkındaki ikili ve çok taraflı uluslararası anlaşmalar ile tanınan diğer haklar.

Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözümü:

Kırgız Cumhuriyeti mevzuatına göre, yatırım anlaşmazlığının tarafları, anlaşmazlığın görülmesi için Kırgızistan'ın içinde ve dışında bulunan Tahkim Mahkemeleri'ni ortaklaşa seçme hakkına sahiptirler. Söz konusu anlaşma maddesinin noksanlığı halinde anlaşmazsızlık Kırgız Cumhuriyeti ulusal mahkemelerinde görülür.

Kırgız mahkemelerince yatırım anlaşmazlıklarının, mümkün olduğunca, tarafların karşılıklı görüşmeleri ile çözülmesine öncelik verilir. Söz konusu görüşmelerde, ilk yazılı başvuru tarihinden 3 ay geçmesine rağmen, taraflar anlaşmaya varamadıkları takdirde, yatırımcılar ve Kırgız Cumhuriyeti Devlet Organları arasındaki her türlü anlaşmazsızlık Kırgız Cumhuriyeti mahkemelerinde bakılır.

Yatırım anlaşmazlıklarının herhangi bir tarafı, anlaşmazlığın çözümü için aşağıdaki kurumlara başvurabilir:

- ‘Yatırım Anlaşmazsızlıkların Çözümüne İlişkin Uluslararası Merkezi (The International Centre for Settlement of Investment Disputes).
- Uluslararası bir tahkim mahkemesi'ne veya Birleşmiş Milletler Ticaret Hakları Komisyon'un belirlediği kurallarına uygun olarak geçici olarak oluşturulmuş uluslararası bir tahkim mahkemesine.

2003 yılında Kırgız Cumhuriyeti'nde Ticaret ve Sanayi Odası'na bağlı bir Uluslararası Tahkim Mahkemesi faaliyete geçmiştir. Söz konusu mahkemenin amacı, yerli ve yabancı tüzel ve özel kişilerin aralarında çıkan anlaşmazlıkların, ulusal mahkemelere başvurulmadan çözülmesidir. Ancak söz konusu mahkemenin yetkili olabilmesi için taraflar arasında

yapılan sözleşmede, bu mahkemeyi yetkili kılan hükmün bulunması şarttır.

Ticaret ve Sanayi Odasına Bağlı Tahkim Mahkemesi'nin listesinde 20 ülkeden 141 uzman mevcuttur. Bunların içinde 63 uluslararası hakem ABD, İsviçre, Fransa, Kazakistan, Rusya, Ukrayna, Özbekistan, İngiltere, İsveç, Hollanda, Türkiye, Hindistan, Hırvatistan, Romanya, Avusturya, Kore, Polonya, İtalya gibi farklı ülkelere gelmektedirler.

Kırgız Cumhuriyeti, Dünya Bankası “Doing Business” raporu dahil olmak üzere, uluslararası sıralamalarda Ülke pozisyonunun iyileştirilmesine ilişkin Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti'nin İcra Planı kapsamında devamlı çalışmalar yürütmektedir. Söz konusu raporun 2013 yılı tarihli versiyonuna göre, ‘Yatırımcıların korunması’ değerlendirmesinde, Kırgızistan dünyada dördüncü sıradadır. Aynı listede, “İş Açma Kolaylığı” açısından ise altıncı sıradadır.

Kırgız Cumhuriyeti yatırım politikası, Devlet garantisi ile alınan yabancı borçlanmanın azaltılması ve Ülke'nin yatırım çekiciliğinin artırılması yoluyla özel sektör yatırımlarının artırılmasına yöneliktir.

Yabancı yatırımların çekilmesine engel olan bir takım çözülmemiş sorunlar mevcuttur. Bu sorunlar arasında enerji kaynaklarının olmayışı (gaz, petrol), iç piyasanın küçüklüğü, çağdaş altyapının olmayışı, deniz çıkışın yokluğu, yabancıların arazi satın alma hakkına sahip olmayışı gibi hususlar gösterilebilir.

4.2.2.Kırgızistan’da Uluslararası Yatırımcıların Karşılaştığı Sorunlar

- 2007 yılında dünya piyasalarında yaşanan çalkantılar Kırgızistan ekonomisi üzerinde doğrudan etki yapmıştır. Bunda en büyük etken, Ülkenin enerji ve gıda gibi stratejik kalemlerde net ithalatçı konumunda olmasıdır. Ekonomik büyümenin komşulardan gelen sermayeyle pozitif bir korelasyon göstermesi, dış şoklara açıklığı daha da perçinlemektedir.
- Bakiyev Hükümeti’nin 2010 yılında Ülke’de gerçekleştirilen devrim ile işbaşından ayrılması ile kurulan geçici Hükümet, Bakiyev dönemi ile ilişkilendirdiği ve aralarında yabancı sermayenin de bulunduğu bazı işletmeleri, şirketleri ve mülkleri tartışmalı bir şekilde kamulaştırmıştır. Bu noktada, uluslararası çevreler, Hükümet’in, söz konusu bu kamulaştırma uygulamalarında uyulması gereken süreçleri izlemediği ve önceki sahiplerinin zararının telafisi konusunda herhangi bir tazminat veya zarar azaltma planı önermediğine yönelik iddalarda bulunmuşlardır. Öte yandan, 2010 Devrimi’nden günümüze, özel sektör ve kamu tarafından önceki yönetim zamanında yapılan bazı anlaşmalar, Hükümet ve Parlamento tarafından yeniden gözden geçirme ve tartışma konusu yapılmaktadır. Söz konusu bu tartışmaların odağında büyük çoğunluğu (başta Ülkenin en büyük altın madeni olan Kumtor Altın Madeni’ne yönelik olarak) madencilik alanında yapılan ortak girişim anlaşmaları bulunmaktadır.
- Öte yandan, ekonomide yapısal sorunların varlığı yabancı yatırımcılar açısından, Ülkenin pazar olarak cazibesini düşürmektedir. Bunların başında, Ülke’de kişi başına düşen gelirin düşüklüğü ve yeterli bir sosyal güvenlik

ağının bulunmamasından kaynaklanan fakirlik sorunudur. Ülke’de, resmi kayıtlara göre yoksulluk oranı %43 olup, yoksul kesim ağırlıklı olarak Bişkek ve Oş şehirleri dışındaki bölgelerde geçimini hayvancılık ve çiftçilik ile sağlamaktadır. Dolayısıyla, ülke nüfusunun azlığı bir yana, alım gücünün düşüklüğü de istenilen dış ticaret büyüklüklerine ulaşmada engel teşkil edebilmektedir.

- Kırgızistan’da vergi kontrolünden sorumlu birimlerin fazlalığı ve kontrol amaçlı ziyaretlerin sıklığı, iş çevreleri için hem maliyet artışına hem de zaman kaybına neden olmaktadır.
- Ayrıca, Kayıt dışı ekonominin büyüklüğü önemli bir sorundur.
- Kırgızistan’da, yüksek risk algılaması nedeniyle kısa vadeli finansman yüksek faizlerle temin edilebilmektedir. Dolayısıyla Ülke’de faaliyet gösteren yabancı firmalar, Ülke dışından kredi teminine yönelmektedirler. Leasing sistemi, mevzuatının rasyonel olmaması nedeniyle işlememektedir. İhracat finansmanı da aynı derecede zor olmaktadır. İthalat bedelleri genelde nakit olarak ödenmektedir. Akreditif uygulaması sınırlıdır. Özel sektörde işlemler ağırlıklı olarak nakitle gerçekleştirilmektedir.
- Kırgızistan, fikri mülkiyet haklarının korunması alanında WIPO (World Intellectual Property Organization) başta olmak üzere önemli bir çok uluslar arası anlaşmaya imza atarak kararlılığını göstermiştir. Ancak, uygulamada Türkiye menşeli ürünler dahil olmak üzere bir çok ürün ve markanın taklit edildiği görülmektedir. Örneğin, ticaretin yoğunlaştığı Dordoy Pazarı’nda satılan bir Türk konfeksiyon ürününün, tüccarlar tarafından alınıp Çin’e gönderilip Çin’de taklidinin yapılarak üçte bir fiyattan Dordoy pazarında

satışa sunulması 3-4 hafta kadar kısa bir süreyi almaktadır. Ayrıca, bu konuda yaşanan anlaşmazlıkların çözümü ve ticari mahkemelerde alınan kararların uygulanması uzun sürmekte ve zaman almaktadır.

- Kırgızistan pazarındaki iş yapmada karşılaşılan en büyük sorun ülkenin idari yapısı ve geleneklerinden kaynaklanmaktadır. Yolsuzluğun önüne geçilmesi için kararlı adımlar atılmasına ihtiyaç duyulmakta, özellikle yargı sisteminin işleyişinde reform gerekliliği kendini göstermektedir. Yatırımcılar açısından idari uygulamaların şeffaf olmayışı bürokrasinin ağırlığı ve karmaşıklığı önemli diğer sorunlardır.
- Gümrüklerdeki uygulamalar, dış ticaretle uğraşan iş çevreleri için caydırıcı olmaya devam etmektedir. Halihazırda Ülke'yi ekonomik olarak güvenilir kılmaya yönelik tasarılar Hükümet gündemindedir.

4.3. Dış Ticaret

Genel Durum:

- Kırgızistan'ın dünya ticaretinden aldığı pay oldukça düşük olup, onbinde ikiye yakındır. İhracatının özellikle komşularının ithalat performansına bağımlı olduğu görülmektedir. 1998 Rusya krizinde rublenin değerinin ani düşüşüyle Rusya'nın ithalatında yaşanan düşüş ve bunun domino etkisi yaratarak, Kazakistan'ın da Rusya'dan ithalatı caydırmak için 2 kata varan oranlarda gümrük vergisi artırımına gitmesi, Kırgızistan'ın ihracatını olumsuz etkilemiştir. Bu dönemde, Rusya'dan ithalat artarak Ülke'nin ödemeler dengesinde önemli bir sarsıntıya sebep olmuştur.

- Rusya krizi sırasında Orta Asya ülkeleri sınırlarını kapatarak, yüksek tarifeler uygulamışlardır. Bu dönemde ülkeler arasında kurulmuş olan Gümrük Birliği uygulanamaz hale gelmiştir. Kırgızistan ise bunun dışında kalmış, kısa vadede zarar görmüş, ancak sınırları kapatmak yerine batı ve Çin pazarlarıyla ticareti artırmaya çalışmıştır.
- Kırgızistan'ın 2012 yılı itibariyle BDT Ülkeleri toplam ihracatı içindeki payı %0,3, ithalatı içindeki payı ise %0,84 gibi düşük seviyede kalmıştır.
- Kırgız Cumhuriyeti 1998 yılında Dünya Ticaret Örgütü üyeliğine kabul edilerek Orta Asya Cumhuriyetleri arasında liberal ticaret politikaları benimseme yönünde ilk adım atan ülke olmuştur. Esasen, ticaret politikalarının liberalleşmesi yönünde önemli bir adım olan Kırgızistan'ın DTÖ üyeliğine kabul edilmesi ihracatında gözle görülür bir artışa sebep olmamıştır.
- Kırgız Cumhuriyeti'nin coğrafi zorlukları ve sınırlı enerji kaynakları ithalatta, diğer Orta Asya Ülkeleri'ne bağımlılığını perçinlemiştir. Halihazırda, Rusya %33,2 gibi yüksek bir oranla Kırgız Cumhuriyeti'nin en büyük tedarikcisi konumundadır. İthalata ilişkin verilere bakıldığında, Kırgızistan'ın ithalatında BDT Ülkeleri'nin payının ise yaklaşık %50 olduğu görülmektedir. BDT Ülkeleri, ayrıca, %57,7'lik oranla Kırgızistan'ın en önemli ihraç pazarlarıdır.
- Kırgızistan'ın dış ticareti halen bölgesel düzeyde ve bölge ülkeleriyle gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle, tercihli ticaret anlaşmaları büyük önem arz etmektedir. Kırgızistan'a gelen yabancı firmalar sadece Kırgızistan pazarına değil, bütün bölgeye satış yapma amacını gütmektedirler.

- Altın, 1997 yılında Kumtor madeninde üretimin başlamasından itibaren Ülke'nin en büyük ihracat kalemi olmuştur. Altın, Ülke'nin ihracat gelirlerinin yaklaşık %40-45'ini oluşturmakta, BDT Ülkeleri dışına yapılan ihracatın ise yaklaşık %82'sine tekabül etmektedir. 2012 yılında altın ihracatının Ülke toplam ihracatı içerisindeki payı, bir önceki yıla göre, % 44,1 oranında düşerek, % 29,6'ya gerilemiştir. Kırgız altınının alıcı ülkeleri; İsviçre, Birleşik Arap Emirlikleri ve Almanya'dır. Altının, ihracat gelirlerinde bu derece yüksek bir paya sahip olması, uluslararası piyasalarda altın fiyatlarının dalgalanmasının Ülke'nin ekonomisine ciddi etkileri olmasına neden olmaktadır. Ayrıca, mevcut rezervlerin sınırlılığı, ihracata yönelik yeni sektörlerin geliştirilmesi gerekliliğini de ortaya koymaktadır.
- Ülkenin tekstil ihracatı ağırlıklı olarak Rusya'ya gönderilen hazır giyim ürünlerinden oluşmaktadır. Ayrıca, Bişkek'teki Dordoy Pazarı da bölgedeki tekstil-hazır giyim ticareti bakımından önemli bir merkez konumundadır. Konteynerlerde satılan mallar komşu ülkelerden gelen alıcılara pazarlanmaktadır. 2008 yılında finansal krizin etkisiyle BDT Ülkeleri'ne tekstil hazır giyim ihracatında önemli azalmalar olmuştur. 2010 yılı olaylarından sonra hazır giyim ihracatında önemli ölçüde azalma meydana geleceği beklenirken, tersine %70'lik artış olmuştur. 2011 yılında bu artış 2010'a kıyasla %13,6, 2012 de ise %10 olmuştur. Tekstil ve konfeksiyon sektörü Kırgız sanayisinin lokomotifine haline geldiği söylenebilir.
- 2001 yılında uluslararası koalisyon tarafından Afganistan'a düzenlenen hareket amacıyla, Ülkede konuşlanan silahlı kuvvetlere yönelik olarak yapılan uçak yakıtı satışı da

önemli gelirler arasında yer almaktadır. ABD Hava Üssünün Kırgızistan'dan kaldırılması konusu 2009 yılında gündeme gelmiş, taraflarca mutabık kalınarak 1 yıl süreyle uzatılmıştır. Söz konusu Üs'sün kaldırma konusu devamlı gündeme gelmekte olup bugün itibariyle halen Kırgızistan topraklarındadır.

- Bölgedeki pazarlar Kırgızistan'ın elektrik ihracatı için önemli bir imkan sağlamaktadır. Halihazırda %10 seviyesinde kullanılan elektrik üretim potansiyeliyle bile, yılda ortalama 2,5 milyar kWh (yaklaşık 100 milyon dolar) elektrik ihracatı gerçekleştirilmektedir.
- Özbekistan ile gergin ilişkiler nedeniyle 2002 sonrasında ikili ticarete ciddi oranlarda düşüş gözlemlenmiş ise de, 2004 yılından itibaren iki Ülke arasındaki ticaret hacmi tekrar yükselişe geçmiş bulunmaktadır. Ancak, Haziran 2010'da Kırgızistan'da meydana gelen etnik çatışmalar sonucu Özbekistan kapılarını uzun müddet kapalı tutulmuş ve bu da Özbekistan ile olan dış ticarete olumsuz yansımıştır. İstikrarın olması halinde Özbekistan ile olan ticaret artış trendinde olacağı düşünülmektedir.
- Halihazırda, Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan'ın oluşturmuş oldukları Gümrük Birliği'ne Kırgızistan'ın girmesine Hükümet tarafından sıcak bakıldığı görülmekte olup, yakın gelecekte üyelik konusunda görüşmelerin yapılabileceği düşünülmektedir. Kırgızistan'ın Gümrük Birliği'ne giriş başvurusu kabul edildiği açıklanmıştır. Halihazırda müzakere edilecek konular üzerinde çalışmaların yürütmekte olduğu belirtilmektedir.
- 18 Kasım 2011 tarihinde St. Petersburg'da, BDT Ülkeleri'nin büyük bölümünün Hükümet Başkanları, 'Serbest Ticaret Alanı'na ilişkin anlaşmayı onaylayarak imzalamışlardır.

Bunlar Rusya, Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Moldova, Ukrayna, Kırgızistan ve Tacikistan'dır. Azerbeycan, Türkmenistan ve Özbekistan'da bu anlaşmaya katılımın değerlendirilmekte olduğu belirtilmektedir. Bahse konu Anlaşma'nın hedefi, üye ülkeler arasında dış ticarete gümrük vergilerinin karşılıklı kaldırılmasıdır.

- Kırgızistan'ın, 2012 yılı dış ticaret hacmi 7,27 milyar dolar civarında gerçekleşmiş olup, bu rakam bir önceki yıla göre %11,8 oranında bir artışı işaret etmektedir. 2012 yılında, İhracat %15,5'lik azalma ile 1,9 milyar dolara gerilemiş, ithalat ise %26,1 oranında artışla 5,4 milyar dolar olmuştur. Dış ticaret açığı 3,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.
- 2012 yılında, Kırgızistan'ın ihracatında; İsviçre %28,9, Kazakistan %21,4 Rusya %11,6 ile ilk sıralarda yer almaktadır. 2012 yılı Ülke ihracatında en önemli kalemler; kıymetli metaller (altın), tekstil ve hazır giyim, sebzeler, kerosin, elektrik meyveler, pamuk lifi, süt ve süt ürünleri olmuştur.
- 2012 yılında, Kırgızistan'ın ithalatında yer alan başlıca ülkeler; Rusya %33,2, Çin Halk Cumhuriyeti %22,5, Kazakistan %9,7, ABD (%4,7) ve Japonya'dır (%4).
- Ülke ithalatının yapısında ilk sıraları mineral ürünler almaktadır (benzin, dizel, kerosin,). İkinci el otomobiller, giyim ve aksesuarları, ilaçlar, buğday, çikolata ve kakao içeren diğer gıda ürünleri, inşaat demiri ve doğalgaz, diğer önemli ithal kalemleridir.

4.3.1. Dış Ticaret İstatistikleri

Tablo 13. Yıllara Göre Dış Ticaret Değerleri (Milyon \$)

Dış Ticaret	2009	2010	2011	2012	2012/2011 Değişim (%)
İhracat	1.439	2.028	2.240	1.894	-15,5
İthalat	3.037	3.238	4.249	5.374	26,1
Hacim	4.476	5.265	6.488	7.268	11,8
Denge	-1.598	-1.210	-2.009	-3.480	73,0

Kaynak: K.C. Milli İstatistik Komitesi

Tablo 14. Kırgız Cumhuriyeti'nin İthalatında İlk 10 Ülke (Bin \$)

№	ÜLKE	2011	2012	2012/2011 Değişim (%)
1	Rusya	1.429.579	1.784.624	24,8
2	Çin Halk Cumhuriyeti	923.545	1.210.253	31,0
3	Kazakistan	411.390	519.073	26,2
4	ABD	210.315	253.100	20,3
5	Japonya	164.530	215.799	31,2
6	Almanya	144.618	198.651	37,4
7	Türkiye	117.090	178.519	52,5
8	Beyaz Rusya	109.535	161.252	47,2
9	Ukrayna	124.918	140.040	12,1
10	G. Kore	63.190	92.040	45,7
Genel Toplam		4.249.000	5.374.000	26,1

Kaynak: K.C. Milli İstatistik Komitesi

Tablo 15. Kırgızistan'ın İthalatında İlk 10 Ürün

№	ÜRÜN TANIMI	2012	2012/2011 Değişim (%)
1	Oto benzini	508.401	29,2
2	Dizel	350.177	30,4
3	İkinci el otomobiller	337.091	38,7
4	Giyim ve aksesuarları	229.428	28,3
5	İlaçlar	172.576	16,0
6	Kerosin	104.360	-6,3
7	Buğday	88.100	31,6
8	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda ürünler	83.356	24,0
9	İnşaat demiri	83.235	50,0
10	Et ve ürünleri	78.888	8,8
Genel Toplam		5.374.000	26,1

Kaynak: K.C. Milli İstatistik Komitesi

Tablo 16. Kırgız Cumhuriyeti'nin İhracatında İlk 10 Ülke (Bin \$)

№	ÜLKE	2011	2012	2012/2011 Değişim (%)
1	İsviçre	873.636	547.900	-37,3
2	Kazakistan	289.705	404.931	39,8
3	Rusya	284.419	219.116	-23
4	Özbekistan	124.437	190.128	52,8
5	Çin Halk Cumhuriyeti	42.040	61.374	46

6	Türkiye	54.492	50.178	-7,9
7	Tacikistan	36.261	39.678	9,4
8	Afganistan	23.536	25.780	9,5
9	Almanya	9.651	16.364	69,6
10	BAE	149.981	16.111	-89,3
Genel Toplam		2.240.000	1.894.000	-15,5

Kaynak: K.C. Milli İstatistik Komitesi

Tablo 17. Kırgızistan'ın İhracatında İlk 10 Ürün (Bin \$)

№	ÜRÜN TANIMI	2012	2012/2011 Değişim (%)
1	Değerli metaller (altın)	562.311	-44,1
2	Giyim ve aksesuarları	156.081	10,0
3	Sebzeler	86.691	-7,7
4	Kerosin	85.966	22,3
5	Elektrik	56.436	-29,8
6	Meyveler	47.734	50,0
7	Pamuk lifi	33.878	9,2
8	Süt ve süt ürünleri	27.812	-10,8
9	Otomobil parça ve aksesuarları	27.163	17,9
10	Ampuller	21.923	2,2
Genel Toplam		1.894.000	-15,5

Kaynak: K.C. Milli İstatistik Komitesi

4.3.2. Kırgızistan Dış Ticaretinde Engelleyici Nitelikte Uygulamalar

4.3.2. 1. Kırgızistan’da Tarife Dışı Engeller

Kırgızistan’ın ekonomik kalkınma stratejisinde ticarete büyük önem verilmektedir. Kırgızistan küçük bir ülke olsa da uluslararası ticarete küresel entegrasyon ve ticaretin liberalleşmesini tanımaktadır. Hâlihazırda, Kırgızistan dünyadaki 120 civarında ülke ile ticari ve ekonomik ilişki içindedir. Kırgız Cumhuriyeti dış ekonomi politikasını tarife ve tarife dışı araçlar ile düzenlemektedir. Ülkenin ticaretini düzenleyen esas belge, 1998 yılında kabul edilen Dünya Ticaret Örgütü çerçevesinde imzalanan metinlerdir.

Kırgızistan’da, Ülke’ye mal girişini ve ülke’den mal çıkışını düzenlemek ve kontrol etmek amacıyla uygulanan tarife dışı engeller aşağıda sunulmuştur.

Lisanslama:

Kırgız Cumhuriyeti’nde tüketicilerin haklarını korumaya yönelik olarak malların lisanslanması, 21/01/1991 tarihli Cumhurbaşkanı genelgesi ile uygulanmaya başlanmıştır. Lisanslamanın uygulanması, ihraç malların merkezi kontrolü ve piyasa ile tüketici ihtiyacına göre Ülke’ye malların giriş ve çıkışını düzenlemeye olanak sağlamıştır. Kırgızistan’da lisanslama işlemleri ithal malların miktarı veya fiyatını azaltmaya yönelik değil aşağıda belirtilen amaçlara yönelik yapılmaktadır:

- Milli güvenliği korumak,
- Uluslararası sorumlulukları yerine getirmek,

- İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ve çevreyi korumak,
- Toplumsal hukuki düzeni desteklemek,
- Finansal durumu korumak ve Ülke'nin ödemeler dengesini desteklemek.

Milli Lisanslama Sistemini Düzenleyen Normatif-Hukuki Mevzuat:

- 02/07/9/1997 tarihli ve 41 sayılı “Dış Ticaret Faaliyetlerinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun”,
- 18/01/2001 tarihli ve 13 sayılı “Lisanslama Kanunu”,
- 08/06/1998 tarihli 1100-1 sayılı “İhracat-İthalat İşlemlerini Gerçekleştirmek İçin Lisansları Kayıt ve Kapatma Düzeni” hakkında K.C. Cogorku Keneşi Yasama Kurulu Kararnamesi,
- 08/06/1998 tarihli ve 1101-1 sayılı “Lisanslanmaya Tabi İthal ve İhraç Malların Listesini Belirleme” hakkında K.C. Cogorku Keneşi Yasama Kurulu Kararnamesi,
- 29/10/1998 tarihli ve 709 sayılı “Lisanslamaya Tabi Mallar İçin Lisans Vermeye Yetkili Kurumların Listesini Belirleme” hakkında K.C. Hükümeti Kararnamesi,
- 06/02/96 tarihli ve 55 sayılı “Kimyasal, Roket ve Nükleer Silahları Üretmek İçin Kullanılan Malzeme ve Teknolojilerin İhracat ve İthalat Düzeni” hakkında K.C. Hükümeti Kararnamesi.

Lisans Alınmasını Gerektiren Ekonomik Faaliyetler:

Kırgız Cumhuriyeti Lisanlama Kanunu'nda, 2012 yılında yapılan değişikliklere göre, zorunlu olarak lisanslandırılan faaliyet türleri 36'dan 29'a düşürülmüştür. Bahse konu faaliyetler şunlardır;

- Nehir ve su kaynakları üzerine baraj inşası
- Avcılık
- İlaç, kozmetik ve kimyasal ürünler, tıbbi ekipman imalat ve satışı (kalite belgesine sahip imalatçılar için sabun, temizleyici ve parfüm gibi kozmetik mamuller hariç)
- Etil İspirto üretimi
- Özel doktorluk ve veterinerlik
- Bahis kuruluşları ihdası ve işletmeciliği, bahis düzenleme
- Kırgız Cumhuriyeti topraklarında her türlü havacılık hizmeti, sivil havacılık taşıtlarının kabulü ve gönderimi, uçakların ve uçak ekipmanlarının teknik bakımı
- Şehir planlama, konut, kamu binaları veya sanayi yapılarına ilişkin mimari faaliyetler
- İnşaat ve montaj işleri (kişisel konutlar hariç)
- Özel dedektiflik faaliyetleri
- Bankacılık işlemleri, nakit döviz işlemleri, elektronik ödemelere ilişkin hizmetler, rehin hizmetleri, kredi birliklerinin faaliyetleri, belirli bir vadede faiz karşılığı şahıslardan para toplanması
- Tahviller üzerinde girişimciliğe yönelik faaliyetler
- Sigortacılık
- Özel emeklilik
- Posta ve elektrik bağlantıları, telekomünikasyon, TV ve radyo yayını (ağ, bağlantı ve sistemlerin dizayn, yapım, üretim ve kurulumu dahil, üretim tesisinin iç kullanımına yönelik ağlar hariç)
- Alkollü içeceklerin ticareti

- Elektrik enerjisi, ısıtma, petrol ve gaz üretimi, iletimi, dağıtımı ve satışı
- Elektrik santralleri, istasyonları ve iletim hatları inşası
- Denetim (audit) faaliyetleri
- Eğitim seviyesi ve mülkiyet türüne bakılmaksızın eğitim faaliyeti (Devlet kurumları hariç)
- Patlayıcı veya yanıcı mal ve madde ithalat, geliştirme, üretim ve satışı
- Silah ve mühimmat üretim, onarım ve ticareti
- Zehirli ve radyoaktif maddelerin üretimi ve satışı
- Zorunlu belgelendirme işlemleri
- Radyoaktif maddeler dahil, toksik atık ve maddelerin kullanımı, yerleştirilmesi, imhası ve gömülmesi
- Toksik atıkların taşınması (sınır ötesi dahil)
- İflas süreci işlemlerinin yönetimi
- Hukuki işlemler (özel noterlik ve avukatlık)
- Karayolu, hava, su ve demir yoluyla yolcu (taksiler hariç) ve uluslararası kargo taşımacılığı, otogar işletmeciliği

Kotalar:

Kırgızistan’da kotalar, 3/02/1998 tarihli ve 11 sayılı “İspirto ve Alkollü İçeceklerin Üretimi, Saklanması ve Satışında Devlet Monopolü” hakkında Kırgız Cumhuriyeti Kanunu gereğince, konyak ve şampanya üretiminde kullanılan konyak ispiertosu ve şarap malzemeleri dışında, sadece alkollü mal ve bira için uygulanmaktadır.

Malların Giriş ve Çıkış Yasası:

06/09/2000 tarihli ve 552 sayılı “Ozon Tabakasını Korumaya İlişkin Viyana Anlaşması ve ozon Tabakasına Zarar Veren Mallara İlişkin Montreal Protokolü’nün Yerine Getirilmesine Yönelik Faaliyetler” hakkında K.C. Hükümeti Kararnamesi gereğince; kullanımında ozon tabakasını bozan maddeler olan eski ve ikinci el cihazların ihracatı ve ithalatı yasaktır.

25/04/2006 tarihli 297 sayılı “Yüksek Patojenik Kuş Gribi Hastalığı ile İlgili Korunma Önlemleri” hakkında Kırgız Cumhuriyeti Kararnamesi gereğince; yüksek patojenik kuş gribi yaygın olan ülkelerden gelen kanatlı ürünlerinin, Kırgız Cumhuriyeti topraklarına ithalatı veya transit geçişi yasaktır.

Monopol :

18/08/2000 tarihli ve 213 sayılı “Kırgız Cumhuriyeti’nde Küskü ve Demir Çelik Atıklarının Toplanması, Alınması, Satılması ve İhracatında Devlet Kontrolü” hakkındaki tebliğe göre; sadece “Demir” isimli kamuya ait bir şirketin, Ülke’de küskü ve demir çelik atıklarını toplama, satın alma, satma ve ihraç etme hakkı vardır.

03/02/1998 tarihli ve 11 sayılı “İspirto ve Alkollü İçeceklerin Üretimi, Saklanması ve Satışında Devlet Monopolü” hakkında Kırgız Cumhuriyeti Kanunu kabul edilmiş olup, piyasayı suni alkollü ürünlerden temizlemek, vergi ve harçları toplamak ve alkollü ürünlerin saklama, satma ve üretim şartları kontrolünü yapmak amacıyla uygulanmaktadır.

Daha önce Devletin monopolcülüğe karşı politikasını yürütmekle yetkili olan Antimonopol Komitesi’nin yetkileri 2011 yılında oluşturulan yeni hükümet yapısına göre, Ekonomi Bakanlığı’na verilmiştir.

İç Piyasayı Koruma Önlemleri:

Kırgızistan'ın DTÖ'ye üye olması ile birlikte, Avrasya Ekonomik Topluluğu kapsamında, piyasa koruma önlemlerinin uygulama şartları ve düzenlerini içeren aşağıdaki anlaşmalar kabul edilmiştir.

- 17/02/2000 tarihli, Gümrük Birliği katılımcı ülkelerinin ticaretinde özel koruma, anti damping ve tazminat önlemlerini uygulama mekanizması hakkında protokol,
- 26/02/2002 tarihli 39 sayılı “Dış Ticaret Faaliyetlerinin Düzenlenmesi Hakkında Avrasya Ekonomik Topluluğu Kararnamesi”,
- 15/04/1994 tarihli “Serbest Ticaret Bölgesi Oluşturulması Hakkında Anlaşma”,

Kırgız Cumhuriyeti'nin koruma, anti damping ve tazminat önlemleri konusunda düzenleyeci mevzuatı, DTÖ ve Avrasya Ekonomik Topluluğu kapsamında imzalanan anlaşmalar çerçevesinde hazırlanmıştır. Ülke'nin iç piyasayı ve yerel üreticilerini korumaya yönelik faaliyetleri aşağıdaki mevzuatlar gereğince uygulanmaktadır.

- 31.10.1998 tarih ve №141 sayılı “Özel Koruma Önlemleri” hakkında K.C. Kanunu,
- 31.10.1998 tarih ve №139 sayılı “Anti damping Önlemleri” hakkında K.C. Kanunu,
- 31.10.1998 tarih ve 140 sayılı “Sübvansiyon ve Tazminat Önlemleri” hakkında K.C. Kanunu,

Kırgızistan'da koruma ve anti damping önlemlerinin uygulanması veya sübvansiyon sağlamaya yönelik soruşturma yapılması yetkisi, K.C. Ekonomi Bakanlığı'na aittir. Söz konusu soruşturmalar, ihtiyari veya sektör temsilcilerinin yasal

başvuruları ile yapılmaktadır. Uluslararası anlaşmalar gereğince, yürütülecek soruşturma hakkında, DTÖ Komitesi ve Avrasya Ekonomik Topluluğu Komitesi'ne bilgi verilecektir.

4.3.2.2. Diğer Ticari Engeller

Kırgız Cumhuriyeti'ne ithalatta referans fiyat uygulaması bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak ithal edilen ürünler, belirli bir liste kapsamında ithalatta referans fiyat uygulanmasına tabi olmaktadır. Bu çerçevede, referans fiyat uygulamasında BDT Ülkeleri ve diğer ülkeler arasında farklılaştırmaya gidilmiştir. BDT Ülkeleri'nden gelen mallar için daha düşük referans fiyat seviyeleri belirlenmiştir.

Liste kapsamı dışında kalan ürünler için ise, Gümrük Kodu'nun gümrük değerlemesine ilişkin 32'nci bölümünde yer verilen metotlara göre fiyat belirlenmektedir.

Bu çerçevede, aşağıdaki metotlar sırasıyla uygulanabilmektedir:

- İthal edilen malların işlem değeri
- Aynı malların işlem değeri
- Benzer malların işlem değeri
- Çıkarımsama yöntemi
- Hesaplama yöntemi
- Geçici yöntem

Temel fiyat belirleme yöntemi ithal edilen malların işlem değeridir. Eldeki verilerin fiyatı belirlemeye yetmemesi halinde takip eden yöntem uygulanmaktadır.

- Kırgız Cumhuriyeti DTÖ' ye üye olmasından sonra miktar kısıtlaması veya lisans, kota, yasaklama, ön kabul

zorunlulukları gibi tarife dışı engellere ve DTÖ Anlaşması ile yasaklanmış diğer uygulamalara başvurmamayı, yeniden koymamayı ve uygulamamayı taahhüt etmiştir.

- Bu çerçevede, ithalat ve ihracatta uygulanan kotalar kaldırılmış, yine ithalat ve ihracattaki lisans uygulamalarına büyük ölçüde son verilmiştir.
- Ancak, DTÖ Üyesi Ülkeler dışından ithal edilen alkollü içkilerin ve biralara ithalinde kota uygulaması vardır. Kota seviyesi son üç yıllık ortalama, ithalatçı başvurusu, piyasa talebi gibi unsurlar gözetilerek belirlenmektedir.
- Şifreleme ekipmanı, askeri teçhizat, toksik ve zehirli maddelerden korunmaya yönelik teçhizat, nükleer materyal ve teknolojiler, çifte kullanıma tabi mallar, değerli metaller, değerli doğal taşlar, narkotik ilaçlar, psikotropik maddeler, zehirler, tehlikeli atıklar, ilaçlar, alkol ve alkol ürünleri, resmi ve sivil kullanıma yönelik silahlar ve tütün ithali izne tabi olup, uygulanmakta olan yeknesak lisans sistemi DTÖ kuralları ile uyumludur.
- Yasa dışı uyuşturucu maddeler ile pornografik materyalin dış ticareti yasaktır.

4.3.2.3. Anti-Damping Uygulamaları

- Kırgız Cumhuriyeti'ne ithalatta referans fiyat uygulaması ve gümrük değerlemesi yapıldığı için, mevzuatta yer almasına rağmen anti-damping uygulamalarına başvurulmamaktadır.

4.3.2.4. Ticaret Anlaşmaları ve Preferanslar

I. ÇOK TARAFLI ANLAŞMALAR:

1. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Serbest Ticaret Anlaşması (STA)

- Eylül 1993 tarihinde, BDT (Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna) Üyeleri, ürünlerin, hizmetlerin, işgücünün ve sermayenin serbest hareket etmesini para, kredi, vergi, fiyat ve gümrük alanlarında koordineli politikalar yürütmek için tek ekonomik bölge yaratma amacıyla “Ekonomik Birlik Kurulması Hakkında Anlaşmayı” imzalamışlardır. Ekonomik Birliğe giden yolda, BDT dahilinde bir serbest ticaret alanının kurulmasına önem verilmiştir.
- Bu çerçevede, BDT Ülkeleri bir “Serbest Ticaret Alanı” kurmaya yönelik olarak 15 Nisan 1994 tarihinde bir anlaşma imzalamışlardır. Anlaşmaya göre BDT Ülkeleri’nde üretilen ve menşe belgesine sahip olan mallar, Kırgız Cumhuriyeti’nde gümrük vergilerine tabi değildirler. Ancak, mobilya, video, televizyon cihazları, kişisel bilgisayarlar ile söz konusu elektronik cihazların aksesuarları için muafiyet uygulanmamaktadır. Aralık 1996 tarihinde yürürlüğe giren söz konusu Anlaşma’da, 2 Nisan 1999 tarihinde bazı değişiklikler yapılmıştır.
- Ukrayna, BDT’de gözlemci olmasına rağmen BDT STA üyesidir. Türkmenistan, BDT STA üyesi değildir, ancak, şartları geçici olarak uygulamaktadır. Bu çerçevede, Kırgız Cumhuriyeti, Türkmenistan’a da serbest ticaret rejimi uygulamaktadır. Nisan 1999 tarihinde yapılan değişiklikler

Kırgızistan için Şubat 2000'den itibaren geçerli olup, "Serbest Ticaret Alanı" kurulmasını hızlandırmayı ve anlaşma ilkelerini genişletmeyi hedeflemektedir

- Yapılan değişikliklerle tarife ve ihracat vergilerinin, ihracat ve ithalat kotalarının ve hizmet sektörü dahil ticari engellerin tedricen kaldırılması, özellikle sanayide, tarımda, ulaşımda ve finasta ekonomi politikalarının koordine edilmesi ve rekabetin geliştirilmesi, teknik düzenlemeler ve gümrük prosedürleri gibi mevzuatın uyumlaştırılması, yerel piyasa ihtiyaçlarının karşılanamadığı durumlarda önemli bazı ürünlerin ihracatının sınırlandırılması öngörülmektedir. Bunun dışında, ithalat ve ihracatta farklılaştırılmış yerel vergilerin ve rekabeti bozan sübvansiyonların kaldırılmasına, ithal edilen ürünlerin ulusal uygulamaya tabi olmasına da yer verilmektedir.
- Ekim 1999 tarihinde Üye Ülkeler arasında imzalanan Anlaşma, gümrük prosedürlerinin uyumlaştırılması ve kolaylaştırılmasına yönelik olarak, Ortak Gümrük Beyannamesi Formları'nı, kurallarını ve gümrük denetimine ilişkin belgelerin kullanımı hususlarını mutabakata bağlamıştır. Söz konusu Anlaşma, Kırgız Cumhuriyeti'nde 25 Ağustos 2000 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.
- BDT STA kapsamında, üyelerin ikili STA'larda yer alan istisnaları uygulaması mümkünken, Kırgız Cumhuriyeti'nin ikili STA'lar kapsamında herhangi bir istisna uygulamaması nedeniyle BDT ülkeleri ile olan ticaretinde de hiç bir sınırlama bulunmamaktadır. Rusya ve Özbekistan ile yapılan anlaşmalarda, ihracat vergisi, ihracat ve ithalat lisansı ve kotalara tabi ürünler bulunmasına rağmen, bunlar fiilen uygulanmamaktadır. Kırgızistan'ın BDT Ülkeleri'ne olan ihracatı, Türkmenistan hariç, ağırlıklı olarak serbest

ticarete konu olmaktadır.

- Aralık 2011 tarihinde, Rusya, Ermenistan, Tacikistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Ukrayna ve Moldova'nın katılımı ile Rusya'nın St. Petersburg Şehri'nde yapılan Hükümet Başkanları Zirvesi'nde 'Serbest Ticaret Alanı' anlaşması yenilenmiş olup, halihazırda söz konusu anlaşma Ülke içi resmi onay prosedürlerinden geçmektedir.

2. Avrasya Ekonomik Topluluğu (AET):

- AET, Ocak 1995 tarihinde, Rusya Federasyonu ve Beyaz Rusya arasındaki bir Gümrük Birliği olarak kurulmuştur. Söz konusu Gümrük Birliği'ne aynı yıl Kazakistan, Mart 1996 tarihinde Kırgızistan, Şubat 1999 tarihinde de Tacikistan katılmıştır. Gümrük Birliği Anlaşması Ekim 1997 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. AET'nin kuruluşuna ilişkin Anlaşma ise, 10 Ekim 2000 tarihinde imzalanmış, yürürlüğe Mayıs 2001 tarihinde girmiştir. Moldova, Ermenistan ve Ukrayna gözlemci statüsündedir. Ocak 2006'da Özbekistan AET'ye katılmıştır. Kırgızistan AET içi ticarete, ithalat ve ihracat vergi ve kotaları uygulamamaktadır. AET, diğer anlaşmalara göre daha ayrıntılı entegrasyon öngörmekte ve Kırgızistan'ın önemli ticaret partnerleri ile, Çin hariç, tüm komşularını kapsamaktadır.
- Anlaşma, ortak para, ulusal mevzuatın uyumlaştırılması, paralel yabancı yatırım rejimleri, ortak ulaştırma ve enerji piyasaları gibi ortak dış politika, gümrük birliği ve ortak pazar öğelerini hayata geçirmeyi hedeflemektedir. AET, "Devletlerarası Konsey", "Entegrasyon Komitesi", "Parlamento Asamblesi" ve anlaşmazlıkların çözümüne yönelik "Topluluk Mahkemesi" gibi organlara sahiptir.

AET, BDT dışındaki ülkelerin katılımına açıktır.

- Halen AET, tarife ve kotasız ticarete imkan tanıyan, ihracat ve ithalat vergilerinin yerel vergileri aşmamasını öngören tek dolaylı vergi sistemine sahip, ticareti etkileyen rekabeti bozucu uygulamaların kaldırılması, ithal mallara yönelik ayrımcı sonuçlar doğuran mali tedbirlerin karşılıklı olarak uygulanmaması prensipleri esasında kurulmuş bir serbest ticaret alanı olarak faaliyet göstermektedir. Tarife ve tarife dışı düzenlemelerin yanı sıra dolaylı vergiler ve dış ticaret önlemlerinin de hem karşılıklı hem de üçüncü ülkelerle uyumlaştırılması söz konusudur.
- Gümrük Birliği Üyeleri arasında korunma, anti-damping ve telafi edici tedbirlerin uygulanmasına ilişkin Protokol'ü Kırgız Cumhuriyeti Mayıs 2000'de onaylamış olup, bu çerçevede, Üye Ülkelere ve üçüncü ülkelere karşı ticari tedbirlerin uygulanması mümkün kılınmıştır. Söz konusu Protokol'ün hükümleri, DTÖ kurallarına paralel bir nitelik arz etmektedir.
- Anlaşmada, pazara giriş imkanlarının iyileştirilmesi yoluyla ortak hizmet piyasasının tedricen geliştirilmesi öngörülmektedir. Ayrıca, gıda güvenliği ve sektörel nitelikler gözetilerek bir ortak tarım politikasının geliştirilmesi söz konusudur.
- Üye ülkeler, geçiş döneminde hassas ürün listesini belirleyip, kendi tarifelerini belirleyecektir. Liste kapsamı ürünlerin ithalatının, ülkenin önceki yıldaki toplam ithalatının %15'ini aşmaması gerekmektedir. Kırgızistan'ın hassas ürünler listesi kanatlı eti (taze veya dondurulmuş), patates tohumları, kafeinli kahve, çay, buğday, pirinç, buğday unu, ham soya yağı, margarin, et ve balık, şeker, bazı organik ve inorganik kimyasallar, eczacılık ürünleri, gübre,

boya, baskı mürekkebi, lastik, kağıt ve kağıt ürünleri, ipek, yün ve pamuk kumaşları, halılar, demir ve çelik, mekanik cihazlar, elektrikli makineler, motorlu araçlar ve medikal ekipmanları içermektedir.

- Anlaşma kapsamında, OGT'nin aşamalı olarak beş yıllık sürede hayata geçirilmesi öngörülmüşken, karşılıklı anlaşma ile bu sürenin beş yıl uzatılması da mümkün kılınmıştır.
- Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya ve Kazakistan'ın tarifeleri esas alınarak oluşturulan temel OGT Listesi ile Kırgız tarifeleri büyük farklılıklar arz etmekte, bu çerçevede, OGT'ye uyum AET üyelerinin DTÖ üyeliği yolunda sağladıkları ilerleme ile paralel tutulmaya çalışılmaktadır. 2007 yılında Kırgız tarifeleri %31,8 oranında temel OGT düzeyiyle uyumludur.
- Öngörülen AET tarife yapısına tam uyum sağlaması halinde Kırgızistan'ın tarifelerinin yükselmesi söz konusu olabilecektir. Zira Kırgızistan, motorlu taşıtlar ve alkol gibi yerel üretimi bulunmayan ürünlerde, nispeten düşük tarife oranları uygulamaktadır. Dolayısıyla, genel anlayış, diğer AET üyeleri'nin DTÖ'ye girişlerini müteakip Kırgızistan'ın OGT'ye dahil olması yönündedir.
- “Üçüncü Ülkelerin Hizmetlerinin Gümrük Birliği Üyeleri Pazarlarına Girişinin Düzenlenmesi Hakkında Anlaşma”, Ekim 2000 tarihinde imzalanmış olup, Kırgızistan tarafından Mayıs 2001'de onaylanmıştır. Üyelere, üçüncü ülkelerle bağlantılı ticareti sınırlama imkanını veren bu Anlaşma'nın hükümleri Kırgızistan'da uygulama bulmamaktadır.
- 6 Ekim 2007 tarihinde imzalanan Duşanbe Protokolü'nde, 2010 yılına kadar AET çerçevesinde Gümrük Birliği'nin

kurulması hedefine yer verilmiştir. Birliğin ilk planda Rusya Federasyo'nu, Beyaz Rusya ve Kazakistan'ı kapsayacak şekilde kurulması, diğer üyelerin zamanla katılmaları görüşü ağırlık kazanmıştır. 25 Ocak 2008 tarihinde Rusya federasyonu, Kazakistan ve Beyaz Rusya Gümrük Birliği'nin temelini oluşturan hukuki metinleri imzalamışlardır.

II. İKİLİ ANLAŞMALAR:

- Kırgızistan'ın, BDT STA'sını müteakip, Rusya Federasyonu (Mart 1993), Ermenistan (Ekim 1995), Moldova (Kasım 1996), Ukrayna (Aralık 1997), Kazakistan (Kasım 1995), Özbekistan (Mart 1997), Beyaz Rusya (17 Mart 2000), Tacikistan (Aralık 2001) ve Azerbaycan (Ocak 2004) ile Serbest Ticaret Anlaşmaları'nı tamamlamıştır. Gürcistan ile 1997'de yapılan Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması, 6 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, tercihli rejim içermemektedir.
- Anlaşmalara göre, Kırgız Cumhuriyeti BDT ülkelerinden gelen tüm ürünlere serbest ticaret rejimi uygulamaktadır. Diğer bir deyişle, bu ülkelerle olan ticarete gümrük vergileri ve eş etkili vergiler, ithalat kotası ve kontenjanı veya ihracat önlemleri (vergi veya kota) uygulanmamaktadır. Zaten, BDT STA kapsamında bu gibi tedbirlerin uygulamaya konulmaması konusunda taahhüt verilmiştir.
- Kırgızistan'ın yaptığı STA'lar genel olarak gevşek hükümler içeren, yürütme mekanizması eksik ve yükümlülüklerden kaçışa imkan tanıyan bir yapı arz etmektedir. BDT STA'sının kısa versiyonları olan bu anlaşmalar, içerdiği hükümler bakımından da büyük oranda BDT STA ile benzerlik arz etmektedir. Söz konusu STA'lar, BDT STA'sının menşee

kurallarını referans almaktadır. İkili STA'lar ve BDT STA'sı arasında herhangi bir uyumsuzluk halinde BDT STA'sı esas alınmaktadır.

III. TEK TARAFLI TERCİHLER:

1. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS):

- Kırgızistan'ın ihracatı, GTS çerçevesinde tek taraflı tercihlerden yararlanmaktadır. Bu çerçevede, esas olarak uygulamasına Türkiye'nin de dahil olduğu AB GTS rejiminin önemli olduğu, Japonya ve ABD tarafından sağlanan tek taraflı tercihlerin ise sistemin karışık ve menşe kurallarının katı olması nedeniyle Kırgız ihracatçıları tarafından gerektiği ölçüde değerlendirilemediği bilinmektedir.

2. Kırgızistan'ın Tek Taraflı Verdiği Tavizler:

- Kırgızistan'ın tercihler sistemi, en az gelişmiş ülkelerin tüm ihracatına, MFN (DTÖ üyelerine uygulanan en tavizli vergi oranı) tarife oranının %100'ü kadar, tercihli (vergisiz) giriş imkanı sağlamaktadır. AET bünyesinde kabul edilen uyumlaştırılmış tercihler sistemi en az gelişmiş 47 ülkeyi kapsamaktadır. Kırgızistan gelişme yolundaki ülkelerin ihracatına ise tercihli giriş imkanı sağlamamaktadır.

5. KIRGIZİSTAN’IN TÜRKİYE İLE EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ

5.1. Ekonomik İlişkilerin Genel Durumu

Türkiye, 16 Aralık 1991 tarihinde, Kırgız Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuş ve iki ülke arasında 29 Ocak 1992 tarihinde diplomatik ilişki kurulmuştur. Türkiye ve Kırgızistan arasında, iki ülke ticari ve ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak 29 Mayıs 1991 tarihinde, Ankara’da, “Ekonomik ve Ticari İşbirliğine Dair Protokol” imzalanmıştır. Söz konusu protokole binaen ikili ticaret başlamıştır.

Eximbank Kredileri:

İki ülke arasında imzalanan 28.04.1992 tarihli Mutabakat Zaptı kapsamında Kırgız Cumhuriyeti Merkez Bankası’na 75 milyon ABD Doları tutarında mal ve proje kredisi açılmış ve toplam 48.13 milyon ABD Dolarlık kısmının kullanımı gerçekleştirilmiştir. Geri ödemelerde yaşanan problemler nedeniyle, 43,57 milyon ABD Doları tutarındaki tüm alacaklar konsolide edilerek 2020 yılına kadar geri ödenecek şekilde yapılandırılmıştır.

K.C. Maliye Bakanlığı’nın resmi sitesinde yer alan bilgilere göre 31.12.2011 tarihi itibarıyla Kırgız Cumhuriyeti’nin borcu 49.535.000 Dolardır. 2002 yılı Paris Kulübü Protokolü neticesinde, IMF’in 3 yıllık programı döneminde Kırgızistan Milli Bankası’nın vadesi gelen 5,13 milyon ABD Doları tutarındaki borcunun 20 yıl süreyle ertelenmesine karar verilmiştir. 10-11 Mart 2005 tarihlerinde Kırgız Cumhuriyeti’nin borçlarının yeniden yapılandırılmasına yönelik toplanan II.

Paris Kulübü toplantısında varılan mutabakat neticesinde, Kırgızistan Milli Bankası 01.03.2005 tarihi itibariyle toplam borcunun ertelenmesine karar verilmiştir. Bu kredi çerçevesinde, bugüne kadar, bir otel ve bir trafo merkezi inşası ile zirai ilaçlar, kürk fabrikası için kimyasal madde, mobilya fabrikası makineleri, ekmek fırınları, telekomünikasyon sistemleri, otobüs, minibüs, araba ve haberleşme cihazlarının ihracatının finansmanı sağlanmıştır.

Kırgız Cumhuriyeti Milli Bankası'nın Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.'ye olan borçların silinmesine ilişkin olarak Kırgız Cumhuriyeti adına Kırgız Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına Hazine Müsteşarlığı arasında 1 Aralık 2011 tarihinde "Borcun Silinmesi Anlaşması" imzalanmıştır. 2 Nisan 2012 tarihinde Kırgız Cumhuriyeti Parlamentosu söz konusu anlaşmayı onaylamıştır.

Türkiye Kredisi:

28 Haziran 2012 tarihinde Türkiye ve Kırgız Hükümetleri arasında 100 milyon dolarlık kredi ve 6 milyon dolarlık hibe anlaşması imzalanmıştır. 6 milyon dolar geri ödemesiz hibe olarak ve 100 milyon dolarlık kredi 20 yıl süre ve %0,1 oranı ile verilmiştir. Söz konusu kredi kapsamında, Kırgız Hükümeti tarafından; okul inşaat, yol inşaatı, tarım alet ve makinelerinin alınması, yol inşaat makinelerinin alınması ve asfalt beton fabrikasının inşaatı gibi, Devletin geliştirilmesine ihtiyaç olduğu önemli altyapı projelerine kaynak aktarılmaktadır.

5.2. Kırgızistan'daki Türk Yatırımları

Kırgızistan resmi istatistiklerine göre, 1995 yılından bu yana gerçekleşen yabancı sermaye girişleri toplu olarak değerlendirildiğinde Türkiye, toplam 285,5 milyon dolarlık sermaye ile Kazakistan, Kanada, İngiltere, Almanya, Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti arkasından yedinci kaynak ülke konumundadır. Türkiye'yi, bu alanda Almanya, ABD ve Güney Kore takip etmektedirler.

Yabancı doğrudan yatırımlar açısından değerlendirme yapılması halinde, Kırgız Cumhuriyeti İstatistik Komitesi'nden edinilen bilgilere göre, 2004-2011 yılları arasında Kırgızistan'da 618 milyon dolarlık yatırımımız gözükmektedir. 2012 yılında 20,2 milyon dolar yatırım yapılmıştır. Ancak, Kırgızistan'da küçük sermayelerle yatırım yapan işadamlarımız kazancını burada, işini büyütmek veya başka alanlarda yatırım yapmak için kullandıklarını ve üçüncü ülkeler üzerinden Kırgızistan'da yatırım yapan Türk işadamlarının da ülkede yatırımları olduğu hususları göz önüne alındığında, Müşavirliğimizin tahminlerine göre, Türk işadamlarının Kırgızistan'daki yatırımlarının toplam büyüklüğünün, günümüzde 1 milyar dolara ulaştığı hesaplanmaktadır.

Kırgız Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı kayıtlarına göre, 1 Ocak 2012 tarihi itibarıyla Kırgızistan'da 186 adet Türk firması ve 113 adet Türk sermayesi katılımlı ortak şirket aktif olarak faaliyet göstermektedir. Öte yandan, 2013 yılı Mart ayı itibarıyla Ülkemiz'de 111 adet Kırgızistan sermayesine sahip şirket faaliyet göstermektedir.

Kırgızistan'daki Türk sermayeli yatırımlar; içecek, pet form, bisküvi, şekerleme, çikolata gibi çeşitli gıda ürünleri

yanında, mobilya, temizlik maddeleri, çay, un, tuz, eker, boya, pvc ve plastik boru, yapı malzemeleri üretimi ile alış-veriş merkezi işletmeciliğı, marketçilik, bankacılık, tekstil üretimi, matbaa, turizm acenteliğı, eğitim işletmeciliğı, inşaat gibi çok çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedirler.

Türkiye’den ihraç edilen mallar, yine Türkiye merkezli veya Kırgızistan’da Türk sermayesiyle kurulmuş distribütörler yoluyla Kırgız pazarına girmektedirler. Mşavirliğıimiz değıerlendirmelerine göre, Kırgızistan’da bugün, Türk girişimciler tarafından kurulmuş 300 civarında firmada, 5.000’in üstünde Kırgız vatandaşıına istihdam sağılanmaktadır.

Ayrıca, Bişkek Serbest Bölgesi’nde 12 Türk sermayeli iş-letme bulunmaktadır. Söz konusu işletmeler, 384 kişi için iş imkanı sağılamaktadırlar. İşletmelerin faaliyetlerinin temel alanı; gıda ürünleri, baskı ve matbaa, tekstil ürünleri, kağıt ürünleri, plastik ürünleri ve kablo üretimidir.

Karakol Serbest Ekonomi Bölgesi’nde ise kayıtlı bulunan yaklaşık 100 adet firmadan iki tanesi Türk sermayeli işletmedir.

Öte yandan, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası verilerine göre Kırgızistan’dan Türkiye’ye 2002 ve sonrası için herhangi bir doğırudan yatırım bulunmamaktadır.

5.3. Ticari İlişkilerin Genel Durumu

İkili ticari ilişkilerimiz 1992-1997 yılları arasında artan bir seyir izlerken, 1998 ve 1999 yıllarında düşüşler yaşanmaya başlanmıştır. Bu düşüşün temel sebebini, Uzakdoğı Asya’da başlayan ve daha sonra Rusya Federasyonu’nu derinden etkileyen global ekonomik kriz teşkil etmiştir.

Ancak, TÜİK verilerine göre, 2000 yılından itibaren ihracatımız artış sürecine girmiş ve 2000 yılında 20,6 milyon dolar seviyesinde olan ihracatımız, 2012 yılına gelindiğinde yaklaşık 15 kat artarak 257,4 milyon dolara ulaşmıştır.

Öte yandan, 2011 yılında 52,1 milyon dolar seviyesinde bulunan Kırgızistan'dan ithalatımız, 2012 yılında %13,2 oranında azalarak 45,2 milyon seviyesine düşmüştür.

2005 yılında ikili ticaret hacmi ilk defa 100 milyon dolar seviyesini aşmış ve 2011 yılında dış ticaret hacmi 232,7 milyon dolara, 2012 yılında ise 302,6 milyon dolara ulaşmıştır.

Kırgızistan'ın toplam dış ticaretinde Türkiye, %3,14 pay, Kırgızistan, Türkiye'nin dış ticaretinden ise %0,07 pay almaktadır.

İkili ticarete Türkiye'nin daima fazla verdiği ve özellikle 2002 yılından itibaren bu fazlanın artmaya başladığı görülmektedir. 2010 yılında ikili ticaretin artış hızındaki azalma, Kırgızistan'da 2010 yılı Nisan ve Haziran aylarında yaşanan halk ayaklanması neticesinde iş yerlerinin yağmalanması ve faaliyetlerinin durması, Ülke'den öz sermayenin çıkışı, sosyal ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle toplam talebin azalması, iklim şartları, petrol ürünleri fiyatının artması ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Türkiye ve Kırgızistan arasındaki ticaret hacminin, Kırgızistan'da siyasi istikrarın sağlanmasına bağlı olarak Ülke ekonomisinin büyüyeceği beklentileri ile yakın bir dönemde 1 milyar dolar seviyesine çıkartılması hedeflenmektedir.

5.3.1. İkili Anlaşma ve Protokoller, KEK Toplantıları

Kırgızistan ve Türkiye arasında ticari ve ekonomik alanda yapılan anlaşma ve protokoller:

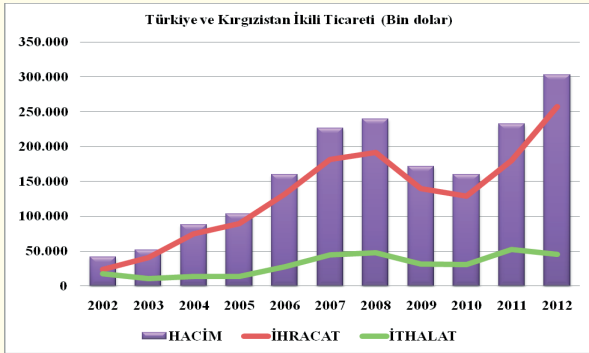
- Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgız Cumhuriyeti Arasında Ekonomik ve Ticari İşbirliğine Dair Anlaşma (23 Aralık 1991)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması (28 Nisan 1992)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması (28 Nisan 1992)
- Türkiye ile Kırgızistan Arasında Mutabakat Tutanağı (Eximbank Çerçeve Anlaşması) (28 Nisan 1992)
- Türk Eximbank'ın Kırgızistan ile İşbirliği Hakkında Mutabakat Muhtırası (29 Nisan 1992)
- 75 Milyon ABD Dolarlık Kredi Anlaşmasının Ödeme Koşulları Hakkında Türk Eximbank ile Kırgızistan Cumhuriyeti Milli Bankası Arasında Varılan Çerçeve Anlaşması (29 Nisan 1992)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Arasında Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme Alanında Teknik İşbirliği Protokolü (29 Nisan 1992)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Arasında Hava Hizmetleri Hakkında Protokol (28 Nisan 1992)
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Haberleşme Alanında İşbirliği Protokolü (2 Aralık 1992)

- Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgız Cumhuriyeti Arasında Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (24 Ekim, 1997)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgız Cumhuriyeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşması (2 Temmuz 1999)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Arasında Karma Ekonomik Komisyon Kurulmasına Dair Anlaşma (1995)
- Türkiye-Kırgızistan Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) I. Dönem Protokolü (14 Ekim 1997)
- Türkiye-Kırgızistan Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) II. Dönem Protokolü (13 Nisan 2001)
- Türkiye-Kırgızistan Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) III. Dönem Protokolü (14 Mayıs 2003)
- Türkiye-Kırgızistan Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) IV. Dönem Protokolü (5 Ağustos 2006)
- Türkiye-Kırgızistan Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) V. Dönem Protokolü (5 Eylül 2008)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgız Cumhuriyeti Arasında Uzun Vadeli Ticari ve Ekonomik İşbirliği Programı İcra Planı (14 Mayıs 2003)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgız Cumhuriyeti Arasında Uzun Vadeli Ticari ve Ekonomik İşbirliği Programı İcra Planı (31 Ekim 2008)
- Türkiye-Kırgızistan Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) VI. Dönem Protokolü (4 Nisan 2012)
- Türkiye-Kırgızistan Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) VII. Dönem Protokolü (13-15 Ağustos 2013)

- Türkiye-Kırgızistan arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması Müzakereleri (22-23 Temmuz 2013 tarihleri arasında Bişkek'te söz konusu Anlaşma'nın yenilenmesine yönelik Müzakereler gerçekleştirilmiştir).

5.3.2. Türkiye İle Dış Ticaret

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı verilerine göre, 2002 yılında yaklaşık 41,6 milyon Dolar seviyesinde olan ikili ticaret, 10 yıl içerisinde 10 kat artarak 2012 yılında yaklaşık 302,6 milyon dolara ulaşmıştır. İkili ticarete Türkiye'nin daima fazla verdiği ve özellikle 2003 yılından itibaren bu fazlanın artarak devam ettiği görülmektedir.

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

Türkiye'nin, Kırgızistan ile ticaretinin sektörel dağılımı incelendiğinde, ihracatımızda sanayi ürünlerinin %99,2 oranında bir payla ağırlıklı olduğu, ithalatımızda ise tarım ürünlerinin %84,1 oranında yüksek bir paya ve sanayi ürün-

lerinin ise %15,8 gibi oldukça düşük bir paya sahip olduğu görülmektedir.

5.3.2.1. Türkiye'nin Kırgızistan'dan İthalatında Öne Çıkan Ürünler

Kırgızistan'ın Türkiye'ye yönelik ihracatında en önemli kalem 2012 yılında 12,8 milyon dolarlık bir ihracat değerine sahip olan kuru fasulye olmuştur. İkinci sırayı, 5,8 milyon dolarlık değeri ile pamuk ve üçüncü sırayı da 4,6 milyon dolar değeri ile altın almıştır.

Tablo 18. Türkiye'nin Kırgızistan'dan İthalatında İlk 10 Ürün (2012)

Sıra	GTİP Altılı Adı	Değer (Milyon Dolar)
1	Adi fasulye (beyaz fasulye dahil) (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmış)	12.820
2	Pamuk (kardesiz, taranmamış)	5.820
3	Altın (diğer işlenmemiş şekillerde olanlar, para yerine kullanılmayan)	4.664
4	Diğer sebzeler; sebze karışımları (geçici konserve)	4.403
5	Bakır alaşımları; bakır; çinko esaslı	3.586
6	Aluminyum döküntü ve hurdaları	2.949
7	Bakır alaşımları; diğer bakır alaşımlar (74.05'de ki ön alaşımlar hariç)	1.980
8	Ceviz (kabuksuz)	1.971

9	Hayvan bağırsak, mesane ve midesi (taze/soğutulmuş/dondurulmuş vs.)	1.539
10	Diğer baklagiller; kabuksuz (kuru)	811
	İLK ON TOPLAM	40.546
	İLK 20 TOPLAM	44.187
	GENEL TOPLAM	45.226

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

5.3.2.2. Türkiye'nin Kırgızistan'a İhracatında Öne Çıkan Ürünler

2012 yılı ihracat sıralamasında sırasıyla halılar (21,6 milyon Dolar), altından mücevherat (15,5 milyon Dolar), tekstil ürünleri (13,02 milyon Dolar), elektrikli fırınlar –ocaklar (7,2 milyon Dolar) yer almışlardır.

Tablo 19. Türkiye'nin Kırgızistan'a İhracatında İlk 10 Ürün (2012)

Sıra	GTIP Altılı Adı	Değer
1	Sentetik/suni elyaftan kadife şeklinde dokunmuş hazır eşya	21.647
2	Diğer kıymetli metal-kaplamalarından mücevherci eşyası	15.566
3	Tişört, fanila, atlet vs. Giyim eşyası; pamuktan (örme)	13.022
4	Diğer elektrikli fırınlar, ocaklar, ızgaralar vb.	7.271
5	Tabanı kauçuk/plastik, yüzü dokuma maddesi diğer ayakkabı	7.016

6	Vinil klorür polimerlerinden monofil, çubuk, profiller-eni kesiti >1mm	6.582
7	Süveter/kazak/hırka/yelek vs. pamuktan (örme)	6.283
8	Hijyenik havlular ve tamponlar, bebek bezleri ve benzeri hijyenik eşya	6.158
9	Diğer elektrik iletkenleri (gerilimi=<80 v. için)	5.841
10	Gümüşten mücevherci eşyası, aksamı (kıymetli metallerle kaplı/yaldızlı/değil)	3.409
	İLK ON TOPLAM	92.795
	İLK 20 TOPLAM	117.419
	GENEL TOPLAM	257.440

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

5.4. Kırgızistan'da Türk Firmaların Karşılaştığı Sorunlar

Kırgızistan ile iş yapan firmalarımızın dikkate alması tavsiye edilen sorunlu hususlar aşağıda özetlenmiştir.

- Bankacılık sektöründe ticari kredi maliyetlerinin yüksek (%20-23/yıl) ve sürelerinin kısa (1 yıl) olmasından dolayı Türk girişimcileri finansman konusunda sıkıntı yaşayabilmektedirler.
- Bazı spesifik alanlarda kalifiye eleman bulunmasını zor olması ve Türkiye ile arasında uzun mesafenin olması dolayısıyla ulaşım masraflarının fazla olması, ihracatçı firmalarımızın taahüt yerine getirme, teknik servis hizmeti sunma veya yerinde satış takibi konularında sıkıntılar yaşamalarına sebep olabilmektedir.
- Yabancı yatırımcılarla yerel yatırımcılar arasında bazı

durumlarda haksızlık söz konusu olmaktadır. Kırgızistan, bazı ekonomik önem taşıyan konularda kendi yatırımcılarına serbest rekabet prensiplerine aykırı olarak şekilde öncelik verebilmektedir.

- Bazı Türk iş adamı ve yatırımcıların, zaman zaman, bireysel olarak yürürlükteki hak ve kuralların dışına çıkmaları sonucu, ciddi ve kurumsal Türk yatırımcılara karşı yerel halkın olumsuz tepkileri ortaya çıkabilmektedir.
- İki Ülke arasında, karayolu kotalarının dağıtımı ve transit geçişlerde sorunlarla karşılaşmaktadır.
- Kırgızistan'da sanayi üretiminin azlığı ve yetersizliği, Türk yatırımcıların üretimleri için ihtiyaç duydukları hammaddeleri uygun fiyat, kalite ve miktarda bulma konusunda sıkıntılar doğurmaktadır.
- Muhasebe kayıtlarının bazı Türk girişimciler tarafından düzgün tutulmaması, gerekli evrakların uygun beyan edilmemesi, kurumsal ve ciddi Türk yatırımcıların da vergi dairesi ve ilgili bazı kurumlar tarafından belirsiz zamanlarda denetlenmesine sebep olmaktadır.
- Geçmiş zamanlarda, otelcilik, karayolu yapımı, konut inşaatı gibi alanlarda faaliyet gösteren bazı firmalarımız, Kırgız Devleti uygulamalarından veya Kırgız ortaklar ile doğrudan yaşadıkları sıkıntılardan dolayı mağdur olmuşlardır.

6. KIRGIZİSTAN İLE TİCARİ İLİŞKİLERDE BİLİNMESİ GEREKLİ KONULAR

6.1. Dış Ticaret Mevzuatı

- Kırgız Cumhuriyeti'nde uygulanan gümrük tarifeleri 0, 5, 10, 12, 15, 20 ve 30 olmak üzere 7 seviyede toplanmıştır. Bu sınıflandırmalardan %46,6'sı "0", %14,2'si %5, %33,4'ü %10, %3,1'i %12, %2,7'si %15, %0,2'si %20 ve yine %0,2'si %30 oranındaki gümrük vergilerinden oluşmaktadır.
- MFN (DTÖ üyelerine uygulanan en tavizli vergi oranı) vergilerinin basit ortalaması %4,7 oranındadır. Gümrük vergileri tarım ürünlerinde %7,8, sanayi ürünlerinde ise %4,2 seviyesindedir.
- %10 oranında gümrük vergisi uygulanan mallar tarifenin %34'ünü, %5 ve vergisiz mallar ise %59'unu kapsamaktadırlar. %20 ve %30 seviyesinde gümrük vergisine tabi bazı şeker ürünleri dışında en yüksek vergi %15 seviyesindedir.
- Tütün, alkol, değerli madenler, petrol, halı, kahve ve kakao, mücevherat, kristal, kürk ve ateşli silahlar %10 ila 20 oranında değişen özel tüketim vergisine tabidirler. Rusya, Azerbaycan ve Belarus'tan gelen mallar dışındaki tüm ürünlere %12 oranında KDV uygulanmaktadır.
- Nisan 2004 tarihinde kabul edilen yeni Gümrük Kanunu kendi alanındaki uluslararası standartlara uyumlu olup, "Gümrük İşlemlerinin Basitleştirilmesi ve Uyumlaştırılmasına ilişkin Kyoto Sözleşmesi" ile getirilen düzenlemeleri içermektedir.
- Kırgız Cumhuriyeti'nde gümrük değerlendirme uygulaması

gümrük işlemlerinin tamamlanması açısından büyük öneme sahiptir. İthal edilecek ürün üzerinden tahsil edilecek vergiler ülke gruplarına göre referans fiyat listelerinde belirlenmiş bulunan değerlerden hesaplanmaktadır.

- İthalatta talep edilen belgeler, gümrük beyannamesi, yüke eşlik eden her türlü doküman, kontrat, fatura, güvenlik sertifikası, menşe belgesi, uygunluk belgesi ve vekaletnamedir.
- Tüzel kişiler ayrıca, şirket tüzüğü, kuruluş anlaşması, kayıt belgesi, banka hesabını gösterir banka referansı, yerel vergi idaresinden aldığı referans belgelerini de sunmak durumundadır.
- Ürünün niteliğine göre bitki ve hayvan sağlığı belgeleri ve ithal/ihraç izni belgeleri de aranabilmektedir.
- Bunlara ek olarak gümrük yetkilileri gümrük beyannamesindeki bilgilerin doğrulanması amacıyla ek belge/bilgi talep edebilmektedir.
- Kırgızistan'a ithalatta gümrük tarifelerine ek olarak ürün değerinin %0,15'i kadar gümrük kayıt ücreti, katma değer vergisi (%12) ve tabi olması halinde özel tüketim vergisi tahsil edilmektedir.

6.2. Pazara Giriş ve Geliştirme

Kırgız tüketicileri için bundan 5 yıl önce fiyat düzeyi daha önemli iken, günümüzde rekabetin artması ile birlikte kalite de ön plana çıkmaktadır. Kırgız tüketim malları piyasasında başarılı olabilmek için öncelikle fiyat ve tüketici tercihlerinin anlaşılması gerekmektedir.

Halkın belli bir kısmı her ay toptan alış veriş yaparken, diğer kısmı küçük ambalajlarda, ihtiyacı ve parası olduğunda satın almayı tercih etmektedir. Geçmişte alışverişin büyük kısmı açık pazarlardan yapılırken, günümüzde alışveriş merkezleri ve süpermarketlerden de alış veriş yaygınlaşmaya başlamıştır.

Gıda sektöründe; başta şekerleme, bisküvi olmak üzere gıda ürünlerine yönelik talebin artmakta olduğu gözlemlenmektedir. Öte yandan, Ülke'nin canlı hayvan ihracatı yapmasına rağmen, kırmızı ette üretim açığı bulunması ve dünyada kırmızı ete olan talebin artması ile birlikte bu sektörde yatırım yapma olanağının açık olduğu görülmektedir. Beyaz et tüketim alışkanlığının düşük olması ile birlikte kırmızı etin fiyatının her geçen gün artması tüketim tercihini değiştirmektedir. Ülkede bulunan tavuk çiftlikleri tüketimi karşılayacak üretimi yapmamaktadırlar. Süt ürünleri üretimi gelişmekte, ancak süt üretim tesislerinin ivedi olarak yeni teknolojik yatırımlara ihtiyacı bulunmaktadır.

İçecek üretimi sektöründe, uluslararası ve yerel ürünlerin, pazarda önemli bir rekabet içerisinde oldukları söylenebilir. Genelde bu fabrikaların üretimi halkın içecek tüketim ihtiyacını karşılamaktadır. Yaz aylarında halkın tercihi, yerel geleneksel içecek ürünlerine (kımız, maksım) yönelmektedir. Maden suyu, alkolsüz içecekler arasında en fazla tüketilen ürün olarak bilinmektedir.

Kırgız tüketicileri, dünya markalarını, yurt dışında eğitim gören öğrenciler ve yurt dışında çalışan vatandaşları aracılığıyla tanımaktadırlar. Bu tarz markalı ithal ürünler, pazarda yüksek fiyatlarda satılmaktadırlar.

Kırgızistan pazarına girmek isteyen ihracatçılarımızın; ulaştırma maliyetleri, ürünlerin fiyatlandırması, gümrük vergileri ve diğer gümrükle ilgili ödemeler, sertifika ve izin masrafları, KDV ve yerel partnerlerinin seçimi gibi hususlarda azami ölçüde dikkat etmeleri tavsiye edilmektedir. Ürünlerin Kırgız piyasasına sürekli ihrac edilmesi için yerinde pazar araştırması yapmaları önerilir. Ülkede, Avrupa menşeli mallar, Rusya, Güneydoğu Asya, Çin ve Kazakistan ürünlerine göre pahalıdır. Türk ürünlerinin iyi kalite/düşük fiyat özelliği halk tarafından tercih edilmesine sebep olmaktadır.

Kırgız pazarına yeni ürünler hızla giriş yapmaktadır. Halkın okuma yazma düzeyinin yüksek olması, gazete ve dergilerin aktif takip edilmesi yeni ürünlerin takip edilmesini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca İnternet kullanıcılarının sayısı da gün geçtikçe artmaktadır.

Radyo, billboard ve taşıma araçlarına yapılan gidirmeelr ile yapılan reklamlar tüketici üzerinde etkili olmaktadır. Özellikle, billboard tanıtımda oldukça etkilidir. Kırgızistan’da çok çeşitli milletlerden insanlar yaşamaktadır. Rusların yaşadığı kuzey bölgelerde Rusça yayın kanalları fazla takip edilirken, Ülke’nin güneyi Oş, Celal Abad ve Batken Bölgeleri’nde Kırgızca ve Özbekçe yayınlar, Talas Bölgesi’nde ise Kazakça yayın kanalları takip edilmektedir. Bu nedenle yapılacak tanıtımların, bölge ve etnik unsurları da dikkate almak suretiyle tasarlanmasında fayda görülmektedir.

Yazılı ve görsel kitle iletişim araçları Kırgız piyasasındaki en yaygın reklam araçlarıdır. Başkent Bişkek’te en çok takip edilen gazete Veçerniy Bişkek’tir. Rusça yayımlanan ve sosyal hayat, siyaset ve ekonomi konularını içeren bu gazete

günlük olarak basılmaktadır. Ülke’de, ayrıca, Mebel, Obust-roystvo i Remont gibi uzmanlaşmış dergiler de bulunmaktadır. Ayrıca Kupi Proday gibi ücretsiz dağıtımı yapılan gazete-ler de mevcuttur.

Kırgızistan’da yıl boyunca çeşitli sektörlerde fuarlar düzen-lenmekte olup, genelde fuar kaliteleri uluslararası standard-larda düşüktür.

6.3. Perakende Sektörü

Kırgızistan’ın perakende piyasası son dönemde önemli geliş-meler göstermekle birlikte açık pazar ve büfeler halen alışve-rişin büyük çoğunluğunun yapıldığı yerlerdir. Orta Asya’nın en büyük açık pazarı olarak bilinen Dordoy Pazarı Ülke tica-retinin en önemli merkezlerinden birisidir. Güney’de ise Kara Suu Pazarı’ndan Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan’a mal ihraç edilmektedir. Söz konusu açık pazarlarda her çeşit ürün satılmaktadır. Her çeşit tüketim mallarının bir arada sa-tıldığı pazarlar olduğu gibi, inşaat malzemeleri, binek araba ve otomotiv yedek parçaları, v.b. ürünlerin satıldığı uzman-laşmış pazarlar da bulunmaktadır.

Ülkenin başkenti ve bölge (Oblast) merkezi şehirlerinde Na-rodniy (Halkın) hipermarket zinciri faaliyet göstermektedir. Bişkek’te Türk sermayeli; Bişkek Park, Beta Stores (1 ve 2), Vefa Center ve yerel sermayeli SUM, Karavan, Taş Rabat, Frunze gibi büyük alış veriş merkezleri bulunmaktadır.

Hazır giyim sektöründe, pazar belirli bir doygunluğa ulaşmış bulunmaktadır. Bir taraftan Çin’den gelen ucuz mallar, diğer taraftan tekstil üretiminde önemli konuma gelen yerel üre-ticilerin malları pazarda rekabet halindedirler. Ancak, genel

olarak tüketim malları piyasasının büyük kısmının, ülkede yeterli üretim bulunmaması nedeni ile ithalata bağımlı olduğu bilinen bir gerçektir.

6.4. Dağıtım Kanalları

Pazarlanacak ürünün özellikleri ve sektörün yapısına göre ülkede çok çeşitli dağıtım kanalları bulunmaktadır. Ülke çapında bir dağıtımçı veya bölgesel çapta çalışan bir dağıtımçı şirket ile çalışılması mümkündür. Ancak, dağıtım kanalları halen kapsamlı eğitim ve hizmet desteğine ihtiyacı vardır.

Kırgızistan'ın nüfusu, Ülke'nin Çüy ve Oş Bölgeleri'nde yoğunlaşmıştır. Bu bölgelerde halkın ortalama gelir düzeyi, başka bölgelere kıyasla, daha yüksektir. Dolayısıyla dağıtım kanalları da bu bölgelere göre yoğunlaşmış durumdadır.

Ürünlerin dağıtımından sorumlu olacak ticari partnerin seçiminde azami düzeyde dikkat gösterilmesi tavsiye edilmektedir. Taraflar arasında güven oluşturuluncaya kadar akredetif yoluyla ihracat yapılmasında fayda görülmektedir.

6.5. Etiketleme Uygulamaları

Kırgız kanunlarına göre piyasaya sürülen gıda ürünlerinin etiketlerindeki metinlerin Rusça ve Kırgızca olması gerekmektedir.

Kırgız Cumhuriyeti Uluslararası Standardizasyon Örgütü'nün üyesi olup, halihazırda 570 Devlet standardı, yaklaşık 20.000 adet ise BDT standardı bulunmaktadır. Ayrıca, ISO standartları da kabul edilmeye başlanmıştır. 2010 yılı başı itibariyle Kırgız standartlarının uluslararası standartlarla uyumluluğu %65 seviyesindedir.

Ürün belgelendirmesinden yetkili kurum ve kuruluşlar olarak; Kırgız Ticaret ve Sanayi Odası, Ulusal Standart ve Metroloji Enstitüsü (Kırgız standart), Sağlık Bakanlığı'na bağlı Sağlık Önlemleri ve Salgın Hastalık Gözetimi İdaresi, Tarım ve Su Kaynakları Bakanlığı'na bağlı Bitki Karantina İdaresi, Veterinerlik İdaresi, Olağanüstü Durumlar Bakanlığı olarak belirlenmiştir.

Geçmişte, tüm ürünlerin %70'inin zorunlu standarda tabi olduğu Kırgız Cumhuriyeti ve Sovyet sistemi birlikte kullanılmıştır. Bu sistemde yaklaşık 50.000 resmi belge tüm malların güvenliği ve kalitesi konusunu düzenlemiştir. 30 Aralık 2005'te Hükümet belgelendirmeye tabii ürünlerin sayısını azaltan yönetmeliği imzalamıştır. Söz konusu yönetmeliğe göre sadece tüketici sağlığı için tehlike arz edebilecek ürünlerde belgelendirme aranmaktadır. Diğer ürünler yalnızca kaliteyi göstermek üzere isteğe bağlı olarak belgelendirilebilmektedir. Bu çerçevede, zorunlu standarda tabi ürünlerin sayısı %70'den %22'ye indirilmiştir.

6.6. Kırgızistan Vergi Sistemi

Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunu gereğince, yabancı bir şirket tarafından Kırgızistan'da yerleşik daimi işyeri aracılığıyla yapılan gelir amaçlı faaliyetlerin tamamı vergilendirmeye tabidir.

Devlet kurumları ile yapılan projeler, tarım sektörüne ilişkin projeler kapsamında elde edilen kar vergiden muaf edilmektedir.

Yabancı şirketlerin yıllık cirosu 4 milyon somdan (85 bin dolar) fazla ise KDV'ye tabi tutulmaktadır.

Şirkette Kırgız vatandaşı çalışıyorsa %10 gelir vergisi (stopaj vergisi) ve %27,25 Sosyal Fon Kesintileri uygulanmaktadır. Kırgız vatandaşlarının gelir vergisi hesaplanırken Vergi Kanunu'nda öngörülen kesintiler düşürülmekte, ancak bu kesintiler şirkette çalışan yabancı vatandaşlar için geçerli olmamaktadır.

Kırgızistan'da daimi işyeri aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı bir firma Kurumlar Vergisi'ne tabidir. Kurumlar Vergisi oranı %10'dur.

Kırgızistan'da yapılan her türlü mal ve hizmet satışı, "Perakende Satış Vergisi"ne tabidir. Perakende satış vergisinin oranı en fazla %2,5'tir. Bir şirketin ne tür vergiye tabi olacağı, Kırgızistan'da yapılacak faaliyetin türüne göre belirlenmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgız Cumhuriyeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşması (2 Temmuz 1999) gereğince Kırgızistan'da vergilerin ödendiğine dair Kırgız Vergi Hizmet Dairesi'nden belge alınmakta ve bu belgenin Türkiye'deki ilgili Vergi Dairesi'ne sunulması ile söz konusu gelir üzerinden Türkiye'de vergi muafiyeti sağlanmaktadır.

Kırgızistan'da vergi oranları komşu ülkelere göre düşük olduğunu belirtmek gerekir.

6.7. Serbest Bölgeler Mevzuatı

2010 yılı itibariyle Kırgızistan'da dört adet Serbest Ekonomi Bölgesi faaliyette bulunmaktadır. Bunlar sırayla Bişkek, Karakol, Narın ve Maymak Serbest Ekonomi Bölgeleridir.

Kırgızistan’da ilk olarak Narın Serbest Ekonomi Bölgesi 20 Nisan 1991 tarihinde 42,5 bin km² alanda açılmıştır. Daha sonra, 1993 yılının Mayıs ayında Kırgız Cumhuriyeti Meclisi Kararnamesi ile Issık Göl bölgesinin Karakol şehrinde ‘Karakol’ Serbest Ekonomi Bölgesi faaliyete geçmiştir. Aynı Kararname ile Calalabat ilinin Alay, Çon- Alay ve Kara Kulca ilçelerinde Serbest Ekonomi Bölgeleri oluşturulmuştur. 29 Haziran 1995 tarihli Meclis Kararnamesi ile ‘Manas’ havaalanı, buna yakın olan Ak Çiy köyü ve Bişkek şehrindeki Milli Sergi Merkezi’nin sınırlarını kapsayan bölge ‘Bişkek’ Serbest Ekonomi Bölgesi olarak ilan edilmiştir. 1997 yılında ise Talas ilinde 300 hektarlık alan üzerinde ‘Maymak’ Serbest Ekonomik Bölgesi oluşturulmuştur.

Ayrıca 2008 yılında Talas bölgesinde Kırgızistan ve Kazakistan sınırında iki ülkenin eşit miktarlarındaki arazide yer alacak yeni Serbest Ekonomi Bölgesinin oluşturulması iki ülke Hükümeti tarafından onaylanmış olup, halihazırda Kırgızistan finansman arayışındadır.

1998 yılında Kırgızistan Cumhuriyeti tarafından kurulmalarına karar verilen Torugart, İrkeştam, Ak-Col, Çaldovar, Kara-Su, Şarkan-Say, Üç-Korgon ve Gülçe Serbest Gümrük Bölgeleri ise gerekli yasal düzenlemeler yapılmadığından ve hukuki altyapı ile serbest gümrük bölgesi yürütme mekanizması oluşturulmadığından halen faaliyet dışı bulunmaktadır.

Bişkek Serbest Ekonomi Bölgesi:

Bişkek Serbest Ekonomi Bölgesi 27 Mart 1996 tarihinde faaliyete geçmiştir. Bişkek Serbest Ekonomik Bölgesi Bişkek’e 20 Km mesafede ve gelişmiş altyapısı olan Manas Uluslara-

rası Havaalanı'nın hemen yanında 489 hektarlık arazide yer almaktadır. Bişkek Serbest Ekonomi Bölgesi Kırgızistan'daki Serbest Ekonomi Bölgelerin en iyi örneğidir. Ayrıca gerek pazara yakın olması, gerekse Kazakistan, Özbekistan, Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi ülkelerle karayolu bağlantısı ve çevre otoyolu üzerinden Bişkek-Oş, Bişkek-Almatı ve Bişkek-Taşkent-Aşkaabad gibi stratejik karayollarına çıkışı bulunması nedeniyle Kırgızistan'ın en avantajlı ve başarılı Serbest Ekonomi Bölgesi ve dolayısıyla dünyaya dönük önemli bir penceresidir. Bişkek Serbest Ekonomi Bölgesi Dünya İhraç Ürünleri İşleme Bölgeleri Birliği (WEPZA) üyesidir ve uzmanlara göre BDT'de uluslararası standartlara uygun olarak kurulan ilk Serbest Ekonomi Bölgesidir.

Bişkek Serbest Bölgesi Genel Müdürlüğü verilerine göre, 2010 yılı itibariyle bölgede 65 ülkeden kayıtlı üretim alanında faaliyet gösteren şirket sayısı 78 olup, toplam şirket sayısı 543'tir. Bölgede 2010 yılı itibariyle 1324 kişi için iş imkanı sağlanmıştır. 2010 yılı verilerine göre toplam 56,1 milyon ABD Doları tutarında üretim yapılmış olup, toplam satış 32,8 milyon Dolar, toplam ihracat 19 milyon Dolar tutarında gerçekleştirilmiştir.

Bişkek Serbest Bölgesinde 25 Türk sermayeli işletme bulunmaktadır. Söz konusu işletmeler 384 kişi için iş imkanı sağlamaktadır. İşletmelerin faaliyetlerinin temel alanı-gıda ürünleri üretimi, baskı ve matbaa, tekstil ürünleri üretimi, kağıt ürünleri, plastik ürünleri ve kablo üretimidir.

Bişkek Serbest Ekonomi Bölgesinde Yapılan Üretim Faaliyetleri:

- Mobilya, sigara, deri ürünleri ve çay üretimi,

- Bilgisayar ve hesap makinesi üretimi,
- PET şişe ve kapakları, PVC pencere ve kapı, polietilen torba ve ambalaj üretimi,
- Erkek kadın ve çocuk tekstil ürünleri ve trikotaj,
- Plastik panel, boya, tuğla, çelik kapı kasaları üretimi,
- Trafo, dondurucu, uçak aküleri, otomotiv ve yan sanayi ürünleri,
- Bisküvi çeşitleri, balık ürünleri, hayvansal yem çeşitleri, bira, bitkisel yağ üretimi

Karakol Serbest Ekonomi Bölgesi:

Karakol Serbest Ekonomi Bölgesi 1993 yılında faaliyete geçmiştir. Karakol Serbest Ekonomik Bölgesi tarihi İpek Yolu'nun üzerinde batı ile doğuyu birleştiren Karakol şehrinin sınırlarında yer almaktadır. Karakol şehri Issık Göl bölgesinin doğu tarafında deniz seviyesinden 1790 metre yükseklikte yer almaktadır. Karakol şehri (500 hektar), Tamçı köyü (430 hektar) ve Balıkçı şehri (500 hektar) sınırları içinde kurulmuştur. Karakol şehrinin bazı önemli merkezlere uzaklıkları şöyledir: Başkent Bişkek'e 392,km Balıkçı'daki en yakın demiryolu istasyonuna 219 km'dir. Isık-Köl gölüne 13 km mesafede bulunan Karakol şehri kuzeyde Kazakistan'la, doğuda Çin Halk Cumhuriyeti ile sınır komşusudur. Karakol ile Balıkçı şehirleri arasındaki ulaşım esas olarak karayolu ile sağlanmaktadır. Isık-Göl üzerinden Karakol ile Balıkçı arasında yük taşımacılığı da yapılmaktadır. Karakol-Oş ve Karakol Calalabad arasında tarifeli uçak seferleri yapılmaktadır. Şehri Almatı ile bağlayan otoyolu bulunan Karakol Serbest

Ekonomi Bölgesi Bişkek'ten (630 kilometre), Kegen'den (350 kilometre) uzaklıkta bulunmaktadır.

Çin'e olan uzaklıklar aşağıda sunulmuştur:

- - Karakol-Panfilov- Kulca (800 kilometre),
- -Karakol –Narın- Torugart (570 kilometre).

Karakol Serbest Ekonomi Bölgesinde Yapılan Üretim Faaliyetleri:

2009 yılı itibariyle bölgede kayıtlı bulunan firma sayısı 90'dır. Bunlardan 2'si Türk sermayeli işletmedir. Serbest Ekonomi Bölgesindeki firmaların şehir ekonomisine olan etkisi zayıftır. Karakol bölgesinin sadece Balıkçı şehrinde 2005-2009 yılları arasında 4.9 milyon ABD Doları tutarına üretim yapılmış olup, 1,7 milyon ABD Doları tutarında ihracat ve 18,6 milyon ABD Doları tutarında ithalat yapılmıştır. 2005-2009 yılları arasında bölgede 300 kişi için iş imkanı sağlanmıştır.

Narın Serbest Ekonomi Bölgesi:

Narın Serbest Ekonomi Bölgesi Mart 1993 Tarihinde kurulan ilk Serbest Ekonomi Bölgesi'dir. Rusya ve Çin bilim adamları ve uzmanları tarafından bölgeyi geliştirme programı hazırlanmıştır. Narın idari bölge sınırları içinde kurulan ve Narın şehri ile Koçkor, Atbaşı, Cumgal, Ak-Tala ilçelerini kapsayan Narın Serbest Ekonomi Bölgesi kuzeyde Kırgızistan'ın Isık-Köl ve Çüy illeri, güney-batıda Celalabad ili ve doğu ve güney doğuda Çin Halk Cumhuriyeti ile sınır komşusudur. Bölge alanı 42,5 bin km²'dir.

Maymak Serbest Ekonomi Bölgesi:

Maymak Serbest Ekonomi Bölgesi 1997 yılında kurulmuş olup, toplam olarak 570 hektar alanda Talas bölgesinin Kara Buura Bölgesi'nde yer almaktadır. Maymak Serbest Bölgesi'nin açılmasından bu yana sadece 9 işletme faaliyet göstermiştir. Maymak SEB'i Kazakistan ve Kırgızistan sınırlarında yer almakta olup, uluslararası taşımacılıkta da önemli rol oynamaktadır.

KIRGIZISTAN'DAKİ SERBEST EKONOMİ BÖLGELERİNİN AVANTAJLARI

Serbest Ekonomik Bölgeler belirli hukuk statüsüne sahip olup; yabancı tüzel kişilerin iş yapması ve kaydı, migrasyon, iş gücü, gümrük, vergi, yabancı değişim, arazi, uluslararası ticaret, finansal müfettişlik konusunda Devlet ve yerel kurumların düzenlemeleri, istatistik, standart ve sağlık alanlarında özel rejim oluşturmaktadırlar.

Serbest Ekonomik Bölge'de faaliyet göstermek isteyen firmaların, yıllık giriş aydatı ve toplam ticaret hacminden %0,1-2 oranında sade vergi ödemesi gerekmektedir.

SEB'lerde üretilmiş malların ihracatı, SEB'e ithal edilen mallar ve transit ticarete ve yeniden ihracata konu olan mallar gümrük vergilerinden muaftır. Ayrıca, SEB'lerde üretilmiş mallar kotalama ve lisanlamaya ilişkin zorunluluklardan muaftır. Ülke'deki SEB'lerin diğer avantajları:

- Kolay ve hızlı şirket kayıt işlemleri
- Kolaylaştırılmış gümrük işlemleri
- Nakit para hareketinin vergiden muaf olması

- Liberal döviz rejmi
- Gerekli altyapının mevcut olması: telekomunikasyon, su, elektrik ve ulaşım altyapısı
- Şirket müdürü ve yöneticileri için çok defalık yıllık vize uygulaması
- Bölgenin korumaya alınması nedeniyle güvenliğin sağlanması
- Personel ile yapılan iş sözleşmesinde özel hukuk ve haklar

Olarak sıralanabilir.

6.8. Pazarlama ve Hizmetler

Bağımsızlık sonrasında Sovyetler döneminde kurulmuş bulunan dağıtım ağları tamamen çökmüş olup, özel sektör bu alandaki boşluğu esas itibariyle gayri resmi ve küçük ölçeklerdeki girişimlerle doldurmaya çalışmaktadır. Türkiye’den ihraç edilen mallar yine Türkiye merkezli veya Kırgızistan’da Türk sermayesiyle kurulmuş distribütörler yoluyla Kırgız pazarına girmektedir.

Yabancı yatırımların %50’den fazlası Başkent Bişkek merkezli olup, diğer bölgelerdeki yatırımlar ağırlıklı olarak madencilik sektörüne aittir. Yabancı yatırımların Bişkek dışındaki bölgelere düzenli dağılmaması bölgelerin göreceli yoksulluğundan ileri gelmektedir. Yabancı yatırımlar açısından, düşük karayolu kalitesi dağıtımın etkinliğini ciddi ölçüde azaltıcı bir etkidir.

Franchising ve doğrudan pazarlama Kırgız Cumhuriyeti’nde gelişmiş değildir. Ticari marka, logo ve fikri mülkiyet hakları Mülkiyet Hakları Kanunu uyarınca korunmakla birlikte, hak

ihlallerine ilişkin cezai kovuşturmaların sonuçlandırılması oldukça güç olup, bu anlamda Kırgız Cumhuriyeti'ndeki durum, esas itibariyle gelişme yolundaki ülkelerdeki durumu ile paralellik arz etmektedir. Buna karşılık, özellikle komşu ülkeler kaynaklı korsan ve taklit mal ile mücadelede Kırgız otoritelerin belirli bir başarı elde ettiği söylenebilir.

6.9. Şirket Kuruluşu

Tüzel kişi ve şubelerin (temsilciliklerin) resmi kaydı:

Kayıt için gerekli belgelerin kayıt organına teslim etmesini müteakip 3 mesai gün içinde resmi kayıt gerçekleştirilmektedir (Uygulamada 10 gün).

Finans-kredi kurumları, kar amacı gütmeyen kuruluşlar, yabancı ve uluslararası kuruluşların resmi kaydı, gerekli belgelerin kayıt organına teslim edilmesine müteakip 10 mesai günü içerisinde gerçekleştirilir.

Kayıt için gerekli belgeler:

Finans – kredi kuruluşları ve ticari olmayan şirketler hariç şirketler, kayıt için aşağıdaki belgeleri ibraz ederler;

- Kayıt Birimi tarafından onaylanan standart (tip) başvuru dilekçesi
- Tüzel kişinin oluşturulması hakkındaki kurucunun veya kurucuların kararı.
- Kurucu / kurucuların ve yöneticinin pasaport fotokopileri
- Tüzel Kişilerin, Şubelerin Devlet Kayıdı Hakkında Kırgız Cumhuriyeti Kanunu'nda öngörülen diğer dokümanlar.

Yukarıda belirtilen belgelerin arasında en önemlisi Tüzel kişinin oluşturulması hakkındaki kurucunun veya kurucuların

kararıdır. Söz konusu kararda kesinlikle yer alması gereken hususlar şunlardır:

- kayıt olunan tüzel kişinin Kırgızca ve Rusça dilindeki adı;
- şirketin resmi ikametgah adresi;
- kurucu özel kişi için adı soyadı, ikametgah adresleri yer alan kurucu bilgileri, kurucu tüzel kişi için şirketin tam ismi, adresi;
- oluşturulacak tüzel kişiliğin kuruluş sermayesi ve kuruluş sermayesindeki kurucuların payları;
- mevzuatla öngörülen diğer bilgiler.

Türkiye’de kurulu bir şirketin Kırgızistan’da yeni bir şirket veya temsilcilik kurabilmesi için gerekli evraklar:

1. Ticaret Sicil Gazeteleri (Kuruluşundan itibaren en son gazeteye kadar bütün gazeteler) Noter Onaylı Kopyası.
2. Oda Kayıt Belgesi (Noter onaylı ve apostilli).
3. Yönetim Kurulu Kararı (Noter onaylı ve apostilli).
4. Vekalet (Noter onaylı ve apostilli).
5. Şirket tarafından Kırgızistan’da yeni bir şirket kurmak üzere yetkilendirilen kişi T.C. vatandaşı ise Pasaportunun noter onaylı tercümesi.

Not 1: Yeni şirket ve şube (temsilcilik) kurmada talep edilen evraklarda farklılık bulunamamakta, sadece Kırgızistan’da hazırlanacak karar ve vekaletname evraklarında şirket kurma yerine, temsilcilik veya şube olarak, kuruluşun yapılacağına dair beyan gerekmektedir.

Not 2: Şirket kurulabilmesi için ofis ya da işyerinin belirlenmesi gerekmektedir. Yeni uygulamaya göre, Ticaret Sicil Gazeteleri'nin Apostil yapılması zorunluluğu kaldırılmıştır. 3. ve 4. Maddelerde istenen vekalet ve karar Kırgızistan Adalet Bakanlığı'ndan verilen örneğe göre hazırlanmalıdır. Talep edilmesi halinde Adalet Bakanlığı'ndan alınan vekalet ve kararın Türkçesini Bişkek Ticaret Müşavirliğimizden temin edilmesi mümkündür. Tercüme işlemleri Kırgızistan'da daha ucuzdur ve aynı zamanda Kırgızistan'daki resmi Noterler Türkiye'de yapılmış tercümeleri kabul etmemektedirler. Bu nedenlerle, evrakların Rusca çevirileri Kırgızistan'da yapılmalıdır.

Şirket açılış işlemlerinde verilen belgelerde küçük hata ve noksanlıklardan dolayı, şirket kaydı yapılmadan belgelerin geri iade edildiği bilinmekte olup, bu konuda, şirket açma konusunda danışmanlık hizmeti veren uzman şirketlerin hizmetinden istifade edilmesinde fayda görülmektedir.

6.10. Pasaport ve Vize İşlemleri

26 Nisan 2011 tarihinde yapılan Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgız Cumhuriyeti arasındaki Vize Muafiyeti Anlaşması uyarınca, pasaport veya seyahat belgesi sahibi Türk vatandaşları Kırgızistan'a vizesiz girebilir ve üç aya kadar kalabilirler. Ancak 5 günden fazla kalmak isteyenler adres bildirmek zorundadırlar.

Öğrenim, meslek icrası veya çalışma amacıyla Kırgızistan'a giriş yapacak Türk vatandaşlarının vize alması zorunludur. Vizenin, Kırgız Cumhuriyeti diplomatik temsilciliklerinden alınması mümkündür. Vize, Kırgızistan temsilciliğinin bu-

lunmadığı ülkelerde Kazakistan diplomatik temsilciliklerinden alınabilmektedir.

Kırgızistan'a gelen Türk vatandaşlarının, Gümrükte Polis tarafından pasaportlarına giriş kaşesi basılmakta, 3 aya kadar vizesiz seyahat hakkına sahip Türk vatandaşlarına 5 günden fazla kalmaları halinde kayıt yaptırmaları gerektiği konusunda her hangi bir uyarı yapılmamakta, 5 günden daha uzun kalışlarda çıkış sırasında gümrükte, vatandaşlarımız polis tarafından kayıt işlemi yapılmadığı gerekçesi ile ceza veya rüşvete zorlanabilmektedirler.

6.11. Kırgız Cumhuriyeti'nde Yabancı İşçi İstihdamı

Kırgız Cumhuriyeti topraklarında yabancı işçilerin faaliyetleri:

Kırgız Cumhuriyeti mevzuatları gereğince, yabancı vatandaşlar, çalışma izni belgesini almaları halinde, Kırgız Cumhuriyeti topraklarında çalışma ve girişimcilik faaliyetlerini yapmaya hak kazanırlar. Aynı zamanda işveren de yabancı iş gücünü istihdam etme izni alır.

8 Eylül 2006 tarihli ve 639 sayılı Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti "Yabancı Vatandaş ve Vatandaşlığı Olmayan Kişilerin Kırgız Cumhuriyeti'nde Çalışma Esasları" hakkında Kararname gereğince iki tür izin öngörülmektedir:

1-Yabancı iş gücünü istihdam etme izni; standart bir model belgesi olup, tüzel ve gerçek kişilere Kırgız Cumhuriyeti topraklarında yabancı iş gücünü istihdam etme hakkı verir.

2-Çalışma izni; standart bir model belgesi olup, yabancı vatandaş ve vatandaşlığı olmayan kişilerin Kırgız Cumhuriyeti topraklarında çalışmasına hak verir.

Yukarıda belirlenen belgeleri düzenlemeye K.C. Gençlik, İş, İstihdam Bakanlığı yetkilidir Belge, söz konusu Bakanlık tarafından Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti tarafından yıllık olarak belirlenen kota sınırında verilmektedir.

İzin Alma Düzeni:

Çalışma izni almak için hazırlanan belgeler, işverenin veya yabancı işadınının kayıt edildiği bölgede faaliyet gösteren İş Bakanlığı Bölgesel Temsilciliği'ne teslim edilir. Çalışma izni almak için teslim edilmesi gereken belgelerin listesi İş Bakanlığı tarafından belirlenir.

Standart bir prosedür gereğince izin verme iki aşamada gerçekleştirilir. (i) İş Bakanlığı komisyonu işverenin iş yerine gelmesi, (ii) belgelerin incelenmesi ve İş Bakanlığı komisyonun karar toplantısı (bu aşamada gerekli olduğu zaman belgeler başka ilgili organların incelenmesine sunulabilir)

Komisyonun iş yerini incelemesinin esas amacı çalışma şartları, şirketin esas faaliyetleri ile tanışmak ve yabancı işçinin istihdam edilmesinin amaçlı olup olmadığını tespit etmektedir. Komisyonun yerinden denetimi sonucunda tutanak hazırlanır. Bakanlığın yabancı işçiye ihtiyacı olup, istihdam edilmesi gerektiğine ilişkin komisyon kararı çıktıktan sonra Bakanlığın merkezi ofisinin onayına iletilir.

Belgelere Bakma Süresi:

Kararname gereğince işverene iznin kararı, belgelerin teslim edildiği tarihten itibaren 30 mesai günü içinde verilir. (ancak ilave ekspertize ihtiyaç duyulduğu zaman bu süre en fazla 35 mesai gününe uzatılabilir). Çalışana çalışma izni verilme

süresi 15 gündür. Ancak Kararname’de öngörülen süreye rağmen uygulamada iki iznin alınması 2-2,5 ay sürmektedir.

İzinlerin Geçerlilik Süresi:

Belirtilmesi gerekir ki, Kırgız Cumhuriyeti mevzuatları gereğince çeşitli kategorilerde yabancı işçiler için verilen çalışma izinlerinin geçerlilik süreleri farklıdır. Örneğin, kalifiyeli yabancı işçi için 2 yıl, yabancı özel girişimci için 3 yıl, yabancı uzman ve diğer vatandaşlar için 1 yıl süreyle izin belgesi verilmekte olup, yılda bir uzatma hakkı tanınmaktadır.

İzin Belgeleri Ücreti:

Yukarıda bahsedilen izin belgeleri ücretli olarak verilmektedir. İşveren için verilen izin belgesi için; işveren tarafından 4.000 (dört bin som), çalışana çalışma izni belgesini almak için; Kırgızistan’ın işçi göçü alanında karşılıklı tavizlerin sağlanmasına ilişkin iki taraflı ve çok taraflı yaptığı anlaşmalar çerçevesinde EVRAZES (Avrasya Ekonomik İşbirliği Teşkilatı) kurumuna üye ülkelerin vatandaşları 1.000 som, tüm diğer vatandaşlar için 2.000 som tutarında ücret ödenmektedir.

Çalışma izni alması gerekmeyen kişiler,

- Resmi olarak mülteci sayılan kişiler,
- Kırgız Cumhuriyeti’nde sürekli ikametgahı bulunan kişiler,
- Kırgız Cumhuriyeti topraklarında siyasi sığınmaya alınmış kişiler,
- Yabancı tüzel kişiler tarafından getirilen teknik cihazların montajını yapmak üzere gelen kişiler,

- Kırgız eğitim kurumları programları çerçevesinde staj yapmaya gelen ve tatil zamanında çalışmak için gelen öğrenciler,
- Kırgız Cumhuriyeti'nde akredite edilmiş diplomatik temsilcilik ve konsolosluk çalışanları ve Kırgız Cumhuriyeti topraklarında diplomatik statüsünü kullanan kurumlar,
- Kırgız Cumhuriyeti'nde akredite edilen yabancı yayın ve basın mensupları,

Çalışma izni almak için K.C. Gençlik, iş, istihdam Bakanlığı'na Teslim Edilmesi Gereken Belge Listesi:

- Yabancı dildeki tüm evraklar tercüme kurumlarına tercüme ettirilip, noter tarafından tasdiklenmesi gerekir. (08/09/06 tarihli ve 639 sayılı K.C. Hükümeti Kararnamesi)
- Yabancı işçinin istihdam edileceğine dair standart bir dilekçe,
- Yabancı işçiye ihtiyaç duyulduğu ve istihdamın ne amaçlı olduğunun açıklanması,
- Yabancı işçiye çalışma izni verilmesine dair dilekçe,
- İstihdam edilecek yabancı uzman için anket formu ($\frac{3}{4}$ boyutundaki 2 fotoğraf),
- Geçerli vize ve kayıt bilgileriyle pasaport fotokopisi. (noter tasdikli tercümesi) veya vize destek kayıt belgesi,
- Uzmanlık sertifikası veya diploması (belgelerin karşılıklı tanınmasına ilişkin uluslararası anlaşmalar olan ülkeler ile ancak)
- Yabancı işçi ile yapılan iş sözleşmesi fotokopisi,
- AİDS Belgesi (Kırgız Cumhuriyeti'nde AİDS'e ilişkin Kanun gereğince zorunlu sağlık muayenesinden geçmesi

gereken yabancı vatandaşlar için (25/04/06 tarihli 296 sayılı K.C. Hükümeti Kararnamesi ile listesi belirlenmiştir.)

- İşverenin K.C. topraklarında faaliyet göstermesinin mevzuatlara uygunluğunu tasdikleyen belgeler (vize ve ikametgahı veya kaydı ile beraber pasaport fotokopisi, protokol veya atanmasına ilişkin emir belgesi)
- Belgeleri teslim etme ve alma hakkına ilişkin vekaletname, ikametgahı ile beraber pasaport fotokopisi.
- Belirlenmiş çalışma programı ve çalışan K.C. vatandaşları listesi,
- Faaliyet lisansı (mevzuatları gereğince)
- İşyeri kirasına ilişkin belgeler,
- 1 adet Devlet kaydı sertifikasının fotokopisi (noter tasdikli)
- Firma kuruluş belgelerinin fotokopisi. (tüzük, kuruluş anlaşması)
- Uzatma durumunda çalışma izni orijinali,
- Belge dosyası,
- İzin belgeleri için ödemeye ilişkin kasa makbuzlarının orijinali. (komisyondan sonra)

Ayrıntılı bilgiler www.mz.kg web sitesinden temin edilebilir.

6.12. Ulaşım

Türk Hava Yolları ile İstanbul-Bişkek-Bişkek-İstanbul uçuşları haftanın yedi günü yapılmaktadır.

Ayrıca, Pegasus Asia Şirketinin de İstanbul-Bişkek seferleri mevcuttur.

6.13. Konaklama

Bişkek’de bulunan bazı otellerin ileişim bilgileri aşağıda sunulmuştur;

HYATT REGENCY (5*)

Bişkek, 720011, Sovyetskaya Caddesi, 191

Tel: 00 996 312 66 12 34

Faks: 00 996 312 66 57 44

Web site : www.hyatt.com.

JANNAT HOTEL (5*)

Adres: Tokombaeva str. YBÇK

Tel: 00 996 312 91 12 10, 90 97 45

Fax: 00 996 312 91 12 40

e-mail: gm@jannat-hotel.kg

Web: <http://www.jannat-hotel.kg>

PARK HOTEL (4*)

Adres: 87 Orozbekova str.

Tel: 00 996 312 66 55 18, 62 24 95

Fax: 00 996 312 62 24 97

Web: <http://www.parkhotel.kg>

GOLDEN DRAGON HOTEL (4*)

Bişkek, 720005, Elebaeva, 60

Tel: 00 996 312 90 27 71

Faks: 00 996 312 90 27 73

SILK ROAD LODGE (4*)

Bişkek, 720033, Abdumomunov Caddesi, 229

Tel: 32 48 89

Faks: 32 48 95

Website : www.silkroad.com.kg

URMAT ORDO (business hotel)

Faaliyeti: Otel İşletmeciliği

Adres: Isanova 85, Bishkek\ Kyrgyzstan

Tel: 00 996 (312) 31 20 03

(tek yatak standart 100\$)

CLUB HOTEL (3*)

Bişkek, 720011, Frunze Caddesi, 426 B

Tel: 68 68 88

Faks: 68 37 56

Web site: www/dostuk.kg

6.14. Yıl İçinde Açılan Fuarlar

Yıl içinde açılan fuarlara ilişkin bilgilere www.musavirlikler.gov.tr adresinde bulunan Müşavirliğimizin web sitesinden veya aşağıda yer alan linkten ulaşılabilmektedir.

<http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=1917&dil=TR&ulke=KIR>

6.15. Resmi Tatiller ve Çalışma Saatleri

Resmi tatiller
1 Ocak Yeni Yıl
7 Ocak Yılbaşı
8 Mart Kadınlar Bayramı
21 Mart Nevruz
1 Mayıs Uluslararası İşçi Bayramı
5 Mayıs Anayasa Bayramı
9 Mayıs Zafer Bayramı
31 Ağustos Bağımsızlık Günü Bayramı
Kurban Bayramı ve Ramazan Bayramı 1'er gün resmi tatildir

Mesai Saatleri:

09.00-12.00

12.00-13.00 (Öğle Tatili)

13.00-18.00

7. GENEL DEĞERLENDİRME

7.1. Neden Kırgızistan?

Kırgızistan, Orta Asya ülkeleri içinde DTÖ'ye üye olan ilk ülkedir. DTÖ'ye üyeliği Kırgızistan'ın dış ticaret ve yatırım konularında uluslararası standartları uygulamaya başlamasını sağlamıştır.

Ülke Kazakistan ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi dünyanın en hızlı büyüyen iki ekonomisi ile komşu olup, yatırımcı için

daha çekici bir ortam oluşturulması halinde komşularının büyüme hızlarından büyük ölçüde yararlanacaktır.

Kırgızistan'ı çekici kılan belki de en önemli unsur, iş ve yatırım olanaklarının çeşitliliğidir. Ülkenin ulaştırma altyapısı, telekomünikasyon, hidroelektrik enerjisi, petrol ve gaz, mineraller, metaller ve kıymetli taş madenciliği, mikro elektronik, yün işleme ve tekstil, gıda işleme, hafif demir-çelik tesisleri, tarım (buğday, tütün, bakliyat v.s), ambalaj sanayi ve turizm sektörlerinde önemli yatırım olanakları bulunmaktadır. Kırgızistan büyük ölçüde imalat sanayi ürünleri ithalatçısı bir ülkedir. İmalat sanayi ürünleri ithalatı içinde tekstil ve konfeksiyon, inşaat makineleri, gıda sanayi, tıbbi araç ve gereçler, hafif sanayi ürünleri, kimyasallar, demir dışı metaller önemli yer tutmaktadır.

Orta Asya bölgesinde turizm ihtiyacının giderilmesi bakımından Kırgızistan'daki Issık Gölü büyük potansiyel arz etmekte olup, bu bölgede turizm alanında yatırım, değerlendirilmesi gereken bir fırsattır.

Ayrıca, Kırgızistan'ın göreceli olarak düşük rekabetin hakim olduğu bir pazar olması nedeniyle kar marjları, her ne kadar tedricen azalsa da, hala çekici seviyelerde bulunduğu görülmektedir.

Milli gelirin son yıllarda sürekli artış göstermesi sonucu özellikle Bişkek'te orta sınıf hissedilir ölçüde büyümüştür. Bu çerçevede, batı ve Türk mallarına olan talebin yoğun olduğu gözlemlenmektedir.

Kırgızistan pazarında ürünlerin henüz marka yerine menşein öneminin bulunduğu görülmektedir. Bu çerçevede, marka-

dan bağımsız olarak Türk malları kaliteleriyle piyasada aranan mallar olmaktadır.

Kırgızistan 5 milyonluk nüfusuyla sınırlı bir iç pazar sunarken, Orta Asya bölgesinde merkezi konumu, bölge ülkelerine göre serbest piyasa koşullarına daha hızlı ayak uydurmuş olması, serbest bölgelerin varlığı, ülkeyi bölgeye yönelik pazara giriş stratejilerinde ayrıcalıklı bir konuma getirmektedir.

Kırgızistan'ı yabancı iş adamları için cazip kılan özellikler olarak, Kırgızistan'ın;

- Orta Asya'nın en demokratik ve serbest ülkesi olması,
- Yabancı Yatırımlara açık bir Politikasının olması,
- Yönetim sistemindeki reformlara açık olması,
- DTÖ üyesi olan tek Orta Asya ülkesi olması ve tahkim hakkı,
- Üretim, Ticaret, İnşaat ve diğer sektörlerde büyük boşlukların bulunması,
- Ulusal paranın konvertibil edilebilmesi ve para transferindeki kolaylıklar,
- Uluslararası kuruluşların desteğinin olması,
- Ortalama işçi ve enerji maliyetlerinin düşük olması,
- Nüfusun eğitim seviyesinin yüksek olması,

Gibi özellikleri sayılabilir.

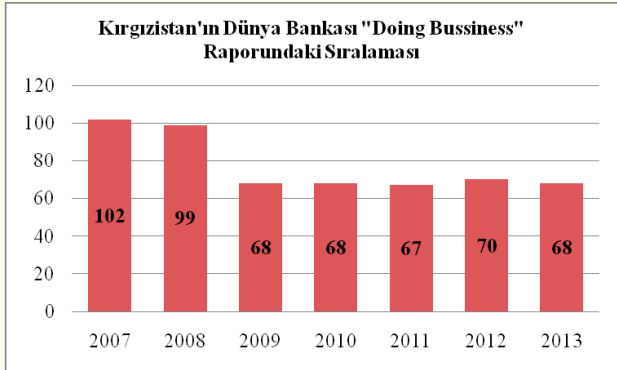

Ülkenin Türk İş adamları için genel avantajları olarak ise;

- Kırgızistan-Türkiye arasında Yatırımların Karşılıklı Korunması ve Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları'nın bulunması,
- Kırgızistan-Türkiye arasındaki vizesiz rejim,
- Ülke'de yaklaşık 50.000 kişinin Türkiye Türkçesi konuşuyor olması,
- Halkın Türk ürünlerinin kaliteli algılaması

Gibi hususlar sıralanabilir.

Dünya Bankası'nın ülkelerin yatırım ortamını etkileyebilecek şirket kuruluşu, vergi politikaları, istihdam, lisans alma süreci, yatırımcıların korunması gibi çeşitli göstergeleri temel alarak karşılaştırmalı bir değerlendirme sunan yıllık raporunda (Doing Bussiness Report) , Kırgızistan, 2013 yılında iki basamak birden yükselerek 68. Sıraya yükselmiştir.

Kaynak: Dünya Bankası "Doing Bussiness" Raporları

Ülkenin 2012 yılında ilk defa listede gerilemesinin sebebi olarak 2012 yılında uygulamaya konulan emlak vergisi gösterilmektedir.

Türkiye ise aynı sıralamada İş Yapma Kolaylığı bakımından 69. sırada yer almıştır.

Kırgızistan ve Türkiye'nin İş Yapma Kolaylığı Sıralaması (2013)

DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ	Kırgızistan	Türkiye
İş yapma kolaylığı sıralaması (Aşağıdaki parametreler esas alınarak)	68	69
Şirket kuruluşu	6	23
İnşaat izinlerinin alınması	7	17
Elektrik sağlama hizmeti	24	2

Emlak resmi kaydı	5	13
Kredi imkanlarına ulaşım	5	20
Yatırımcıların korunması	4	9
Vergi ödeme	18	11
Sınırötesi ticaret	23	11
Sözleşme yaptırımı	17	11
Anlaşmazlıkların çözümü	25	24

Kaynak: Dünya Bankası “Doing Bussiness” Raporu 2013

Kırgızistan, aynı sıralamada, Bölge Ülkeleri arasında “İş Yapma Kolaylığı” açısından 2. sırada gösterilmiştir.

Ülke	İş Yapma Kolaylığı Sıralaması (2013)
Kazakistan	50
Belarus	63
Kırgızistan	68
Azerbeycan	70
Rusya Federasyonu	92
Ukrayna	112
Tacikistan	143
Özbekistan	146

Kaynak: Dünya Bankası “Doing Bussiness” Raporu 2013

Ayrıca, Kırgızistan, Herritage Foundation Araştırma Merkezi’nin Serbest Ekonomi Endeksleri bakımından Orta Asya ülkeleri arasında aşağıdaki parametrlerde 2013 yılında ilk sırada yer almaktadır.

- Vergi sistemi
- İş yapma kolaylığı
- İstihdam piyasası serbestliği
- Serbest ticaret
- Yatırım faaliyetleri serbestliği
- Devletin elverişli maliye politikası

7.2. SWOT Analizi

KIRGIZİSTAN PAZARINDA TÜRK ÜRÜNLERİ İÇİN SWOT ANALİZİ

Güçlü yönler

- Kırgızistan genelinde Türk ürünlerinin olumlu kalite imajı
- Türk ürünlerinin ‘Yenilikçi olması’.
- Avrupa ürünlerine kıyasla daha ucuz olmasıdır.
- iki Türk üniversitesinin olması nedeniyle Türkçe bilen, yetişmiş eleman bulma kolaylığı

Zayıf yönler

- Ürünlerin orta kesim gelirli grubuna daha uygun olan Çin ve de Rus ürünlerine kıyasla pahalı olması
- Karayolu ile taşımacılığın uzun zaman alması tüketim süresi kısa olan gıda ürünlerinin ithalatını olumsuz etkilemektedir.

Fırsatlar

- Türkiye’den demiryolu ile nakliyenin sağlanabilmesi halinde Türk ürünleri fiyat açısından çok daha rekabet edebilir hale gelebileceklerdir.
- Genel olarak Türk ürünlerinin reklamı yeteri düzeyde yapılmamaktadır. Türk ürünlerinin sergilenebileceği ve gelen taleplere hızlı şekilde cevap verebileceği, aracı sayısının azaltacağı bir Türk Ticaret Merkezi’nin yapılması Pazar payımızın artırılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir

Tehditler

- Piyasaya giren ve rağbet görmeye başlayan yeni ürünler ve markalar kısa süre içerisinde Çin’den taklit edilebilmektedir.
- Halihazırda karayolu ile taşımacılıkta transit ülkelerde karşılaşılan engeller, rüşvet, çıkartılan zorluklar, taşımacılar açısından Kırgızistan’a nakliye işinin cazipliğini düşürmekte ve bu durum Türk ürünlerinin fiyatına, dolayısıyla rekabete edebilirliğine yansımaktadır.

7.3. Türk İş Adamları İçin Tavsiyeler

Kayıtdışı ticaret yapısının %50'den fazla olduğuna inanılan Kırgızistan için yapılan tahmin ve öngörülerin yanılma payı yüksek gözükmemektedir. Bu açıdan Kırgız istatistiklerinin değerlendirilmesinde ülkenin Çin'e komşu olması, kayıtdışılık ve transit ticaret merkezi rolünün de akılda tutulması gerekmektedir. Ülkenin ticaret yönünden Çin'le olan irtibatı, işçi gelirleri yönünde Rusya ile olan irtibatı ve bankacılık açısından Kazakistan ile olan irtibatı ekonomik durum değerlendirilmesinde üstünde durulması gereken hususlar olarak dikkat çekmektedir. Yaşanan global krizin Çin'in komşu ülkelerinde en azından ticaret kanalı vasıtasıyla fazla tahribat yapmadığı Kırgızistan istatistiklerinden anlaşılmaktadır. Ancak özellikle gelir kaynağında ve bankacılık yönünden irtibatlı olunan Kazakistan'da yaşanan gelişmeler ülkeyi etkilemiştir. Kazak bankacılık sistemine ve Kazak ekonomisine bağımlı durumda olan Kırgızistan, Kazakistan ve Rusya'daki ekonomik gelişmelerden etkilenmektedir.

Ülkenin Sovyetler Birliği zamanından kalan tüm altyapısı yenilenme ihtiyacı içindedir. Bu nedenle Ülke dış yatırım ve kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Kırgızistan'ın tasarruf ve gelir düzeyi düşük olduğu için ticaretimiz de düşük düzeydedir. Kırgızistan rakamlarına göre Kırgız dış ticareti içinde Türkiye'nin payı %2 düzeyindedir. Ülkemizden gelen sermaye miktarına göre ise 6'ncı yatırımcı Ülke konumumuz bulunmaktadır. Ülke'nin gelişimine ve hukuk sistemine, politik istikrar seviyesine bağlı olarak Türk işadamlarının Ülke'ye ilgisinin artması beklenmektedir. Tasarruf yetersizliği ve sermaye birikiminin olmaması, hukuk sisteminin ve

iş ortamının yabancı sermayeyi çekmek için yeterince güven vermemesi ekonomik ilişkilerin gelişmesinin önündeki temel sorunlar olarak görülmektedir. Bürokratik yolsuzluk söylentileri yabancı kurumsal sermayenin Ülkeye gelmesinde en önemli sorunlar olduğu gözlemlenmektedir. Kayıtdışı ve rekabete açık olmayan yapı, kamu gücünün keyfi kullanımı ve ekonomik ortamın kırılgan yapısının yarattığı risk algılaması, yüksek kar beklentisini de körüklemektedir.

Pazara giriş stratejisi olarak en etkin yöntem hala genelde Orta Asya coğrafyasını, özelde de Kırgızistan'daki sistemi tanıyan Kırgız bir ortakla joint venture oluşturulmasıdır. Bu çerçevede, yatırım ve iş ilişkilerinde kişisel bağlantıların önemi ortaya çıkmakta, büyük yatırım ve iş ortaklıkları için ülkenin bizzat ziyaret edilerek kamu ve özel sektördeki yetkililerle görüşülmesi zaruri olmaktadır. Ancak bu durum firmaları kayıt dışı işlemlere zorlayan bir yapıya dönüştürmektedir. Büyük firmaların kayıtlı ekonomi içinde kalmaları halinde, Kırgızistan'da rahatça faaliyet yapabilecekleri düşünülmektedir.

Öte yandan, Kırgız Hükümeti enerji sektörünün gelişimini, 2013-2017 yılları arasını kapsayan **Ulusal Kalkınma Stratejisi**'nin ana eksenlerinden birisi olarak belirlemiştir. Ülke'de yeni enerji yatırımlarının ağırlıklı özel sektör tarafından yapılması ve bu arada Devlete ait tesislerin ise donör ülke ve uluslararası kurumların finansal destekleri ile geliştirilmesi planlanmaktadır.

Uzmanlar tarafından yapılan değerlendirmelerde, Kırgızistan'ın hidroelektrik kaynaklarının potansiyelinin % 7,7'sini ve alternatif enerji alanında sahip olduğu kaynakla-

rın ise sadece % 1'ini kullanılabildiği tespit edilmektedir. Bu çerçevede, Müşavirliğimizce, Türk firmalarının Kırgızistan enerji pazarında daha aktif rol almaları önemle tavsiye edilmektedir.

8. KIRGIZİSTAN'DA SOSYAL FAALİYETLER

8.1. Gezilecek Yerler

Kırgızistan'da koruma altına alınmış çok sayıda milli park, orman, avlanma alanı, botanik ve jeolojik park bulunmaktadır. Dağ sporları açısından dünyanın önde gelen ülkelerinden olan Kırgızistan'da hem nefis yürüyüş güzergâhları var, hem de rafting ve helikopter kayağı (heli-skiing) için mükemmel şartlar mevcuttur. Kış sporları için yıl boyunca sunduğu bol karlı ve güzel manzaralı pistlerinin yanında, önemli termal kaynaklar, tedavi edici mineralli sular ve çamur da bulunmaktadır. Ülke, at gezintileri için de çok uygun olup, Kırgız halkı bu konuda derin bilgi birikimine ve geleneğe sahiptir.

BİŞKEK, Kırgızistan'ın hem başkenti, hem de en büyük şehridir. Bişkek, geniş yolların, mermer Devlet yapılarının, Sovyetler tasarımı apartman bloklarının bulunduğu bir kendir. Satranç tahtası biçiminde tasarlanmış olup, caddelerin çoğunun iki yanında ağaçları sulama amaçlı dar su arkları bulunur.

Bişkek'te, Ülke'nin kültür merkezi olarak 22 büyük kütüphane, 7 tiyatro, 11 Müze, 5 büyük sinema salonu bulunmaktadır. Şehrin ana meydanı Ala-Too politik gösterilere ve festivallere ev sahipliği yapmaktadır. Meydanda, ayrıca, Devlet Tarih Müzesi de yer almaktadır. Eğlence parkı Panfilova,

Meclis Binası ve White House (Başkanlık Konutu) Şehrin önemli yerleri arasında bulunmaktadır.

Kırgız kültürünü gözlemlemek isteyenler için, Devlet Uygulamalı Sanatlar Müzesi'ni ziyaret etmeleri tavsiye edilmektedir. Ziyaretçiler, burada Kırgız el işi sanatı örneklerini görebilirler.

Bişkek'te Stalin döneminde katledilen ünlü Kırgız siyasetçi ve aydınların hatırasına yapılan Ata Beyit Anıt Mezarı'nı ve babası da bu katliamda öldürülen Kırgızistan'ın dünyaca ünlü edebiyatçısı Cengiz Aytmatov'un Ata Beyt'te bulunan mezarı ziyaret edilebilir.

Bişkek'ten 30 kilometre uzaklıkta ve toplam 19,4 bin hektarlık arazide doğal park Ala Arça yer almaktadır. Doğal güzelliği ile Şehrin piknik yapılacak en iyi yerleri arasındadır.

BURANA, Bişkek'ten 70 km, Tokmok Şehri'nden 12 kilometre uzaklıkta yer almakta olup, tarihteki ilk Müslüman Türk Devleti Karahanlılar döneminde (940-1210 y.) Başkent olan Balasagun Şehrinden kalan tarihi kule, Türklerin görmesi gereken yerler arasındadır.

ISSIK GÖL, deniz seviyesinden 1.609 metre yüksekliğinde, Tanrı Dağları ile çevrili dünyanın 2. büyük kriter gölüdür. Ortalama derinliği 278 metredir. Yazın çok sıcak, kışın ise çok soğuk olmaması nedeniyle, Kırgızistan'ın en önemli turizm merkezidir. Bişkek'ten Issık Göl, karayolu ile yaklaşık 3,5 saat sürmektedir.

NARIN Bölgesi'nde 3.016 metre yükseklikte yer alan Son Göl Kırgızistan'ın ikinci büyük gölüdür. Ayrıca, Narın'da Taş Rabat Kervan Sarayı, tarihi İpek Yolu üzerinde görülmesi gereken bir yerdir.

OŞ Şehrinin tam ortasında yer alan Süleyman Dağının eteklerinde tarihi ve arkeolojik heykelleri görmek de mümkündür.

8.2. Yeme İçme

- Tipik bir Kırgız yemeği menüsünde; beş barmak, mantı, lagman, ekmek çeşitleri, pılav ve patates baş köşededir. Yemeklerde genellikle koyun ya da sığır eti kullanılır. “Şaşlık”, salamurada bırakılmış ve kızartılmış koyun ya da sığır etinden yapılır. Yine geleneksel yiyeceklerden “samsı”da yaygın olarak yenilen bir yemektir. Öte yandan, Bişkek’deki Türk restoranların sayısı da gün geçtikçe artmaktadır. Meşhur yerel yemek lokantalarından Arzu, Faiza, Starıy Gorod sayılabilir.
- Kırgız geleneksel yeme ve içme alışkanlıklarına bakıldığında;
- Beş parmak Kırgızların en meşhur yemeği olup , önemli misafirlerin gelmesi durumunda mutlaka ikram edilir. Yemeğin adı beş parmakla yenmesinden gelir , kesme denilen çok ince kesilmiş hamurun üzerine çok küçük doğranmış et ve soğandan oluşan sosun ilave edilmesiyle yapılır.
- Gülçitay; parça et, patates, soğan, kare şeklinde kalın hamur parçalarından yapılır ve kuru olmaması için çorbayla sunulur.
- Koyun başı çok önemli misafirlerin olması durumunda hazırlanan tören amaçlı bir yemektir. Piştikten sonra tek olarak sofraya getirilen baş, sofranın en saygın kişisine sunulur ve parçalayarak dağıtması istenir.
- Cılkı, at eti anlamına gelmektedir. Kırgızitan’da cılkı,

yemek için kesilen ve yenen at eti için kullanılmaktadır. Cılkı eti diğer etlere göre daha kıymetli olup, belli bir saygı ifadesini de kapsar. Bunun nedeni at etinin diğer etlere göre daha dayanıklı olması ve kısa sürede bozulmamasıdır. Bu yüzden cılkı nadiren ve büyük törenlerde kesilir. Sofraya sucuk biçiminde soğuk olarak getirildiği gibi, et yemeklerinde de kullanılabilir.

- Diğer yemekler olarak lagman, mantı, pilmini, pilav (pılof), şiş (şaşlık) doğrudan Kırgızlara ait olmamakla birlikte çok popüler yemeklerdir.
- Kırgızların geleneksel içkileri at sütünden yapılan kımızdır. Köökör ise kımız koymak amacıyla deriden yapılan sürahidir.
- Küçük bir çanak olan “çanaç” Kırgızistan’da çay içmek için kullanılan porselen bir kaptır. Çay çanaçın içerisine en fazla üçte birine veya yarısına kadar ulaşacak şekilde konur. Kırgız geleneklerine göre çanaça az çay koyularak daha fazla sayıda çay servisi yapılarak misafirperverliğin ve saygının ifadesi en üst düzeye taşınmak istenir.
- At eti sanılanın aksine yoğun olarak tüketilmemektedir. Doğum günü , ölüm yıldönümü , nişan ve düğün törenleri gibi özel kutlama ve törenlerde ikram edilmekte, yabancılara ikram edilmeden önce bu eti tercih edip etmedikleri sorulmaktadır.
- Kırgızlar evlerine ilk kez gelen misafire ekmek ve tuz ikram etmektedirler. Kırgız geleneklerine göre sunulan ekmekten en az bir parça yemek gerekmektedir, aksi takdirde misafirin ev sahibine karşı düşmanca duygular beslendiği kabul edilir. Yine Kırgızlar evlerine gelen misafirlerine sundukları yemeklerden misafirin yiyemediklerini paket olarak evden

ayrılırken misafirlerine verirler. Bu paketi almamak da ev sahibine karşı hakaret sayılmaktadır.

8.3. Alışveriş

Şehir merkezinin batısında bulunan Oş Pazarı kentin en canlı açık pazarı olma özelliğine sahiptir. Burası, yüzlerce farklı ürünü bulabileceğiniz bir halk pazarıdır. Hatıra ya da hediye olarak, Kırgızistan’a özgü keçeden yapılmış şapkalar, geleneksel desenlerin bulunduğu, Kırgız halıları, geyik kemiğinden yapılan satranç takımları önerilebilmektedir.

Bişkek’te alışveriş merkezlerinin sayısı hızla artmaktadır. Bişkek Park, Vefa Center, Beta Stores 1, 2, Karavan, Dordoy Plaza, Taş Rabat Şehirdeki büyük alışveriş merkezleri arasında önde gelenlerdir

Ayrıca, Orta Asya’nın en büyük pazarı olarak kabul edilen Dordoy Pazarı’nın da, her türlü malın perakende ve toptancılarının merkezi olması açısından, ziyaret edilmesi tavsiye edilmektedir.

8.4. Para Bozdurma

Kırgızistan’ın tamamında günlük yaşamda her türlü alışverişte resmi para birimi olan “Som” kullanılmaktadır. Araba alımı, elektronik eşya satan bazı firmalar ile büyük oteller ve bazı restoranlar dışında ABD Doları ile alışveriş yapılmamaktadır.

Bişkek’te hemen her yerde sıkça rastlanan döviz bürolarında döviz bozdurma imkânı bulunmaktadır. Döviz bürolarında; Türk Lirası, ABD Doları, Avro, Rus Rublesi, Çin Yuanı, Öz-

bek Sumu ve Kazakistan Tengesi bozdurabilmekte ve alınabilmektedir.

Kırgız Som'unun 2013 Yılı İçerisinde Diğer Kurlara Göre Değişimi

Kur	01/05/13	01/06/13	01/07/13	01/08/13	01/09/13	01/10/13	01/11/13
Dolar	48,1235	48,2702	48,6277	48,9454	48,7243	48,6561	48,5015
Evro	62,8758	62,8213	63,4543	65,0411	64,5305	65,6784	66,4980
Ruble	1,5502	1,5180	1,4867	1,4817	1,4655	1,4979	1,5121
Tenge	0,3182	0,3189	0,3207	0,3189	0,3189	0,3163	0,3145

8.5. Kırgızistan İçerisinde Ulaşım

Türk Hava Yolları ile İstanbul-Bişkek-Bişkek-İstanbul uçuşları yapılmaktadır. Ülke’de şehir içi ulaşımında, otobüs, troleybüs, dolmuş ve taksi hizmetlerinden yararlanmak mümkündür. Şehirlerarası ulaşımında ise, otobüs, dolmuş ve taksilerin yanı sıra Oş(günlük) ve Celalabad için uçuş bağlantıları da mevcuttur. Taksi ücretleri makuldur. Bişkek Manas Havaalanından şehir merkezine yaklaşık yarım saatte gidilmekte ve taksi ücretleri 450-800 som arasında fiyatlandırılmaktadır. Ayrıca şoförü ile beraber günlük tarife ile araç tutmak da mümkündür.

8.6. Sağlık

Ülke’de sağlık sistemi batı sisteminden oldukça farklı olan Sovyet stiline dayanmaktadır. Sağlık personeli bilgi bakımından yeterli olmakla beraber, sağlık sistemi teknoloji bakımından geri durumdadır. Batılı ülkelerde eğitim görmüş ya da İngilizce bilen sağlık personeli sayısı son derece azdır.

Ülke'ye giderken kronik ve diğer hastalıklar için ilaçların bulundurulması tavsiye edilmektedir. Sağlık sigortası yaptırılması faydalıdır. Bişkek'te özel ve Devlete ait klinik ve hastaneler mevcuttur.

8.7. İklim

Kırgızistan karasal iklime sahiptir. Deniz seviyesinden yüksekliği 2 000-2 500 m arasında olan bölgelerde kışlar, sıcak ve kurudur. Kış mevsimindeki hava sıcaklıkları özellikle dağlar ve dağ vadilerinde oldukça düşüktür. Dağlık bölgelerde kış aylarında sıcaklık -40°C 'ye düşebilmektedir. Yaz aylarında ise, özellikle güney bölgelerde sıcaklık 40°C 'ye ulaşmaktadır.

Başkent Bişkek'te aylara göre ortalama sıcaklık değerleri aşağıda verilmektedir:

En Düşük ve En Yüksek Sıcaklıklar ($^{\circ}\text{C}$)

Ocak -10 -12	Şubat +3 -3	Mart +10 +5
Nisan +19 +7	Mayıs +26 +19	Haziran +37 +26
Temmuz +40 +35	Ağustos +40 +33	Eylül +35 +27
Ekim +25 +10	Kasım +10 +3	Aralık +3 -10

8.8. Kırgızca-Türkçe Mini Konuşma Sözlüğü

Mini Konuşma Sözlüğü	
Türkçe	Kırgızca
Merhaba	Salamatsızbı
Hoşgeldiniz	Koş kelipsiz
Nasılsınız	Kandaysız
İyiym, Teşkkür ederim	Jakşımın, Rahmat
Tanışalım	Taanışıp alalık
Senin adın ne?	Senin atın kim ?
Benim adım ...	Menin atım...
Bey	Mırza
Hanım	Ayım
Sizi davet edebilir miyim ?	Sizdi çakırsam bolobu?
Anladınız mı ?	Tüşündünüzbü ?
Doları soma çevirebilir misiniz ?	Dollardı somgo almaştırıp koyosuzbu ?
Ben kayboldum	Men adaşıp kaldım
Beni bu adrese götürebilir misiniz ?	Meni bul adreske cetkirip koyosuzbu ?
Yakın restoran nerede ?	Cakın kafe kaysıl cerde ?
Burada inebilir miyim ?	Uşul cerde tüşüp kalsam bolobu ?
Nasıl gidilebilir ?	Kantip barsa bolot ?
Ne kadar uzak ?	Kaңçalık alıs?
Evet	Ooba
Hayır	Cok

Ne kadar ?	Baası kaç ?
Nerede ?	Kaysıl cerde ?
Bunu istiyorum	Munu bere alasızbı ?
Yardım edin	Cardam berip koyosuzbu ?
Havaalanı	Aeroport
Eczane	Darıkana
Hastane	Beytapkana
Ne zaman ?	Kaçan ?
Yarın	Erten
Bugün	Büğün
Dün	Geçöö
Sabah	Erten menen
Öğleden sonra	Tüştön kiyin
Akşam	Keçinde
Saat kaç ?	Saat kaç boldu?
Saat kaçta ?	Saat kaçada?
Yemek sipariş edebilir miyim ?	Zakaz kılsam bolobu ?
İçecek bir şey alabilir miyim ?	İçkenge bir nerse alsam bolobu ?

Sayılar Türkçe ile aynıdır.

9. BÖLÜM: FAYDALI ADRESLER

9.1. T.C. Büyükelçiliği İletişim Bilgileri

T.C. Bişkek Büyükelçiliği

Moskovskaya, 89 720001 Bişkek-Kırgızistan

Tel : (+996 312) 90 59 00

Faks : (+996 312) 90 99 12 (13)

T.C. Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği

Moskovskaya, 89 Bişkek-Kırgızistan

Tel: (+996 312) 90 29 34

Faks: (+996 312) 90 29 35

E-mail: biskek@ekonomi.gov.tr

Kırgız-Türk İşadamları Sanayicileri Derneği (KITİAD)

Turusbekova 82/1, 2 Daire Bishkek/KYRGYZSTAN

Tel: (+996 312) 45 66 61

Faks: (+996 312) 45 66 62

E-mail: info@kitiad.org

Web : <http://www.kitiad.org>

9.2. Kırgızistan Hükümeti Bakanlar Kurulu’nun İletişim Bilgileri

Başbakan	Adresi: Bişkek. Çüy caddesi 205, Hükümet Evi Tel: +996 312 63 88 91, 62 53 78, ps@mail.gov.kg
K.C. Milli Savunma Bakanlığı	Adres: Bişkek, Logvinenko sok, 56 ud@bishkek.gov.kg, web site: mil.gov.tr Tel: +(996 312) 661709, Faks: +(996 312) 661904.
K.C. İçişleri Bakanlığı	Adres: Bişkek, Frunze, 469 mail@mvd.bishkek.gov.kg, http://www.mvd.kg/ Tel: +(996 312) 66 24 50 Faks: +(996 312) 26 62 80
K.C. Adalet Bakanlığı	Adres: Bişkek, M.Gandi sok. 32 Tel: +996 312 65-64-90. minjust@bishkek.gov.kg www.minjust.gov.tr
K.C. Maliye Bakanlığı	Adres. Bişkek, Erkindik caddesi, 58 http://www.minfin.kg, pressa@minfin.kg Tel: +996 (312) 66-12-27 Faks: +996 (312) 66-16-45
K.C. Ekonomi Bakanlığı	Adres: Bişkek, Çüy caddesi, 106 Tel: +996 312-62 52 41 Faks: +996 312 -66 18 37 e-mail: mail@mineconom.kg Web site: www.mineconom.kg
K.C. Tarım ve İslah Bakanlığı	Adres: Bişkek, Kievskaya sok, 96, “A” Tel: +996 312 62 36 33 agroprod@agroprod.kg web site: www.agroprod.kg

K.C. Ulaştırma ve İletişim Bakanlığı	Adres: Bişkek, İsanova sok., 42 Tel: +996 312 30 40 64 Faks: +996 312 31 28 11 mtk@mtk.gov.kg, web site: www.mtk.gov.kg
K.C. Olağanüstü Durumlar Bakanlığı	Adres: Oş, Muminova sok. 11 Tel.: +996 (312) 54-79-86, (3222) 2-33-46 e-mail: mchs@elcat.kg, web site: www.mes.kg
K.C. Eğitim ve Bilim Bakanlığı	Adres: Bişkek, Tınıstanova, 257 minedukg@gmail.com, web site: www.edu.gov.tr Tel: (+996 312) 662442; Faks: (+996 312) 621520;
K.C. Sağlık Bakanlığı	Adres: Bişkek sok, Moskovskaya, 148 Tel: +996 312 62-26-80 mz@med.kg web site: www.mlsp.kg/
K.C. Enerji Sanayi Bakanlığı	Adres: Bişkek, Ahunbaeva sok. 119 Faks: +996 (312) 562028, Tel: +996 (312) 561822, 561114, 560899, web site: www.emergo.gov.kg
K.C. Gençler, İş ve İstihdam Bakanlığı	Adres: Razzakova sok 8/1, Bişkek e-mail: manas-ordo.kg@mail.ru e-mail: pressa_mdmkr@mail.ru Tel: +996 312 300232
K.C. Sosyal Kalkınma Bakanlığı	Adresi: Tınıstanova 215, Bişkek Tel: +996 312 66-34-00 Web site: mlsp@mlsp.kg
K.C. Dışişleri Bakanlığı	Адрес: 720040, Erkindik bulvarı, 57, Tel.: (+996-312) 62-05-45 Faks: (+996-312) 66-05-01 e-mail: gendep@mfa.gov.kg Web site: http://www.mfa.kg
K.C. Kültür, Turizm ve Bilgi Bakanlığı	Adres: Bişkek, Puşkina 78 info@mincultinfo.kg Tel: +996 (312) 621200, 620482

9.3. Kırgızistan’da Kurulu Devlet Ajanslarının İletişim Bilgileri

AJANSLAR	
Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Çevre Koruma ve Ormancılık Ajansı	Adres: Toktogula 228, Bişkek Tel:+996 312 35-27-27, Faks: +996 312 35-31-02 (ф) web site: www.nature.kg
Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti İletişim Ajansı	Adres: Baytik Baatıra, 7-б. Tel:+ 996 (312) 544-103, Faks: + 996 (312) 544-105 Web site: www.nas.kg nta@infotel.kg
Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti İnşaat ve Bölgesel Kalkınma Ajansı	Adres: Adres: Manas caddesi, 28 Tel: +996 312 61-36-97. Web site: www.gosstroy.gov.kg
Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Beden Kültürü ve Spor Ajansı	Adres: T. Moldo sok, 17, Bişkek Tel: +996 (312) 32-54-81 Faks: +996 (312) 32-54-81 Email: agulu2102@gmail.com web site: www.fks.kg
Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Jeoloji ve Maden Kaynakları Ajansı	Adres: Erkindik bulvarı, 2, Bişkek Tel: +996 (312) 30 04 10 Email: info@geo.gov.tr web site: www.geo.gov.kg

9.4. Kırgızistan’da Kamu Hizmeti Veren Kurumların İletişim Bilgileri

Devlet Hizmetleri	
Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Vergi Hizmeti	Adres: Adres: Manas caddesi, 28 Tel: +996 312 61-36-97. Web site: www.gosstroy.gov.kg
Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Gümrük Hizmeti	Adres: Baytik Baatır sok, 4a , Bışkek Tel: +996 (312) 51-18-99 web site: www.customs.kg
Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Finans Piyasasını Denetleme ve Kontrol Hizmeti	Adres: Çüy 114, Bışkek Tel: (996 312) 62-44-60, (996 312) 62-44-70 Faks: (996 312) 66-26-53 E-mail fsa@fsa.kg web site: www.fsa.gov.kg
Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Devlet Kayıt Hizmeti	Adres: Orozbekova 44, Bışkek Tel: (996 312) 45-40-42 Faks: (996 312) 30-03-47 web site: www.srs.kg
Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Maliye Polis Devlet Hizmeti	Adres: Toktonalieva 2/1, Bışkek Tel: (996 312)54–79–00 web site: www.finpol.kg
Yararlı Adresler	
K.C. Milli Bankası	Adres: Bışkek, Ümetalieva, 101 Tel: +996 (312) 66-90-11, 66-90-12 e-mail: mail@nbkr.kg , pr@nbkr.kg www.nbkr.kg
K.C. Ticaret ve Sanayi Odası	Adres: Kiyevskaya str., No 107, Bışkek Tel: 00 996 (312) 613874 faks: 00 996 (312) 613875 e-mail: info@cci.kg www.cci.kg

Kırgızistan İşadamları Derneği	Adres: Tınıstanova 120, Bishkek Tel : 00 996 (312) 312 945 e-mail: spkg@mail.ru
K.C. İstatistik Komitesi	Adres: Frunze sok, 374, Bişkek Tel: +996 312 62 60 84 http://www.stat.kg
Bişkek Serbest Ekonomik Bölgesi Genel Müdürlüğü	Adres: Prospekt Mira, 303, Bişkek Tel: +996 312 600 211, Faks: +996 312 600 212 Web: www.fez.kg Email: aK.C.hi@elcat.kg
Genç İşadamları Derneği	Adres: Frunze 387, Bişkek Tel: +996 312 895 362, Faks: +996 312 680 742 Web: www.jia.kg Email: jia.bishkek@gmail.com

9.5. Kırgız-Türk İşadamları Sanayicileri Derneği (KİTİAD) Üyeleri

№	Adı-Soyadı	Firma	İş Telefonu	Faks	E-Mail Adresi	İş Adresi	Ana Faaliyeti
1	Abdisalim ÇİLİMOV	Gündüz Ltd.	53 01 02 53 01 13	53 08 87	emelkg@mail.ru	Almatinskaya sok. 1A	Zirai el aletleri üretimi
2	Adem AKTAŞ	PANTAMO	69 04 75		adembishkek@hotmail.com	Dordoy Plaza A-11-12	Hazır Giyim-Tekstil
3	Ahmet Şamil ŞAHİN Ahmethan İSAEV	HAS Kuruluş	25 25 25	25 27 49	info@haskurulus.kg	Üst Djal, Tınaliyev sok. 29	İnşaat, konut yapımı
4	Ali Gökçen ÖZDEM	Uluslararası Plato Üniversitesi	44 31 21	44 22 81	agozdem@hotmail.com info@umd.edu.kg	Mederova, 51 / K.Marksa	Eğitim işletmeciliği
5	Ali Osman GÜVEN Nurbek ABDİRAEV	Nurteks	61 02 87	61 02 87	aliosmanguven@mynet.com	İsanov sok. 87	Ev tekstili ve konfeksiyon

6	Ali YILDIRIM	Çankali	54 44 45	44 36 01	carikalibiskek@hotmail.com	Sovetskaya sok. 65	Perakende mağazacılık
7	Ali YÜKSEL	Bistar Ltd.	63 15 20	63 15 10	yuksel_ali@hotmail.com bistar-mb@mail.ru	Çüy cad. 2/3	Oto satış ve tamiri
8	Anıl TULUY	Joy Tour	66 36 36 66 27 27 66 23 23	66 38 08	atuluy@joytour.org info@joytour.org	Moskovskaya sok. 136	Turizm ve seyahat ajansı
9	Arif SINMAZ	Fabek Group			fabek-mak.kim@hotmail.com	Moskovskaya ilçesi, Petrovka	Tarım ilaçları ve gübreleri, hayvan vitamin ve mineralleri imalatı
10	Arstanbek ABDRAHMAN UULU	Borsan Construction	89 69 92 88 00 80		arstank@mail.ru	Moskovskaya sok. 228/4	İnşaat konut yapımı
11	Aslan ASLAN	Lion Company	66 01 00, 66 04 00 31 12 12, 31 16 16	31 12 12	aslanaslan@msn.com aslan-bilgi@hotmail.com	Kiyevskaya sok. 49	Perakende mağazacılık

12	Avni ÖZDEMİR	İtelge İmpex	34 66 68	34 66 68	avniozdemir@yahoo.com	Fuçık cad. 14	Deri, bağırsak işletmesi
13	Aybek CAPAROV	Alfa Esquire Güvenlik Şirketi	65 88 47		alfaesquire@mail.ru	Gogol sok. 39-25	Güvenlik hizmetleri
14	Aydın MİSTAÇOĞLU	Ruby İnşaat	69 25 03 69 25 02	69 25 01	www.rubygroup.com ruby_bishkek@hotmail.com info@rubygroup.com	Kiyevskaya sok. 148	İnşaat konut yapımı
15	Aydın PAZARCI	Zaman Kırgızistan	61 46 42 61 46 48	61 46 20	zamanur@hotmail.com	Çuy caddesi 219, 7.kat	Gazete ve reklam ajansı
16	Aytekin KİLİT	SANİKO	48 65 33		sanikobishkek@hotmail.com	Moskovskaya sok. 39	Paşabalıç ürünleri pazarlama
17	B.Cihan UÇKAÇ	Han Stroy Ltd.	93 46 46	55 10 65	beu44@hotmail.com	Molodaya Gvardiya cad.222	Şekerleme Üretimi

18	Bahri YASSIÖRENLİ	Aziya Plastik	93 29 62 60 03 46	60 03 48	bahriyassiorenenli@ hotmail.com	Molodoya Gvardiya cad. 222	Plastik ev eşyaları
19	Bakıcan AMANOV Carkın TUKESHEVA	“NTS” Ltd. Şti	44 05 40	51 23 58	amanoft@gmail. com info@nts.kg	Tokonbaev sok. 46A	Televizyon ve radyo yayını
20	Bayram DEMİR	Bil-Ka LTD	53 37 99		demir_bayram@ hotmail.com	Şabdan Baatır sok. 4 B	İnşaat boya ve yapı kimyasalları üretimi ve inşaat malzemeleri pazarlaması
21	Bülent UÇKAÇ	Lider Group	30 32 46	93 72 26	bulentuckac@ yahoo.com b.uckac@ leadermedical.com	Daçnaya köyü, Ges 5	Tıp malzemeleri pazarlama,tuz,küp şeker üretimi pazarlaması
22	Çağdaş SAYLAK	CJSC “Sunel Tobacco” (Kırgızistan)	03222 5 87 77	3222 5 87 78	cagdas_saylak@ sunel.com	Lenin sok., 7, Nookat, Oş ili	Fermente tütün

23	Cahit TAŞDELEN	Manoliza				cahittasdelen@hotmail.com	SEZ, Bişkek şube (Dordoy Pazarı Delux 4 kat)	Halı Pazarlama
24	Cahit YILMAZ	Albatros Trans	45 75 72			yilmazer_biskek@hotmail.com	Sokuluk il., Novopavlovka köyü, Karasakov sok.	Kargo, Tır taşımacılığı
25	Cavit KOCAMAN	Atlantis	25 25 25			kocamancavit@gmail.com	Üst Djal, Tinaliyev sok. 29	İnşaat
26	Cemal YILDIZ	Aktan Ltd.				kubilay_yilmaz_1972@hotmail.com	Moskovskiy ilçesi, Petrovka köyü	Tavuk üretimi
27	Ceniş ÖMÜRZAKOV	OsOO "Cad"	91 16 07	91 16 08		jenish.omurzak@cad.kg cad@cad.kg	Abdimomunov sok. 240	Gıda ve temizlik ürünleri pazarlaması
28	Cevdet ODABAŞI	Sultan Marketing	35 13 25	35 14 24		sultan_b@ktnet.kg	Lev Tolstoy sok. 120	Sultan makarna bayisi

29	Daniyar NİYAZOV	Ndex Solutions	59 66 00 59 66 01	59 66 04	senel.buber@ surat.com.tr info@ ndex.kg	Gorkiy cad. 128, 302.ofis	Bilgisayar yazılım ve donanımı
30	Emin KIZILKAYA	Kaynak SEZ	60 03 00 60 03 01 60 03 02		kizilkayaemin@ hotmail.com	SEZ, Bişkek ş.,Akçiy köyü	Toptan kırtasiye
31	Erkut TAŞER Kamil DEDE Abdullah MAHMUDOV	Demar (Detaş)	90 66 53 90 66 54	90 66 57	demar_firma@ hotmail.com demarld@mail.ru	Kulatov sok. 3	Temizlik ürünleri üretimi ve pazarlaması
32	Fahrettin ELMALI	Erfa Bişkek			fahrettinelmalii@ gmail.com	Baha, 209	İnşaat
33	Fatih ÖZCAN	Ecober	35 14 24	89 07 84	fatih.ozcan@ ecober.com www. ecober.com	Lev Tolstoy sok. 120	Temizlik ve kozmetik ürünler pazarlaması
34	Fatih YILMAZ	Kent Yapı	48 61 04 48 61 19		yilmaz.fatih@ hotmail.com	İbraimov cad. 57/1	İnşaat malzemeleri ve cam ürünleri

35	Fikret YAZICI	Gensa Chemical Industry Ltd.	55 14 16 55 12 82	55 14 16	gensa.mail.ru www.gensa.ru	Erkindik bulvarı, 27.- Mir caddesi, 303	İnşaat malzemesi üretimi
36	Gülcan MURATALJEVA	Medikana	89 91 91		www.medikana.kg gmratalieva@gmail.com	Erkindik, 9	Tıp hizmetleri
37	Hakan Bahadır SERT	Smiles Travel	30 30 93 96 19 21		hakansertkg2@hotmail.com	Sovetskaya-Bokonbaev kes./Razza-kov-Moskovskaya kes. Rossiya İM	Turizm ve seyahat ajansı
38	Hakan BOZKIR	Atılım İnşaat			hakanbozkir75@hotmail.com		İnşaat ve taahhüt işleri
39	Hakkı BAYRAK	THY	30 16 00 30 18 00	30 19 93	marketing-kg@thy.com huguz@thy.com hbayrak@thy.com	Sovetskaya sok. 136	Havayolu şirketi

40	Halil KURT	Kaz-Kon Ltd.Şti.	45 07 64		fatihcan6242@mail.ru	Kırkom- strom Mah., Alıkulova sok. 3/3	Değirmen, inşaat, dorse ve konteyner imalatı
41	Hasan TAŞ	Has-Taş- Stroy	59 48 36	56 50 45	xastassstroy@ hotmail.com	Gorkiy sok. 27/1	İnşaat konut yapımı
42	Hüseyin MUSLU	Mobella Mobilya	44 98 30 44 93 31		mobella@hotmail. com	Doğu sanayi bölgesi, Vıno- gradnaya sok. 1	Mobilya üretimi ve pazarlaması
43	Hüseyin NARİN	Narin Gıda	91 09 11 91 16 60	91 16 60	huseyinmarin23@ yahoo.com.tr	Moskovskaya sok.219	Çay, gıda pazarlama
44	İhsan ÇİLELİ	Ocak Kebab	62 09 33		icileli@hotmail. com	Erkindik bul., 27	Restoran-kafe işletmeciliği
45	İlhami SUNGUR İbrahim SUNGUR	Efdal	63 06 62		<eftalsungur@ hotmail.com>	Almatinskaya sok. 208	Pasta Üretimi

46	İsmail ECE	Special			iece68@hotmail.com	Moskovskaya sok.47/Üsenbaev	Et ve tavuk ürünleri üretim ve pazarlama
47	İzzet ERKAL	Arbel Ltd.	51 45 11	51 45 11	www.arbella.kg	4. mikrobölge, 6A, I. daire	Bakliyat ürünleri
48	K. Mustafa CONGER	Zebercet	53 01 45	53 01 45	km.conger@hotmail.com, zebercet.kg@gmail.com	Matrosov sok. 1A	Satış ekipmanları üretimi ve pazarlaması
49	Kumar KARIMOV Talha AYHAN Zekeriya KAYA	Target Turizm	66 36 82	66 29 84	agentatarget@mail.ru	Abdrahmanov Cad. 135	Turizm ve seyahat ajansı
50	M. Kürşad ÖNDEŞ	ATN Policy Sigortalama Şirketi	93 79 37 32 36 02	32 36 21	kursadondes@hotmail.com	Frunze sok. 402	Sigortalama hizmetleri
51	Mariya ADENOVA	“Kırgızstan” Sigortalama Şirketi	38 31 31 38 36 36	38 32 56	office@insurance.kg adenova_m@insurance.kg	Moskovskaya 76 B (ev adresi: Cibeke Colu sok. 328,32. daire)	Sigortalama hizmetleri

52	Meerim SIRKINTI Mehmet SIRKINTI	Aktif Muhasebe	89 35 35		aktif-muhasebe@ mail.ru	Çüy 243, 7.mkrb,46.ev, 9.daire	Muhasebe Hizmetleri
53	Mehmet Ali MERT Rahmi UÇAR	Simfer	54 88 07		azra_group@msn. com	Elebayev sok.17	Beyaz eşya ve fasulye işleri, tır taşımacılığı
54	Mehmet Ali SELÇUK	Nisanur	61 04 52			Kiyevskaya spk. 95	Restoran-kafe işletmeciliği
55	Mehmet BİLGİN	Akgün LTD	61 16 93		mehmetbilginkz@ hotmail.com sadıkamber@ gmail.com	Çüy caddesi 123	Eğitim işletmeciliği
56	Mehmet GAZİOĞLU Süleyman ÖZDEMİR	Art Dekorasyon	66 55 25 66 55 26	66 55 27	art@hotmail.kg	Çüy caddesi 126	Bosch,Siemens ve Lineedecor bayisi

57	Mesut ARICI	Alga BM Trade	29 84 86	29 84 86	ali.rybakov@gmail.com	Suvanberdiyev sok.102 (Cantoşev)	Gıda ve temizlik ürünleri pazarlaması
58	Metin PAKSOYLU (Seyfat ALİEV)	Medipol Medical	54 46 75 54 78 13		hakanmesut@hotmail.com	Abay sok. 71 / Mederova	Sağlık hizmetleri
59	Murat BAYIR	Tuna Lojistik			muratbayir@hotmail.com	Abdımomunov sok.	Lojistik hizmetleri
60	Murat İRİYARI	Arzum	89 39 75 48 21 33 93 84 04		vestel_2011@mail.ru altan.sahinkaya@vestel.com ayzat.kazieva@vestel.com	Osmunkulov sok. 194/Cibek Colu (Eski Otogar)	Vestel Bayisi
61	Murat KIZTEK	Clay King	65 36 58 69 86 96	64 44 79	info@clayking.com.kg	İntergel'po sok. 1/ Moskovskaya	Tuğla, kiremit üretimi ve pazarlaması

62	Mustafa SERTEL	Plaskap Bişkek (Plasform Ambalaj Sanayi ve Ticaret A.Ş.)	60 02 01 600202- 09	60 02 10	ahmetsertel@ yahoo.com	Sez Bişkek ş.,Ak-Çiy Köyü	PET Proformlarının üretimi
63	Mutlu UÇKAÇ Feyzi UÇKAÇ	Vega Group	93 47 47 93 48 48	93 47 47	mutlu_uckac@ hotmail.com	Daçnaya köyü, Ges 5/ Tok- togul sok. 86	Tuz ve plastik paket üretimi
64	Necmettin ADEMOĞLU	Ak-Şagıl			necmettinademoglu@ yahoo.com		İnşaat ve Konut Yapımı
65	Nedim TOSUMOĞLU Şadi ÇAPAR	Sauber	47 37 35		sauber.nedim@ hotmail.com sadicapar26@ hotmail.com	Gorkiy 1B	PVC üretimi ve pazarlaması
66	Nejat BENAKAY	Ben-Sa İnşaat	46 84 84		bensa2007@ hotmail.com seta- neco@hotmail.com	Abdimomnova/ Manas cad	İnşaat ve konut yapımı

67	Nihat ERÇİK	MİK	31 34 16		n.ercik30@hotmail.com	Manas cad.49/3	Temizlik malzemeleri pazarlaması
68	Nurettin AKSU	Akal Ltd.Şti			aabishkek@mail.ru www.akalconsulting.com	Moskoscaya caddesi 64/56	Danışmanlık Hizmetleri
69	Nuri BAYGELDİ	Nuri Usta	59 66 33		nuribaygeldi2000@mail.ru	Vefa Centre 3.kat	Restoran işletmeciliği
70	Ömer KAPAN	GRUISER Jeans			omerkapan2010@hotmail.com	DORDOY pazarı, 2 geç.153 kont.	Tekstil
71	Orhan İNANDI	Sebat Eğitim Kurumları	61 45 95 61 13 21	61 45 95	sebat@sebat.edu.kg	Çuy caddesi 219 (6.kat) / Togolok Moldo	Eğitim işletmeciliği

72	Osman TAŞER Binali MAHMUDOV İsmail BOSTANCI	ATA LTD	0 3134 57 500		taserosman@ hotmail.com isobos@hotmail. com	Sokuluk köyü, Novostroyka 17	Gıda üretim ve pazarlama
73	Raif AYĞÜN Hatamcan KALANDAROV	Aygün İnşaat	25 17 76 25 18 67 25 16 84	25 17 96	aygunltd@gmail. com	Ahunbayev caddesi 243/A	İnşaat, konut yapımı
74	Ramazan ÖZDEMİR Mamaşarip ABDULLAEV	Akfix			ramazanak381@ hotmail.com	Kulatov- Matrosov Sok. kesişi	İnşaat malzemeleri
75	Ramazan YAKAR	Ran Group Bişkek Kargo	47 55 44		exportturkish@ hotmail.com	Kiyevskaya 107 / İsanova	Uluslararası Taşımacılık
76	Recep ÖZTÜRK Arif ERGEŞOV	Caş Ümit	93 03 27	90 14 95	alkanat2003@ hotmail.com alkanat 2004@ mynet.com	Çüy caddesi 123	Eğitim işletmeciliği

77	Sait ALAN	Park Kafe	87 75 72		pekuzya@mail.ru	Erkindik bul. 45 / Kievskaya	Restoran işletmeciliği
78	Salih ATASOY	Sabırlı Ltd. Şti.	35 77 83 35 74 80			Sadıgaliyev sok. 4A	Antrepo gümrük soğuk ve kuru depo işletmeciliği/ Bakliyat ürünleri üretimi/nakliyat
79	Samet UĞUR Ali UĞUR Celal UĞUR	Beta İnşaat Yatırımcılık A.Ş.	61 10 83 61 10 84 61 10 76	61 10 86	www.betastores. com.kg samet77ugur77@ yahoo.com aliugur2004@ hotmail.com	Çüy bulv. 150/A	Alışveriş merkezi (AVM)
80	Selahattin UĞUR Yılmaz KIRMIZI	Beta Çay Kırgızistan	65 00 10 65 00 11	65 03 37	betabish@infotel. kg yilmazkirmizi@ hotmail.com selahattin_ ugur1984@ hotmail.com	Molodaya Gvardiya 27	Çay ambalaj ve pazarlama

81	Şerafattin GEYİKÇİ Şemsettin GEYİKÇİ	Maestro	90 85 72		info@maestro. kg sems_kzk@ hotmail.com sems- kzk@hotmail.com	Moskovskaya sok. 56/2 / Gogolya	Mobilya ve halı pazarlaması
82	Şevki SARILAR	Demir Bank	61 06 10 66 05 10 30 22 35	61 04 44	sevki.sarilar@ demirbank.kg	Çüy caddesi 254	Bankacılık
83	Seyfi DEVELİ	Sema Marketing	66 31 53 66 29 95		orhanseyfi_d@ hotmail.com seyfideveli@ hotmail.com	Kievskaya sok. 49	Klasik ve spor giyimi konfeksiyonu
84	Sinan KAYA Göksel KAVUT	Marcan Bişkek	35 05 63 35 02 99	35 02 99	sinankaya83@ hotmail.com zafervefa@hotmail. com	Matyev sok. 89 /Çapaeva	Gıda ve temizlik ürünleri pazarlaması
85	Suat AKPINAR	İz Basma Yayıcılık	64 05 87 64 08 18		izbasma@hotmail. com	İntergel'po sok. 1A (Frunze fabrikası)	Yayın ve reklam hizmetleri

86	Suat KUBAT Bedir ATAR Mustafa Rauf ERGÜN	Atlas Plast	87 86 86 89 15 44		eratmakina@ hotmail.com	Doğu sanayi bölgesi 1/7	Plastik
87	Süphi AYGÜN	Has Şirin	68 00 92		asuphi@hotmail. xom	Sovetskaya caddesi 137	Restoran işletmeciliği
88	Tarık AYHAN Cüneyt AYHAN Nurullah AYHAN	Osse Optik	66 27 63		tarayhan@yahoo. com	Toktogul sok. 86	Gözlük mağazası
89	Uğur GÖNCÜ Fatih AKSOY	Aman Trade	47 06 78 47 06 79		u.goncu@ yahoo.com fatihaksoy79@ yahoo.com	Abdımomunov sok. 286	Gıda ve temizlik ürünleri pazarlaması
90	Ümit TUĞRUL Faruk GÜVENÇ	MGN Extra	62 01 61 29 97 14		faruk_guvenc@ hotmail.com mgnextrabisekek@ gmail.om	Sovetskaya Sok. 176	Tekstil ve ayakkabı perakende satışı

91	Vahap ÇELEBİ	Çelebi İnşaat	68 18 61	68 18 61	celebibiskek@hotmail.com	İbrahimov sok. 61 / Moskovskaya	İnşaat malzemesi
92	Volkan CELASUN	Bishkek United Partners	69 79 49	68 93 29	volkan-celasun@hotmail.com	Çüy caddesi, 61.112	Sigortalama ajansı
93	Yaşar EKİNCİ Mustafa VASIPOV	Yaşar	63 00 02 63 03 27 63 09 99	63 00 35	yashar.kg@gmail.com	Gagarina 256	Ekmek, un fabrikası
94	Yılmaz ÇEKİRDEK	Aksdom			aksdom@hotmail.com aksdom@mail.ru	Cibek Colu sok. 591	PVC üretimi ve pazarlaması
95	Yusuf BAŞAR	Beko	54 33 94 90 60 35 59 21 63		mailinfo@beko.kg	Gorkiy caddesi 132 / Sovetskaya	Beko bayisi

NOT